

Tutkimusosasto
Renne Klinge*

21.2.1993

RENNE.TY1

"Pankkiboomi"

Vuosina 1916–1920 perustetut liikepankit ja niiden kohtalot

TIIVISTELMÄ

Suomessa oli vuosisadan alussa lukumääräisesti vähän pankkeja, mutta vuosina 1916–1920 maahan perustettiin kokonaista 14 uutta pankkia. Uusista pankeista vain viisi selvisi 1920-luvun ja suuren laman yli. Tässä tutkimuksessa selvitetään pankkien perustamisen taustoja, vaiheita ja kohtaloita 1930-luvun puoliväliin asti.

* Renne Klinge on opiskelija Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitoksella.

TIEDUSTELUT: Leena Helminen (90) 183 2561

Esipuhe

Työpaperi perustuu valtiot. yo Renne Klengen pro gradu -työhön, joka on jätetty Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalhistorian laitokselle tammikuussa 1993. Renne Klinge on saanut ohjausta Suomen Pankin tutkimusosastolla käynnissä olevalta rahahistoriaprojektilta, ja hän on pitänyt aiheestaan seminaarin tutkimusosastolla 22. tammikuuta 1993.

Heikki Koskenkylä
Osastopäällikkö

Sisällys

1	Tutkimustehtävästä ja lähteistä	5
2	Taloudellinen kehitys pankkien kannalta	7
3	Pankkitoiminnan lainsäädännöllinen tausta	10
4	Uusia pankkeja perustetaan	22
	<i>Suomen-Maatalous-Osake-Pankki 26, Svenska Finlands Lantmannabank 27, Suomen Käsityöläis-Osakepankki 28, Luotto-Pankki 30, Savo-Karjalan Osake-Pankki 31, Liikepankki 32, Pohjolan Osake-Pankki 33, Pohjois-Suomen Pankki 33, Ålands Aktiebank 34, Etelä Suomen Pankki 36, Maakuntain Keskus-Pankki 37, Helsingin Diskonttopankki 38, Suomen Teollisuuspankki 38, Osakepankki Ulkomaankauppaa varten 39, Paloheimo ja K:i 40.</i>	
5	Spekuloinnista	39
6	Eräitä aspekteja	41
	<i>Maaseutu versus kaupunki 45, Pien- ja suurteollisuus 45, Kieli-kysymys 46.</i>	
7	Pankkien kohtaloita	44
	<i>Etelä Suomen Pankki 50, Maakuntain Keskus-Pankki 52, Atlas Pankki 54, Suomen Vienti-Pankki 57, Etelä-Pohjanmaan Pankki 60, Luotto-Pankki 64, Svenska Finlands Lantmannabank 65, Suomen Maatalous-Osake-Pankki 67, Suomen Käsityöläis-Osakepankki 69, Savo-Karjalan Osake-Pankki 71, Pohjolan Osake-Pankki 72, Ålands Aktiebank 73.</i>	
8	Suomen Pankin ja suurpankkien tukitoimet	67
9	Lopuksi	71
	Lähde- ja kirjallisuusluettelo	73

Liitteet

1	Vuosina 1916–1929 perustetut uudet liikepankit	79
2	Pankkien liiketaloudellisia tunnuslukuja (s. I–XX)	81
3	Liikepankkien rediskonttaukset Suomen Pankissa 1919–1933	101

1 Tutkimustehtävästä ja lähteistä

Suomessa oli vuosisadan alussa lukumääräisesti vähän liikepankkeja. Suurimmat niistä olivat ulottaneet toimintansa sivukonttoriverkoston avulla yli koko maan ja hallitsivat näin markkinoita. Vuosina 1916–1920 perustettiin kuitenkin kokonaista 14 uutta liikepankkia, mikä merkitsi pankkien määrän kaksinkertaistumista. Uudet pankit olivat pieniä, eivätkä ne horjuttaneet suurpankkien valta-asemaa, varsinkin kun kaksi suurinta ja vanhinta liikepankkia, Suomen Yhdys-Pankki ja Pohjoismaiden Osakepankki Kauppaa ja Teollisuutta varten, yhdistivät voimansa vuonna 1919 ja kaksi muutakin fuusioita pantiin toimeen vanhojen pankkien kesken.¹ Uusien pankkien perustamisilmiö on kuitenkin huomion arvoinen, eikä sitä ole aiemmin tutkittu. Toisen mielenkiintoisen aihepiirin muodostavat uusien pankkien kohtalot. Näistä pankeista lyhytikäisin lopetti toimintansa jo parin vuoden kuluttua perustamisesta, ja 1930-luvun pulakauden jälkeen oli niistä jäljellä enää viisi.

Käsillä olevassa tutkimuksessa on pyrkimyksenä luoda kuva 1910-luvun lopulla Suomeen perustetuista liikepankeista, niiden taustoista, toiminnasta ja kohtaloista. Pippingin esittämää näkemystä: "*Ne loi inflaatio ja lopetti taloudellinen lama*",² on syytä syventää ja tarkistaa.

Ensimmäisenä tutkimusongelmana on selvittää pankkien perustamisen motiiveja ja pankkeihin liittyneitä intressejä, vallinneita olosuhteita, perustamisvaiheita, eli yleensä sitä, miksi ja miten pankit perustettiin. Tähän kuuluu olennaisesti myös kunkin pankin toiminta-ajatuksen hahmottaminen. Pienen koon lisäksi uusia pankkeja yhdisti se, että ne pyrkivät erikoistumaan jollekin tietylle toimintalohkelle ja saavuttamaan näin erityisen asiantuntemuksen ja asiakkaidensa luottamuksen. Perustamisen problematiikkaan liittyy vielä kysymys siitä, miksi uusien pankkien perustaminen loppui lähes kokonaan muutamassa vuodessa. Vuosina 1923 ja 1929 perustettiin vielä kumpanakin yksi liikepankki, mutta se ei muuta suuntausta. Nämäkin pankit on otettu mukaan tutkimukseen, sillä niillä oli paljon yhteistä aiemmin perustettujen pienpankkien kanssa, ja kumpikin kaatui suuren laman aikana. Tutkimuksen alun rajaaminen vuoteen 1916 on perusteltavissa sillä, että tuolloin perustettiin ensimmäinen pankki, jonka perustamisen olivat tehneet mahdolliseksi poliittisten mullistusten myötä muuttuneet taloudelliset olot, eli nimenomaan poikkeuksellinen rahan runsaus. Uusien liikepankkien käsitteeseen en ole laskenut kuuluvaksi niitä liikepankkeja, jotka syntyivät vanhojen pankkien keskinäisistä fuusioista. Samoin olen rajannut pois ne vanhat pankit, joihin eräät tämän tutkimuksen pankeista sulautuivat. Viimeksi mainittujen seuranta siis päättyy fuusioon.

¹ Uudenmaan Osakepankki sulautui Helsingin Osakepankkiin vuonna 1919, ja seuraavana vuonna Waasan Osake Pankki, Turun Osakepankki ja Landtmannabanken Ab muodostivat Suomen Liittopankki Oy:n. Aaku 1956, s. 123–124.

² Pipping 1962, s. 156.

Toiseksi tutkimusongelmaksi muotoutui pankkien kohtaloiden selvittäminen. Osa niistä ajautui vaikeuksiin hyvinkin nopeasti, ja nämä tapaukset on käsitelty samassa yhteydessä perustamisen kanssa. Pitkäikäisempien pankkien vaiheita olen kuvannut 1920-luvun puolivälistä eteenpäin erikseen uudessa luvussa. En ole kuitenkaan halunnut rajata otsikoita vuosiluvuin, sillä paikoin olen palannut aikaisempaan jatkon ymmärrettävyyden helpottamiseksi. 1930-luvun alun lama ja poliittiset levottomuudet vaikuttivat pankkien toimintaan, mutta niistä selvinneille koittivat paremmat ajat. Jäljelle jääneiden viiden nuoren pankin seuranta päättyy tähän käännekohtaan. Seuraavina vuosikymmeninä ne fuusioitiin yhtä lukuun ottamatta suurpankkeihin. Tämä kehitys on jätetty mainintojen varaan. Tutkimuksen piiriin kuuluvista pankeista ainoastaan Ålands Aktiebank jatkaa nykyään itsenäistä toimintaansa.

Pankkien aseman ja toiminnan ymmärtämiseksi olen aluksi selvittänyt taloudellisen kehityksen pääpiirteet tutkittavana aikana, varsinkin niiltä osin, jotka koskettavat pankkimaailmaa. Omaksi tutkimusongelmakseen muodostui pankkien valvonnan ja pankkilakien tutkiminen. Ensinnäkin on tiedettävä, miten julkinen valta sääteli pankkien toimintaa. Lisäksi voi lainsäädäntöprosessista löytyä viittauksia pankeihin ja niiden kohtaloihin. Pienten pankkien toimintaympäristöön liittyvät vielä olennaisesti Suomen Pankin ja suurten pankkien toimet. Yksittäisten pankkien kehityksen hahmottamiseksi olen kerännyt liiketaloudellisia tunnuslukuja liitteeseen 2. Liitteeseen sisältyvät tunnuslukujen määritelmät.

Tämän tutkimuksen pankeja ei ole aiemmin tutkittu kokonaisuutena. Uusien pankkien ilmiöön on viitattu vain yliolkaisesti, ja se on selitetty jollain yksittäisellä tekijällä. Nämä "heitot" ovat usein ristiriidassa tässä tutkimuksessa käytetyn lähdeaineiston antaman tiedon kanssa, tai ne kattavat korkeintaan muutaman pankin kohtalon. Kirjallisuudessa on fuusioon päätyneitä nuoria pankeja käsitelty suurpankkien historiikeissa. Tämän lisäksi on kolmesta pankista tehty oma lyhyt historiikki. Myös joistakin juhla- ja muistelmakirjoista on ollut apua. Merkittäväksi ja luotettavaksi kirjalliseksi lähteeksi osoittautui Eero Aakun tutkimus Suomen liikepankeista (1956), mutta siinä ei tapahtumia ole analysoitu. Kirjallisen materiaalin mahdollinen värityneisyys, esimerkiksi tilaajan intressien vuoksi, on tässä tutkimuksessa pyritty puhdistamaan arkistolähteiden avulla.

Pankkitarkastusvirastossa säilytettävä Pankkitarkastusviraston arkisto osoittautui hyvin antoisaksi, ja tuntuukin kummalliselta, ettei siihen käsittäkseni ole tutkimuksessa aiemmin viitattu. Ennen Pankkitarkastusvirastoa (perustettu 1922) toimineiden julkisten asiamiesten raportteja ja kirjeenvaihtoa olen löytänyt Valtionarkistosta. Sen sijaan pankkilakien valmistelun yhteydessä Eduskunnassa viitattiin yllättävän vähän pankkimaailman kehitykseen tai yksittäisiin pankeihin. Lisäksi olen käynyt läpi rajatun määrän sanomalehtikirjoittelua; kysymykseen sen luotettavuudesta palaan tuonnempana. Lähteiden analysointia olen ymmärrettävästi jatkanut relevantein osin läpi koko tutkimuksen.

2 Taloudellinen kehitys pankkien kannalta

Suomessa vallitsi ensimmäisen maailmansodan vuosina harvinainen rahan runsaus. Maahan kertyi ruplia vientivoittoisesta Venäjän-kaupasta, linnoitustoista ja venäläisiltä sotajoukoilta. Suomen Pankki joutui kasvattamaan liikkeessä olleiden seteliensä määrän lähes kuusinkertaiseksi vuosina 1913–1917 pystyäkseen lunastamaan suuret ruplamäärät Venäjän viranomaisten määräämään maailmanmarkkinahintoja korkeampaan kurssiin. Näin Venäjällä synnytetty inflaatio siirtyi myös Suomeen. Rahavaroja kasautui pankkeihin siinä määrin, että ottolainaus kasvoi vuosina 1915–1917 antolainausta suuremmaksi.³ Tällaisessa tilanteessa niin teollisuusyritykset kuin pankitkin kasvattivat osakepääomaansa.

Venäjällä sattuneen maaliskuun 1917 vallankumouksen jälkeen Suomen Pankki saattoi vähitellen siirtyä noteeraamaan ruflan alempaan kurssiin, josta tosin koitui sille suuret välittömät tappiot. Tuotannon käännyttyä laskuun ylikysyntä kuitenkin jatkui, mihin osaltaan vaikutti Suomen Pankin vuonna 1918 harjoittama inflatorinen setelirahoitus. Rahamarkkinoiden keveys purkautui keinotteluna, joka kohdistui sekä reaaliomaisuuteen että arvopapereihin. Tätä jatkui aina vuoden 1918 loppupuolelle, jolloin rahamarkkinat kiristyivät.⁴

Vuosina 1917–1918 Suomen teollisuuden tuotanto oli pudonnut miltei puoleen vuoden 1913 tasosta.⁵ Tilanteen normalisoimiseksi tarvittiin yksityiselle sektorille lisää investointeja, varsinkin kun niitä ei ollut juuri tehty pariin vuoteen. Tilannetta ei parantanut se, että kauppa ja teollisuus sitoivat inflaation vuoksi valmiiksi suuria pääomia. Myös valtio ja kunnat tarvitsivat lisääntyvässä määrin luototusta kattaakseen kasvaneet menonsa.⁶ Liikepankit joutuivat turvautumaan ulkomaiseen luotonottoon ja Suomen Pankin redis-kontto-luottoihin voidakseen tyydyttää luottojen kasvaneen kysynnän. Jo vuonna 1918 antolainaus kasvoi jälleen ottolainausta suuremmaksi. Lähinnä seuraavina vuosina ero kasvoi, sillä ottolainaus kehittyi jatkossakin epäsuotuisasti. Yleisön luottamus pankkeihin oli ymmärrettävästi heikentynyt talletusten reaaliarvon romahdettua alle puoleen sotaa edeltäneestä tasosta. Itse

³ Uusitalo 1971, s. 4.

⁴ Suomen virallinen tilasto VII C. Pankkitilasto 1916, s. II. Suvanto 1982, s. 294. Korpisaari 1926, s. 90–91.

⁵ Hjerppe 1988, s. 263. Ks. myös Kuusterä 1992, s. 287.

⁶ Suomen virallinen tilasto VII C. Pankkitilasto 1917, s. II.

asiassa talletusten määrä ylitti vuoden 1913 tason reaalisesti vasta 1920-luvun loppupuolella.⁷

Rahamarkkinoita kiristi sekin, että Suomen Pankki pyrki hillitsemään rahan kysyntää nostamalla diskonttokorkoaan. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, ja vuonna 1920 se rupesi rajoittamaan luotonantoaan. Seuraavana vuonna Suomen Pankki turvautui lisäkorkoon ylisuurten rediskonttausten vähentämiseksi. Näillä rahapoliittisilla toimilla samoin kuin tuonnin säännöstelyllä pyrittiin hillitsemään inflaatiota ja korottamaan markan arvoa. Tavoitteena oli tuolloin markan arvon palauttaminen sotaa edeltäneelle tasolle. Tuontisäännöstely ei kuitenkaan tuottanut toivottuja tuloksia, ja siitä luovuttiin.⁸ Myöskään inflaatiota ei saatu kuriin kotimaisiin keinoin – hintojen nousu pysähtyi vasta, kun kansainvälinen lama ulottui Suomeen vuonna 1921.

Laman syntyyn vaikutti sodanjälkeisen huippukysynnän nopean laantumisen lisäksi se, että monet maat sovelsivat tiukkaa deflaatiopolitiikkaa voidakseen palauttaa valuuttojensa arvot sotaa edeltäneelle tasolle. Tämä oli ollut myös Suomen Pankin tavoite, mutta realiteettien edessä sen oli luovuttava linjastaan. Markan arvo heikkeni nopeasti, minkä ansiosta Suomi selvisi 1920-luvun alun lamasta suhteellisen vähällä esimerkiksi muihin Pohjoismaihin verrattuna.⁹ Jo tuolloin lienee otettu uudeksi tavoitteeksi markan arvon vakauttaminen niin, että tuotantotoiminta ja työllisyys pysyisivät korkealla tasolla. Tältä pohjalta markka sidottiin vuoden 1926 alusta kultaan huomattavasti aiempaa kultapariteettia heikompaan kurssiin.¹⁰

Pitkälti viennin suotuisan kehityksen ansiosta tilanne rahamarkkinoilla helpottui vuoden 1922 aikana. Osaltaan kehitykseen vaikutti Suomen Pankin lisääntynyt luotonanto yrityksille. Tällöin Suomen Pankki myös laski diskonttokorkoaan, mutta liikepankit eivät seuranneet esimerkkiä. Seuraavana vuonna (1923) Suomen Pankki nosti rahamarkkinoiden kiristymisen myötä diskonttokoron aina kymmeneen prosenttiin, mikä aiheutti yleisen pankkikorkojen kohoamisen. Kun tilanne rahamarkkinoilla helpottui ja vakaantui vuonna 1924 ja säilyi vakaana seuraavanakin vuonna, Suomen Pankki pudotti jälleen korkojaan. Liikepankkien korot jäivät kuitenkin, vuoden 1922 tapaan, korkealle tasolle. Vaihteluita siis esiintyi, mutta rahamarkkinat pysyivät melko kireinä aina 1920-luvun puoliväliin saakka.¹¹

⁷ Kuusterä 1992, s. 293–294.

⁸ Ahvenainen – Vartiainen 1982, s. 176–178.
Saarinen 1986, s. 19.

⁹ Ahvenainen – Vartiainen 1982, s. 178.

Hjerpe 1988, s. 45.

Suvanto 1982, s. 296–297.

Deflaatiopolitiikan vaikutuksista talouteen ja erityisesti pankkeihin muissa Pohjoismaissa ks. esim. Hansen 1991, Knutsen 1991 ja Sjögren 1991.

¹⁰ Valkama 1989, s. 26. (vrt. Tudeer 1939, s. 195.)

¹¹ Korpisaari 1926, s. 164–171.

Valkama 1989, s. 22.

1920-luvun puoliväliin tultaessa rahamarkkinat ja markan ulkoinen arvo vakiintuivat ja taloudellinen toimeliaisuus lisääntyi. Olosuhteet sallivat palauttamisen kultakantaan vuonna 1926. Toisaalta tämä rajoitti julkisen vallan suhdannepoliittisia vaikutusmahdollisuuksia. Jäljelle jäi mahdollisuus korkojen säätelyyn. Suomen Pankki alkoi pyrkiä kansainvälisestäkin korkean korkotason alentamiseen, ja samalla se laajensi voimakkaasti suoraa luotonantoon yrityksille. Kaiken kaikkiaan 1920-luku oli ensimmäisiä ja viimeisiä vuosia lukuun ottamatta voimakkaan reaalisen kasvun aikaa.¹²

Vähitellen suhdanteet kuitenkin ylikuumentuivat ja tuonti kasvoi nopeasti. Valuuttavaranto supistui voimakkaasti, minkä seurauksena Suomen Pankki katsoi olevansa pakotettu nostamaan korkoja, niin että rahamarkkinat kiristyivät. Siten kotimainen rajoittava rahapolitiikka ja samalla heikenneet viettisuhteet johtivat noususuhdanteen katkeamiseen. Tilanne paheni, kun maailmanlaajuinen talouspula levisi Suomeen. Pahimmat pulavuodet olivat 1930–1931, minkä jälkeen tuotanto kääntyi vähitellen nousuun ja rahamarkkinat alkoivat keventyä. Tämä johtui osittain Suomen Pankin diskonttokoron alenemisesta, mutta myös pankkikoron laskusta. Viimeksi mainittuun päästiin pankkiryhmien välisissä neuvotteluissa, joiden tavoitteena oli hillitä ankaraa pankkikilpailua ja näin alentaa korkotasoa. Halpa raha auttoi vuosikymmenen jälkipuoliskon noususuhdanteen muodostumista.¹³

Oireellista koko 1920-luvun kehitykselle oli korkea korkotaso. Houkutelakseen pankkeihin lisää säästömarkkoja liikepankit korottivat talletuskorkojaan jo joulukuussa 1918.¹⁴ Korkojen nousu jatkui vuosina 1919–1920 diskonttokoron nousun myötä. Aakun mukaan liikepankeilla oli sopimus yhdenmukaisesta ottolainauskorosta vuoden 1920 marraskuuhun saakka.¹⁵ Sopimuksen särkymisen mahdollisti tuore lainmuutos: määräys korkeimmasta sallitusta antolainauskorosta poistettiin, mikä luonnollisesti mahdollisti myös ottolainauskorkojen nostamisen.¹⁶ Lähinnä pienet pankit nostivat korkojaan. Kuten aiemmin todettiin, eivät korot kuitenkaan laskeneet yhtä herkästi. Korkokannasta muodostui kansainvälisestäkin katsoen poikkeuksellisen kor-

¹² Ahvenainen – Vartiainen 1982, s. 179.
Autio 1992, s. 20.

¹³ Ahvenainen – Vartiainen 1982, s. 178–179, 186–188.
Suvanto 1982, s. 296–297, 299–301.

¹⁴ Heikkilä 1992, s. 315.

¹⁵ Aaku 1956, s. 138.

¹⁶ Vuoden 1734 lain kauppakaareissa oli määrätty korkeimmaksi sallituksi koroksi 6 % vuodessa. Säännöstä oli tosin lievennetty 1883, jolloin alle 9 kuukauden ajaksi myönnetyn luoton korko vapautettiin. Niinpä vuoden 1920 lainmuutoksella olikin suurempi merkitys säästöpankeille, jotka keskittyivät pitkäaikaiseen lainanantoon.

Blomstedt 1989, s. 286.

Kalliala 1950, s. 58–59.

Kuusterä 1992, s. 373.

kea.¹⁷ Paluu kultakantaan tosin rauhoitti rahamarkkinat joksikin aikaa, ja myös korot laskivat, mutta vasta pulakausi ja sen aikana solmittu kaikkien pankkiryhmiä välinen korkosopimus laskee korkotasoa pysyvästi.

3 Pankkitoiminnan lainsäädännöllinen tausta

Lainsäädännöllä on keskeinen sija tutkittaessa pankkeja ja niiden toimintaympäristöä. Suomessa liikepankit ovat alusta alkaen olleet osakeyhtiöpohjaisia, joten niiden toimintaa on säädellyt ja ohjannut osakeyhtiölaki. Pankkien toiminta eroaa kuitenkin huomattavasti muusta liiketoiminnasta, ja tämän vuoksi on katsottu tarpeelliseksi säätää erityisiä pankkilakeja. Niinpä osakeyhtiölakia sovelletaan pankkeihin vain sellaisissa asioissa, joista pankkilaeissa ei ole erikseen säädetty. Seuraavassa tarkastellaan nimenomaan liikepankkeja koskevaa lainsäädäntöä ja sen kehitystä. Varsinkin pankkien julkisen kontrollin muuttuminen ja eriytyminen omaksi laikseen on tutkimuksen kannalta olennaista.

Yksityisen talletuspankin perustaminen Suomeen oli ollut esillä julkisessa keskustelussa jo pitkään 1800-luvulla,¹⁸ ja näin oli herännyt myös kysymys pankkilain säätämisestä. Mallia niin toiminnalle kuin lainsäädännöllekin haettiin Ruotsista, missä katsottiin, että oikeus säännöstellä ja valvoa elinkeinoelämää kuuluu valtiovallalle.¹⁹ Tämän periaatteen mukaisesti ensimmäinen suomalainen talletuspankki, Suomen Yhdys-Pankki, jätti Senaatin Talousosastolle toimilupahakemuksensa, joka sisälsi myös yhtiöjärjestyksen vahvistettavaksi. Jälkimmäiseen sisältyi suostumus alistua julkiseen valvontaan. Pankki ei myöskään hakenut setelinanto-oikeutta, luultavasti siksi, että kaksi vuotta aiemmin oli eräs toimilupahakemus hylätty sen vuoksi, ettei setelinanto-oikeutta haluttu myöntää yksityispankille. Senaatti lisäsi yhtiöjärjestykseen mm. velvoitteen vararahaston perustamisesta, teki toimiluvasta määräaikaisen (10 vuotta) ja tarkensi julkista valvontaa koskevaa kohtaa ennen kuin hyväksyi toimilupa-anomuksen. Kun pankin pankkivaliokunta

¹⁷ Heikkilä 1992, s. 201.

Ikosen (1993) mukaan sotien välinen aika voidaan jakaa korkopoliittisesti neljään osaan: levoton 1920-luvun alkupuoli, rahoitusmarkkinoiden rauhoittuminen kultakantaan paluun jälkeen vuonna 1926, maailmanpulan aiheuttama kriisi, joka aiheutti korkojen nousua jo 1929, ja vakaa korko vuodesta 1933 lähtien.

¹⁸ Kalima 1980, s. 50–56. Kalima mainitsee mm. J.J. von Julinin kirjoituksen Helsingfors Tidningarissa vuodelta 1832 ja J.V. Snellmanin kirjoituksen Litteraturbladissa vuodelta 1855.

¹⁹ Kalima 1980, s. 23–24. Kalima katsoo tämän käsityksen juontavan juurensa merkantilistisesta privilegiojärjestelmästä.

(hallintoneuvosto) oli hyväksynyt muutokset, Suomen Yhdys-Pankki saattoi aloittaa toimintansa. Tämä tapahtui kesällä 1862.²⁰

Pankkien kansantaloudellinen merkitys miellettiin alusta alkaen suureksi. Pidettiin tärkeänä, että pankkitoiminta kehittyisi tasaisesti ja välttyisi häiriöiltä. Näin pysyisivät muunkin talouselämän toimintaedellytykset hyvinä. Suomen Yhdys-Pankin toimintaa säätelivät sen oma Senaatissa vahvistettu yhtiöjärjestys ja osakeyhtiölaki. Vuonna 1866 annettiin "Armollinen asetus seteliä antavien yksityispankkien hyödystä ja tarpeellisuudesta sekä yksityispankkien perustamisen ehdoista yleensä". Asetuksessa oli pankkitoiminnasta pitkälti samat määräykset kuin Yhdys-Pankin yhtiöjärjestyksessä. Sen lisäksi asetus teki mahdolliseksi setelinanto-oikeuden myöntämisen yksityispankeille. Seteleiden vähimmäisarvot määrättiin kuitenkin niin korkeiksi, ettei pankkien setelinanto kehittynyt kovin mittavaksi. Tämä lienee ollut tarkoituskin, sillä vuoden 1886 pankkilaissa setelinanto-oikeus poistettiin kokonaan, tosin komiteamietinnön vastaisesti. Tähän seikkaan perustuu pankkien laaja sivukonttoriverkosto; ainoaksi keinoksi uloslainattavan rahan hankkimiseen jäi talletusten kerääminen. Jotta niitä saatiin kertymään tarpeeksi, oli toiminta ulotettava koko maahan.

Lisäksi ensimmäisessä pankkilaissa kiellettiin pankkeja toimimasta muilla elinkeinoelämän saroilla, edellytettiin vararahaston perustamista ja tiettyä minimipääomaa (1,5 miljoonaa markkaa) perustamisvaiheessa ja edellytettiin pankin julkaisevan numerotietoja Senaatin vahvistaman kaavan mukaisesti sekä sallivan julkisen kontrollin. Säädettiin myös, että jos pankki menettäisi tappioiden johdosta yli kymmenennen osan osakepääomastaan, olisi liike lopetettava ja pankki asetettava suoritustilaan.²¹

1880-luvun puolivälissä vallitsi epäsuotuisa taloudellinen tilanne. Uutta pankkilakia valmisteltaessa tämä otettiin huomioon niin, että pyrittiin edistämään elinkeinotoiminnan yleisiä edellytyksiä. Käytännössä haluttiin helpottaa pankkien, myös ns. kansanpankkien perustamista. Viimeksi mainitut oli tarkoitettu auttamaan rahaliikenteen monipuolistumisessa keräämällä talletuksia työväestöltä ja muilta vähävaraisilta. Niinpä uuteen, vuonna 1886 säädettyyn lakiin ei sisällytetty osakepääoman vähimmäismäärää koskevaa säädöstä. Uuden lain turvin perustettiin kolme uutta, osakepääomaltaan vähäistä pankkia (mm. Helsingin Kansanpankki).²² Aikaisemmasta poiketen Senaatin Talousosaston oli myönnettävä uudelle pankille toimilupa, mikäli hake-

²⁰ Kalima 1980, s. 59–60.

Korpisaari 1920, s. 288.

Pipping 1962, s. 37.

²¹ Korpisaari 1920, s. 288–289.

²² Korpisaari 1920, s. 293.

Myöhemmin senaatti kiinnitti huomiota alkupääoman suuruuteen, varmasti osittain siksi että kaksi kolmesta pienellä pääomalla perustetusta pankista meni kumoon. 1910- ja 1920-luvun vaihteessa muodostui käytännöksi kahden miljoonan markan osakepääoman edellyttäminen uusilta pankeilta. Nopean inflaation vuoksi vaatimuksella ei ollut kovin pitkään merkitystä.

mus oli lainmukainen eikä hylkäämiseen ollut muuta syytä. Senaatilta poistettiin siis harkintavalta toimilupa-asioissa.

Pankkien perustamista helpotettiin monin keinoin, mutta toisaalta yksityispankeilta evättiin lopullisesti setelinanto-oikeus. Pankkilakia ja siihen sisältyviä valvontaa koskevia määräyksiä oli perusteltu juuri sillä, että yleis-taloudellisesti merkityksellistä setelinantoa oli pystyttävä kontrolloimaan vaikkakin yleisesti haluttiin pyrkiä vapaaseen, liberalistisen katsantokannan mukaiseen yritystoimintaan. Jo vuoden 1886 pankkilakikomitea, joka vielä kannatti setelinanto-oikeutta, painotti myös tallettajain turvaa:

*" - - pankkien tahi asioimayritysten, joiden tarkoitus on pitää raha- ja lainakauppaa, pitää oleman lain määräysten alaiset, jos ne lainanottoa varten kääntyvät suuremman yleisön puoleen [lihav. RK]."*²³

Lainsäädännöllä haluttiin näin turvata tallettavan yleisön edut. Pitkästi juuri tätä funktiota varten kehitettiin pankkien julkista valvontaa, ja ajan myötä tallettajien edun turvaamisesta tuli pankkilakien keskeisin motiivi. Sitä vastoin osakkaiden edun ei katsottu tarvitsevan lain tukea; yhtiöjärjestyksen mukainen sisäinen kontrolli ajoi juuri omistajien etua turvaamalla näiden toimintaan sijoittamat rahat. Kokonaisvaltaisesti voisi pankkilainsäädännön tarkoituksen kiteyttää niin, että laeilla pyrittiin turvaamaan pankkitoiminnan kehitys ja laajentuminen, mutta sillä tavalla, että se koituisi koko kansantalouden hyödyksi. Suuret häiriöt konkurssien ja muun vastaavan muodossa haluttiin välttää.

Aiemmin Suomeen perustetut pankit olivat olleet yksinomaan kauppankkeja. Ne tyydyttivät lähinnä kaupan lyhytaikaisen luoton tarvetta. Pitkäaikainen luototus ei ollut mahdollista, koska toimiluvat olivat määräaikaaisia. Talouden toiminnan parantamisen nimissä tämäkin säädös poistettiin. Toimenpiteen katsottiin auttavan erityisesti maa- ja metsätalouden sekä teollisuuden rahoitustarpeita. Senaatin Talousosasto pidätti kuitenkin itselleen mahdollisuuden toimiluvan peruuttamiseen, mikäli pankki rikkoi lakia. Uuden lain mukaan ei Senaatilta tarvinnut enää hakea lupaa sivukonttorien perustamiseen.²⁴ Pankeilta kiellettiin edelleenkin muun liiketoiminnan harjoittaminen ja ylimääräisen kiinteistön omistus.

Pankkilakia tarkennettiin 1901 siten, että jos yli neljännes osakepääomasta oli katsottava menetetyksi, pankki oli viipymättä suljettava. Vanha määräys kymmenennen osan menetyksestä jäi voimaan. Sellaisessa tapauksessa tuli osakkaiden joko täyttää osakepääoman vaje tai asettaa pankki

²³ Komiteamietintö 1884:8, s. 35.

²⁴ Kalima 1980, s. 67-69, 72-73, 77-78.

suoritustilaan.²⁵ Näine muutoksineen oli vuoden 1886 pankkilaki voimassa lähes viisikymmentä vuotta (aina vuoteen 1933), ja se tarjoaa siis kehyksen tässä tutkimuksessa käsiteltyjen pankkien perustamiselle ja toiminnalle 1920-luvulla.

Toisaalta laki alkoi tuolloin olla jo vanha, ja uuden lain valmistelut pantiinkin 1920-luvun puolivälissä alulle. Oliko yhtenä uudistamisperusteena pankkimaailman muuttuminen ja tästä aiheutuneet joihinkin pankkeihin liittyneet epävarmuustekijät? Yritettiinkö lainsäädäntätyöhön vaikuttaa tuomalla esiin eräiden pankkien kohtalot? Olihan viimeksi 1920-luvun alussa mennyt konkurssiin tai muuten lopettanut toimintansa neljä pankkia, jotka kuuluvat tämän tutkimuksen piiriin. Lainvalmistelutyön ollessa vielä kesken syvä lamakausi muutti jälleen asetelmat. Pankkeja ajautui kannattavuuskriisiin ja monet joutuivat lopettamaan itsenäisen toimintansa. Tästä kaikesta huolimatta ei yksittäisten pankkien kohtaloihin juuri viitattu lainvalmistelutyössä. Poikkeuksen muodostavat Atlas Pankki ja Paloheimo-suvun Vientipankki Oy. Näitäkin käytettiin esimerkkeinä lähinnä Pankkitarkastusvirastoa ja sen tehoa kritisoidessa.²⁶ Pankkimaailman kehitystä on varmasti seurattu uutta lakia valmisteltaessa, vaikka tästä ei olekaan jäänyt mainintoja komiteamietintöihin tai muihin lain valmistelussa ja sen eduskuntakäsittelyssä syntyneisiin asiakirjoihin.

Vuonna 1926 asetetun pankkilakikomitean mietintö valmistui 1931. Keskeiseksi perusteeksi lainsäädännön tarpeellisuudelle katsottiin jälleen tallettajan edun turvaaminen:

"- - perustelua voidaan nykyaikana vielä suuremmassa määrin kuin v. 1884 pitää oikeana, sillä talletuspankkien merkitys maamme kansantaloudessa on nyt melkoista suurempi kuin äskenmainittuna vuonna."²⁷

Pankkitoiminnan häiriöttömän kehityksen arveltiin olevan hyödyksi paitsi tallettajille myös maan luottorakenteelle. Tämän katsottiin nimittäin olevan pitkälti riippuvainen pankkien luotonannosta. Myös pankkien merkitys maksujen välittäjinä ja maksuvälineitten (kuten shekkien ja postilähetyksvekselien) antajina oli kasvanut huomattavaksi.²⁸

²⁵ Korpisaari 1923a, s. 168.

Korpisaari 1920, s. 294–295.

Suoritustilalla tarkoitetaan selvitystilaa, välitilaa, jossa yritystä ei ole vielä lopetettu vaan jossa sen omaisuus selvitetään muuttamalla se rahaksi ja maksamalla velat. Taloustiedon taloussanasto 1984, s. 255.

²⁶ Pankkilain ensimmäinen käsittely eduskunnassa 17. II 1933.

²⁷ Komiteamietintö 1931:14, s. 24.

Vrt. Komiteamietintö 1884:8 ja 1896:7.

²⁸ Erma 1970, s. 62.

Komiteamietintö 1931:14, s. 24–25.

Voimassa ollutta pankkilakia arvioitaessa todettiin sen toimineen hyvin. Pankkitoiminnan katsottiin kehittyneen ilman suurempia häiriöitä, ja osa kunniasta kuului pankkilainsäädännölle. Toisaalta todettiin, ettei mikään pankkilaki voi kokonaan turvata pankkitaloutta häiriöiltä, sillä pankkien toiminta riippui viime kädessä siitä, miten niitä hoidettiin. Tässä yhteydessä mietinnössä tuodaan esille muutamien pankkien epäsuotuisat kohtalot; kahden ennen vuotta 1917 konkurssiin menneen pankin lisäksi mainitaan Suomen Vientipankin ja Helsingin Diskonttopankin konkurssit sekä nimettöminä kolmen pankin joutuminen toisten pankkien autettaviksi. Katsottiin kuitenkin, että tapauksia oli ollut melko vähän lain voimassaoloaikana.²⁹ Ne saattoivat silti olla varoittavia esimerkkejä uutta lakia ja sen tarpeellisuutta pohdittaessa. Uutta lakia perusteltiin myös sillä, että pankkien merkitys oli kasvanut huomattavasti ja että entistä suurempi varovaisuus pankkien hoidossa oli tästä syystä tarpeen. Lisäksi todettiin seuraavaa:

"Eräät viime vuosikymmenen [1920-luvun] pankkihistoriassa todetut ilmiöt osoittavat myöskin, että pankkilaista puuttuu eräitä määräyksiä, jotka terveen pankkitoiminnan edelleen turvaamiseksi ovat välttämättömiä."³⁰

Ikävä kyllä ei tässä kohdin tuoda esille, mitä ilmiöitä maininnalla tarkoitettiin. Kuitenkin tämän tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista juuri se, miten uusi vuoden 1933 pankkilaki peilaa edeltäneitä tapahtumia, ei niinkään se, miten laki sitten vaikutti pankkien toimintaan. (Tämä siksi, että vain muutamia tutkittavista pankeista seurataan tutkimuksen puitteissa 1930-luvun puoliväliin saakka tai sitä pidemmälle.) Komitean käyttämä sanamuoto osoittaa, että ymmärrettiin asioiden voivan muuttua nopeastikin, ehkä odottamattomaan suuntaan, ja siihen oli varauduttava.

Uudessa, vuoden 1933 pankkilaissa säädettiin tarkemmin pankin perustamisedellytyksistä. Merkittävintä oli se, että Valtioneuvostolle palautettiin tarveharkinnan mahdollisuus pankkien toimilupia myönnettäessä. Valtioneuvoston haluttiin arvioivan, oliko uudella pankilla kehittymisen edellytyksiä, täyttikö se jonkin erityisen tehtävän talouselämässä vai oliko pankkeja jo riittävästi aiotussa toimintapiirissä. Kun tarveharkinta oli poistettu vuoden 1886 pankkilaissa, oli Suomessa ollut vain harvoja liikepankkeja. Tuolloin ei osattu ennustaa kehitystä, joka johti lukuisien uusien pankkien perustamiseen. Näistä kovinkaan moni ei pärjännyt, ja tarveharkinnan palauttaminen oli perusteltua.

Pankkien vakauteen tähdättiin myös uusilla säädöksillä, joissa määrättiin pankeille minimipääoma (10 miljoonaa), suurempi vararahasto ja kassareservi sekä ennen kaikkea pankin omien varojen suhde sitoumuksiin. Pienellä pääomalla perustetuista pankeista oli lukuisia kokemuksia edellisiltä vuosi-

²⁹ Komiteamietintö 1931:14, s. 25-26.

³⁰ Komiteamietintö 1931:14, s. 26.

kymmeniltä, ja oli huomattu "että pienillä pääomilla alkavat pankit helpommin joutuvat vaikeuksiin kuin suurilla pääomilla aloittavat".³¹ Suurempi vararahasto säädettiin tallettajien turvaksi, samoin kassareservi. Jälkimmäisellä haluttiin estää pankkeja ennen kohdanneet likviditeettipulat, jotka saattoivat johtaa häiriöihin pankkitoiminnassa.³² Vaikka osakepääoman keräämisestä ja vararahaston kartuttamisesta oli omat säädöksensä, katsottiin talletusten turvaamisessa ratkaisevaksi se, että pankin omat varat olivat koko ajan määräsuhteessa pankin sitoumuksiin. Näin pankin tilaa saatettiin seurata tehokkaasti perustamisen jälkeenkin. Uuteen lakiin otettiin siis uusi vakavaraisuussääntö, jonka mukaan omien pääomien tuli olla vähintään kymmenesosa pankin sitoumuksista, joihin laskettiin pankin luotonotto ja puolet luotontakauksista.³³ Näihin säännöksiin olivat epäilemättä tärkeänä syynä juuri pienten pankkien toiminnassa edellisellä vuosikymmenellä ilmenneet häiriöt.³⁴

Suomessa toimineista pankeista moni oli saanut rahoitusta ulkomailta. Vanhimpien pankkien lisäksi juuri muutamat 1920-luvun alussa perustetuista pienpankeista olivat turvautuneet vierasmaalaiseen apuun. Vaikka ulkomaisen pääoman merkitys oli 1930-luvun alkuun tultaessa vähentynyt huomattavasti, haluttiin pankkitoiminnan pysyminen suomalaisten käsissä varmistaa. Niinpä määrättiin, että perustajien samoin kuin hallintoneuvoston, johtokunnan ja sivukonttoreiden toimikuntain jäsenten sekä sivukonttoreiden esimiesten tuli olla Suomen kansalaisia.³⁵

Sivukonttoreihin kiinnitettiin muutenkin huomiota. Kysymys niiden hyödyllisyydestä ja sopivasta määrästä jakoi mielipiteet kahtia. Yhtäältä sanottiin sivukonttoreiden kiristäneen kilpailua ja huonontaneen pankkien kannattavuutta. Väitettiin myös, että hyvinä aikoina pankkien maalaiskonttorit provosoivat paikallisia asukkaita huonoihin liiketoimiin. Niinpä esitettiin, että sivukonttorin perustamiseen tarvittaisiin Valtiovarainministeriön lupa. Toiset olivat taasen sitä mieltä, että sivukonttorit elävöittivät paikkakunnan

³¹ Komiteamietintö 1931:14, s. 34.

³² Pankkien maksuvalmiutta haluttiin parantaa lainsäädännöllä, koska katsottiin että pankit aivan liian usein olivat turvautuneet Suomen Pankin luottoon (Komiteamietintö 1931:14, s. 27).

³³ Komiteamietinnön (1931:14) mukaan pankkien vakavaraisuusaste oli v. 1931 18,2 %. Korpisaaren (1920, s. 192) mukaan kysymystä oli pohdittu aiemmissa pankkilakikomiteoissa mutta määräystä ei ollut pidetty tarpeellisena. Omien varojen suuruus suhteessa sitoumuksiin olikin jäänyt pankkien päätettäväksi. Korpisaari arvelee Ruotsin laissa määrätyn suhteen 1:5 vaikuttaneen käytäntöön Suomessakin. Autio, Ikonen ja Elonen (1991, s. 12) ovat kuitenkin laskeneet vakavaraisuuden olleen vuosina 1926–1933 alhaisemman, noin 14–18 %. He katsovatkin, että uusi laki institutionalisoi vallinneen tilanteen sallimalla pankeille melko alhaisen vakavaraisuusasteen.

On kuitenkin otettava huomioon, että pienillä pankeilla oli usein heikoin vakavaraisuustilanne, joten uusi säännös koski juuri niitä. Tämä lienee ollut tarkoituksin.

³⁴ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 11–12.
Komiteamietintö 1931:14, s. 26–27, 30, 34–35.

³⁵ Komiteamietintö 1931:14, s. 30.
[Pankkilaki 17.3.1933, 4. ja 6. pykälä]

taloudellista elämää ja edistivät säästämistä. Mikäli niiden toiminta ei kannattanut, pankki itsekin osasi lopettaa sivukonttorin toiminnan. Pankin johto oli myös pätevin arvioimaan uuden sivukonttorin selviämisen edellytyksiä. Jälkimmäiseen kantaan päätyi myös pankkilakikomitea, mutta eduskunnan pankkivaliokunta teki hallituksen esitykseen muutoksen, joka jäikin sitten lakiin. Se katsoi, että sivukonttoreita oli liikaa. Sen vuoksi uusille sivukonttoreille tarvittiin uuden lain mukaan Valtiovarainministeriön lupa.³⁶

Pankit olivat ajautuneet 1920-luvulla hyvin raakaan kilpailuun keskenään. Se oli ajanut pankit hankkimaan talletuksia epätervein keinoin. Vaikka 1931 olikin solmittu korkosopimus, ei sen pysyvyydestä ollut varmuutta. Uudella lailla haluttiinkin rajoittaa pankkitoiminnalle ja kansantaloudelle yleensä haitalliseksi muodostunutta kilpailua.³⁷ Suoranaiseen korkojen sääntelyyn ei kuitenkaan haluttu mennä. Niinpä tyydyttiin vähäisempiin määräyksiin: pankkeja kiellettiin maksamasta ottolainauksesta välityspalkkioita, minkä lisäksi pankkien tuli pitää esillä otto- ja antolainauskorkonsa provisioineen. Näin katsottiin ainakin räikeimpien epäkohtien poistuvan talletuksista käydystä kilpailusta.³⁸

Vuoden 1933 pankkilaisissa tarkennettiin määräyksiä niistä liiketoimista, joita pankki ei saa harjoittaa. Yleisissä perusteluissaan pankkilakikomitea totesi, että

"- - määräykset on käytäntö osoittanut tarpeellisiksi, jotta voitaisiin estää pankkeja harjoittamasta eräitä epäterveiksi katsottuja liiketoimiamia."³⁹

Tällaisiksi liiketoimiksi oli epäilemättä tulkittu kiinteistösijoittaminen, joka kiellettiin lukuun ottamatta omaan käyttöön tarkoitettuja kiinteistöjä. Edellisen vuosikymmenen lopussa kiihtynyt rakennusalan ylikuumeneminen kaatoi ainakin yhden mukaan lähteneen pankin, Atlas Pankki Oy:n. Se oli sijoittanut liian suuren osan varoistaan kiinteistöihin, niin että sen likviditeetti huononi olennaisesti. Muutkin pankit kärsivät tappioita. Tällainen kehitys haluttiin estää. Laki salli kuitenkin poikkeuksia niin tästä kuin muistakin rajoituksista. Missä määrin ne tarjosivat mahdollisuuksia kiertää lakia, jää tässä avoimeksi.

Myös pankin oikeutta omistaa osakkeita rajoitettiin. Se oli vuoden 1886 pankkilain mukaan ollut periaatteessa kiellettyä, mutta lakia oli tulkittu hyvin

³⁶ Komiteamietintö 1931:14, s. 31-33.

Pankkilaki 1933, 4. pykälä 5. mom.

Asiasta keskusteltiin myös lain eduskuntakäsittelyissä. Ks. esim. hallituksen esitys 80 / Valtiopäivät 1932, toinen käsittely 21. II 1933.

³⁷ Korkotason katsottiin nousseen paljolti juuri pankkikilpailun takia. Komiteamietintö 1931:14, s. 41.

³⁸ Pankkilaki 1933, 16. pykälä.

³⁹ Komiteamietintö 1931:14, s. 27.

väljästi. Ruotsista oli kantautunut tietoja pankkien osakkeenomistuksen riskeistä. Niinpä osakkeenomistus rajoitettiin kymmeneen prosenttiin pankin osakepääomasta ja vararahastoista. Pankit saivat luonnollisesti edelleen välittää osakkeita. Sen sijaan pankit eivät saaneet pidättää itselleen osuutta rahoittamiensa liiketoimien voitosta; näin estettiin pankkien välillinen osallistuminen liiketoimiin, jotka oli niiltä kielletty.⁴⁰

Uudessa laissa oli myös entistä tarkemmat määräykset pankin toiminnan lopettamisesta. Niillä haluttiin turvata tallettajien asema mahdollisimman hyvin myös silloin, kun pankin toiminta jouduttiin tappioiden vuoksi keskeyttämään ja lopettamaan.⁴¹ Jo vanhassa laissa oli ollut joitakin asiaa koskevia määräyksiä, mutta niistä huolimatta olivat tallettajat kärsineet tappioita eräiden pankkien vararikoissa. Kaiken kaikkiaan olivat uuden lain muotoutumiseen vaikuttaneet yleisen liike- ja pankkimaailman kehityksen ohella monissa kohdin myös aiemmin todetut epäkohdat pankkilainsäädännössä. Nämä olivat korostuneet, kun pankkien merkitys oli kasvanut ja oli perustettu lukuisia uusia pankkeja. Ne olivat muuttaneet vanhaa käytäntöä, ajan hengessä, ja näin katsottiin uusi pankkilaki välttämättömäksi.

Pankkien julkinen valvonta sisällytettiin Suomessa pankkilakiin ennen sen eriytymistä omaksi laikseen (v. 1922), ja tämän jälkeenkin on pankkien tarkastusta julkisen vallan toimesta perusteltu yhtenevästi varsinaisen pankkitoimintaa säätelevän lain kanssa. Pankkien toiminnan säätelemistä tiukemmin kuin muita osakeyhtiöitä perusteltiin alun perin pankeille mahdollisesti myönnettävällä setelinanto-oikeudella. Kun setelinanto rajattiin vuoden 1886 laissa vain Suomen Pankille, nousi tallettajien varojen turvaaminen keskeiseksi pankkitoiminnan säätelemisen perusteeksi. Pankkien tuli noudattaa Senaatin vahvistamaa yhtiöjärjestystä sekä pankkilakia. Tämän valvomiseksi Senaatti määräsi kuhunkin pankkiin *julkisen asiamiehen*. Tehtävä oli sivutoiminen, ja palkan siitä maksoi asianomainen pankki tietyn taksan mukaisesti.

Jo ennen ensimmäistä pankkilakia hyväksytyyn Suomen Yhdys-Pankin yhtiöjärjestykseen oli sisällytetty kohta Senaatin määräämän julkisen asiamiehen tehtävistä. Tällä oli oikeus osallistua pankkivaliokunnan kokouksiin, tarkastaa kassa ja tilikirjat, seurata tilinpäätöstä jne. Julkisen asiamiehen tuli säännöllisesti toimittaa Senaatille summittainen katsaus pankin toiminnasta ja tilasta sekä valvoa, että pankin lakisääteisesti sanomalehdissä julkaisemat tiedot olivat totuudenmukaisia.⁴² Näin julkisen asiamiehen tehtävät rajoittuivat lähinnä *muodolliseen* eli lainmukaisuuden valvontaan.⁴³ Julkisen asia-

⁴⁰ Komiteamietintö 1931:4, s. 39.
Pankkilaki 1933, 13. ja 16. pykälä.

⁴¹ Pankkilaki 1933, III luku.

⁴² Komiteamietintö 1920:9, s. 9.

⁴³ Korpisaari 1930, s. 454.

miehen käsite otettiin sellaisenaan Yhdys-Pankin yhtiöjärjestyksestä ensimmäiseen pankkilakiin vuonna 1866.

Vuoden 1884 pankkilakikomitea päättyi kannattamaan pankkitarkastuksen jatkamista, vaikka komiteassa oli lausuttu epäilyksiä, koska:

*" - yleisö voisi tulla siihen väärään luuloon, että valtion asiamies yksityisseikoinakin seurailisi pankkien toimintaa ja valtio näin olisi - - tunnollisessa vastuussa esim. siitä tavasta, millä pankki tekee rahasisjoituksiansa - -."*⁴⁴

Komitea katsoi kuitenkin, että muodollisestakin valvonnasta olisi hyötyä pankkialalle ja sitä kautta tallettavalle yleisölle.⁴⁵ Liberalistisen linjansa mukaisesti komitea ei edes maininnut mahdollisuutta tiukentaa pankkien valvontaa.⁴⁶

Sen sijaan komitea teki ehdotuksen valvonnan järjestämiseksi uudelleen: kaikkien pankkien tarkastus annettaisiin yhden henkilön hoidettavaksi. Perusteluina esitettiin mm. että julkisen asiamiehen tehtäviä oli hoidettu sivutoimisesti ja mahdollisesti ilman tarpeellista pätevyyttä. Pankkien määrän kasvaessa olisi yhä vaikeampaa löytää tarpeeksi pankkiasioita tuntevia henkilöitä julkisiksi asiamiehiksi. Uudessa järjestelmässä pankkien julkisille asiamiehille maksamat korvaukset kerättäisiin yhteen ja näin saataisiin palkattua pätevä henkilö hoitamaan pankkien valvontaa.⁴⁷ Tämä uudistus tähtäsi pankkitarkastuksen tehostamiseen ja järkipäätämiseen, ja sitä voidaan pitää kontrollin tiukentamisena. Näyttääkin siltä, ettei komiteassa oltu yksimielisiä pankkitarkastuksen laadusta ja tarpeellisuudesta. Mielenkiintoista on, että muuttamat pankit olivat ottaneet yhtiöjärjestykseensä valvonnasta tiukemmat määräykset kuin laki edellytti. Tämä oli omiaan murentamaan liberalismiin oikeutusta.⁴⁸

Uusi pankkiasetus vahvistettiin toukokuussa 1886. Pankkien velvollisuutta ilmoittaa julkisesti asemastaan tarkennettiin ja valvonta ulotettiin haarakonttoreihin. Julkisen asiamiehen velvollisuuksia ryhtyä toimenpiteisiin pankin varojen vähentyessä tappioiden tähden tarkennettiin. Kaiken kaikkiaan pankin valvontaa koskevat säännökset muuttuivat edelliseen lakiin verrattuna vain vähän. Tätä korosti sekin, ettei uuden lain katsottu velvoittavan päätöi-

⁴⁴ Komiteamietintö 1884:8, s. 46-47.

⁴⁵ Komiteamietintö 1884:8, s. 47.

⁴⁶ Liberalistinen henki näkyy selvästi esim. mietinnön alkuhuomioissa: *" - pankkitoimi on edistynyt suurimmaksi hyödyksi maalle, jos se niin vähän kuin suinkin on sidottuna pysyvillä lakimääräyksillä."* Komiteamietintö 1884:8, s. 4.

⁴⁷ Komiteamietintö 1884:8, s. 47.

⁴⁸ Kalima 1980, s. 74.

misen asiamiehen viran perustamiseen. Näin säilytettiin usean julkisen asiamiehen toimintaan perustuva valvontajärjestelmä.⁴⁹

Senaatti antoi 1891 ohjesäännön julkisille asiamiehille. Sen tarkoituksena oli yhdenmukaistaa ja tehostaa asiamiesten toimintaa. Myöhemmän lainvalmisteluvaliokunnan mietinnössä todettiin, että johtosääntö "- - ei sisältänyt varsinaisesti mitään muuta kuin sen, mitä pankkiasetuksissa on säädetty - -".⁵⁰ Tämän osuuden oli kirjoittanut tohtori Paavo Korpisaari, joka oli jo aiemmin puuttunut pankkien valvonnan tehottomuuteen. Kriittisimmässä lausunnossaan hän on sitä mieltä, että "- - valtion tarkastus [on] muodostunut merkityksettömäksi muodollisuudeksi".⁵¹ Asetusta arvosteltiin aiemminkin, ja toimenpiteisiin sen muuttamiseksi oli ryhdytty useampaan kertaan lähinnä pankkitoiminnassa sattuneiden väärinkäytösten tai muiden häiriöiden takia. Näillä toimenpiteillä saatiin kuitenkin aikaan vain vähäisiä muutoksia vuosina 1901 ja 1913. Vuonna 1909 onnistuttiin vihdoin yhtenäistämään pankkien tilailmoitukset, ja näin pystyttiin aloittamaan virallisen pankkitilaston julkaiseminen.

Vuonna 1896 oli jälleen asetettu komitea valmistelemaan muutoksia pankkilakiin. Valvonnan osalta se ehdotti, kuten edellinenkin komitea, siirtymistä yhden pankkitarkastajan järjestelmään. Perusteluna esitettiin, että julkisten asiamiesten toimista oli kehittynyt tilapäisiä ja osa-aikaisia. Järjestelmän heikkoutena pidettiin lisäksi asiamiesten toiminnan koordinoimattomuutta. Tarkastus haluttiin säilyttää muodollisena mutta katsottiin, ettei vallitseva järjestelmä pystynyt edes siihen. Tätä perusteltiin mm. olojen nopealla kehityksellä ja pankkien lukumäärän kasvulla. Vedottiin myös siihen, että yleisö oli lehdistössä vaatinut tehokkaampaa valvontaa. Ymmärrettiin, että oli kohtuutonta edellyttää tallettajien pystyvän valvomaan pankkinsa toimintaa sen julkaisemien tilailmoitusten avulla. Aatelisto ja porvaristo asettuivat valtiopäivillä vastustamaan esitystä. He arvioivat siihen saakka vallinneen järjestelmän tyydyttäväksi ja pelkäsivät yhden tarkastajan saattavan ilmaista liikesalaisuuksia ja innostua puuttumaan liiaksi pankkien toimintaan. Näin esitys hylättiin.⁵²

Saman kohtalon koki 1914 jätetty lakialoite, jossa viitattiin niin vuoden 1896 komitean perusteluihin kuin myöhemmin saatuihin kokemuksiin pankkitarkastuksen tehottomuudesta sekä pankkitarkastuksen järjestelyyn Ruotsissa. Asiasta oli jo käyty polemiikka lehdistössä. Vastustajat esittivät näkemyksiään liike-elämän vapauden välttämättömyydestä, mutta pääasiallisena

⁴⁹ Vanha järjestelmä säilytettiin huolimatta siitä, että myöhemmin (v. 1896) asetetun komiteankin mielestä vuoden 1886 valvontasäännösten mukaan olisi tullut perustaa päätoiminen asiamiehen virka. Tulkintakiistasta enemmän ks. Kalima 1980, s. 76-79.

⁵⁰ Komiteamietintö 1920:9, s. 11.

⁵¹ Korpisaari 1915, s. 270.

⁵² Komiteamietintö 1931:14.

Kalima 1980, s. 87.

Keisari-suuriruhtinaan esityksen käsittelystä valtiopäivillä ks. Kalima 1980, s. 88-94.

syynä ehdotuksen hylkäämiseen oli Korpisaaren mukaan se, ettei silloiselle venäläismieliselle hallitukselle tahdottu antaa aihetta sekaantua pankkien toimintaan.⁵³

Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen muutos pankkien valvonnassa saatiin aikaan 1922, jolloin säädettiin erityinen pankkitarkastuslaki.⁵⁴ Aiempina vuosina lainsäädäntötyö oli saanut vauhtia yksittäisistä pankkitoiminnan häiriöistä, mutta 1910-luvun lopusta ei sellaista voi osoittaa. Perusteluna oli pikemminkin sektorin yleinen vilkas kehitys ja aikaisemmat kokemukset (pien)pankeista. Asiaa valmistellut komitea asetettiin jo 1918, ja se sai työnsä päätökseen kaksi vuotta myöhemmin. Tuona aikana, kuten toisaalla tässä tutkimuksesta käy ilmi, Suomeen perustettiin useita liikepankkeja. Ennen lain voimaantuloa ehti yksi niistä ajautua konkurssiin ja toinen fuusioitiin vanhempaan pankkiin, mutta näitä tapauksia ei mainittu lainsäätämisen prosessin aikana.

Joka tapauksessa laki uudisti pankkien valvonnan perusteellisesti. Sen nojalla perustettiin valtionvarainministeriön alaisuuteen Pankkitarkastusvirasto (PTV), jonka tehtävänä oli valvoa kaikkien liikepankkien toimintaa. Näin siirryttiin pankkikohtaisesta asiamiesjärjestelmästä keskitettyyn kontrolliin. PTV:n toiminta rahoitettiin kuten julkisten asiamiestenkin: kullekin pankille määrättiin tietty maksu toiminnan ylläpitämiseen.

Aiempaan verrattuna pankkitarkastuksen toimivaltuuksia lisättiin huomattavasti. PTV saattoi kutsua koolle pankkien hallituksen ja yhtiökokouksen, ja sen edustajilla oli oikeus olla läsnä ja tehdä muistutuksia yhtiökokouksessa, tilintarkastuksessa ja hallituksen kokouksessa. PTV saattoi myös kieltää yhtiöjärjestyksen vastaisen päätöksen tai määrätä sen oikaistavaksi. Pankkien tietojenantovelvollisuus säädettiin varsin laajaksi, ja voidaan sanoa, että lähes kaikki pankkien asiakirjat olivat tarkastajien ulottuvilla. Viraston keskeisenä tehtävänä oli siis valvoa, että pankit noudattivat niiden toimintaa sääteleviä normeja (*muodollinen* tarkastus). Lain tueksi annettiin Valtioneuvoston päätös PTV:n järjestysmuodosta ja toiminnasta. Sen mukaan PTV:n tehtäviin kuului antaa pankeille niiden haluamia neuvoja. Tämä säädös laajensi PTV:n toimivaltaa *asiallisen* tarkastuksen puolelle. PTV saattoi arvioida pankkien vakavaraisuutta (josta ei ollut määräyksiä pankkilaisissa), sijoitusten laatua ja varmuutta jne. sekä esittää pankeille näkemyksiään näistä asioista ja ohjata näin tarvittaessa pankkien toimintaa parempaan suuntaan.⁵⁵

⁵³ Kalima 1980, s. 102–111.
Komiteamietintö 1931:14, s. 66
Korpisaari 1920, s. 300.

⁵⁴ "Laki pankkiyhtiön toiminnan valvonnasta, annettu 28 p. Tammik. 1922."

⁵⁵ Kalima 1980, s. 111–114.
Komiteamietintö 1931:14, s. 66–68.
Korpisaari 1930, s. 454.
Valtioneuvoston päätös, joka sisältää tarkemmat määräykset Pankkitarkastusviraston järjestysmuodosta ja toiminnasta (28. I 1922/27).

Pankkitarkastuslakia valmisteltaessa esitettiin sitä vastaan myös kritiikkiä. Aiemmin voimassa olleen käsityksen mukaisesti jotkut esittivät, että pankkikilpailuun ja tarpeelliseen julkisuuteen perustuva valvonta oli riittävän tehokasta. Tällöin asiakkailta edellytettiin taloudellisten seikkojen ymmärtämistä. Tätä ei pidetty mitenkään realistisena, ja valtaosa olikin sitä mieltä, että valtion tuli valvoa tallettajien etuja, etenkin kun pankkitoimi oli huomattavassa kasvussa ja keräsi yhä enemmän varoja tallettajilta. Aiemmilta vuosilta oli juuri pienpankeista huonoja kokemuksia; tiukentamalla tarkastusta ehkäistäisiin tallettajien menetysten lisäksi pienten pankkien konkurssista muille rahalaitoksille aiheutuvat haitat. Vain epäterve pankkitoiminta haluttiin estää. Näin uuden lain katsottiin hyödyttävän kaikkia osapuolia. Paavo Korpisaari toteaaakin:

"Pankkien valtioneuvoston tarkastus täydentää sopivasti pankkilainsäädäntöä. Sekään ei saa muodostua miksikään pankkien ylihallitukseksi, joka jokaisessa asiassa pyrkii ohjaamaan ja antamaan neuvoja, vaan sen tulee rajoittaa tehtävänsä sellaisten pankkitoiminnan muotojen ja kohtien tarkkaan seuraamiseen, jotka saattavat aiheuttaa pankille ja sen tallettajille vahinkoa."[Lihav. RK.]⁵⁶

Julkisten asiamiesten järjestelmää oli arvosteltu jo aiemmin esiteltyissä hylätyksi tulleissa lakiesityksissä. Tiukimmissa kannanotoissa katsottiin täysin tehottoman järjestelmän vain harhauttavan yleisöä, joka luotti siihen.⁵⁷ Suurimpina epäkohtina pidettiin julkisten asiamiesten toimivallan suppeutta sekä sitä, että järjestelmästä oli puuttunut johto. Lisäksi katsottiin, että osa asiamiehistä oli ollut epäpäteviä.⁵⁸

Uuden lain myötä julkinen valvonta muodostui aikaisempaa asiallisemmaksi ja tehokkaammaksi. Pankkien tarkastukset lisääntyivät huomattavasti. Toimivaltuuksien laajentuminen aiheutti aluksi erimielisyyksiä pankkien ja pankkitarkastajien välillä, mikä oli omiaan PTV:n toiminnan alkuvaiheessa vaikeuttamaan tarkastusten suorittamista.⁵⁹

Kun pankkien toimintaedellytykset vaikeutuivat, PTV:n merkitys korostui. 1920-luvun lopun kiihtynyt pankkikilpailu sekä lamakausi ajoivat monet, varsinkin pienet pankit vaikeuksiin. PTV tuki heikkojen pankkien fuusioimis-

⁵⁶ Kalima 1980, s. 112, 178.
Hallituksen esitys 29 / Valtiopäivät 1921.
Lainaus: Korpisaari 1930, s. 456.

⁵⁷ Komiteamietinnössä 1920:9, s. 13 viitataan kirjoitukseen Mercator-lehdessä 5/1914.

⁵⁸ Kalima 1980, s. 116.
Komiteamietintö 1920:9, s.13.

⁵⁹ Aaku 1955, s. 155.
Kalima 1980, s. 120.

ta vakavaraisempiin; näin rahalaitosjärjestelmän stabiilius säilyi, vaikka moni pankki joutui lopettamaan itsenäisen toimintansa.⁶⁰

Pankkitarkastuslakia tarkistettiin vuoden 1933 pankkilain säätämisen yhteydessä. PTV teki ehdotuksen, jonka mukaan liikepankin toimilupa voitiin perua aikaisempaa helpommin, nimittäin sellaisessa tapauksessa, jossa oli "syytä varoa pankin toiminnan voivan vahingoittaa yleistä etua". Yhtenä perusteluna oli Suomen Vientipankin kohtalo (ks. s. 58). Muutosehdotus otettiin sellaisenaan lakiin. Muut lain muutokset olivat pieniä. Edellinen laki oli toiminut pääosin hyvin, sitä paitsi näytti kiihkein pankkien välinen kilpailu olevan ohi. Lisäksi uusi pankkilaki vaikeutti aiemmin ongelmallisiksi osoittautuneiden pienpankkien perustamista. PTV:n toimivaltuuksia pidettiin riittävän laajoina, ilmeisesti oikeutetusti, sillä sen ei ollut tarvinnut käyttää kaikkia kontrolloikeinojaan vaikeissakaan tilanteissa. Voidaan sanoa, että pankkitarkastuslain ajanmukaistamisessa oli onnistuttu hyvin v. 1922, mutta pankkilaki uudistettiin vasta kymmenen vuotta myöhemmin.⁶¹

4 Uusia pankkeja perustetaan

Ensimmäiset liikepankit perustettiin Suomeen 1860- ja 1870-luvulla. Pankkijärjestelmään vaikuttivat alusta alkaen maan tietyt erityispiirteet. Toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa pankit perustettiin poikkeuksetta osakeyhtiöpohjalle, koska se oli ainoa tapa saada kootuksi riittävästi peruspääomaa. Pääomien niukkuus vaikutti pankkien toimintaan toisellakin tavalla. Teollisuus tarvitsi investointeihinsa suuria rahasummia. Suomalaisilta pankeilta puuttui kuitenkin setelinanto-oikeus, joten myönnettäviin luottoihin tarvittavat varat piti kerätä talletuksina yleisöltä. Saadakseen tarpeeksi talletuksia edelleen lainattaviksi pankit pyrkivät alusta alkaen laajentamaan toimintaansa niin, että se kattaisi koko maan. Tämä tapahtui kasvattamalla nopeaan tahtiin sivukonttoriverkostoa.⁶² Uusia pankkeja perustettiin, mutta suurimmat pankit olivat jo vallanneet pääosan markkinoista. Myöhemmistä pankeista vain Kansallis-Osake-Pankki (perustettu v. 1889) onnistui kasvamaan pysyvästi suurpankiksi. Sillä oli apunaan vahva aatteellinen tausta, minkä lisäksi tavallaan sen tueksi luotiin vakuutusyhtiöjärjestelmä.⁶³

Pankkien lukumäärä kasvoi jatkuvasti, joskin Suomessa oli naapurimaihin verrattuna koko ajan vähän pankkeja. Norjassa oli vuonna 1914 kokonaista 116 liikepankkia, ja uusien pankkien perustaminen jatkui. Ruotsissa pankkien määrä oli jo kääntynyt laskuun, mutta liikepankkeja oli silti 66

⁶⁰ Kalima 1980, s. 122.

⁶¹ Kalima 1980, 132–135.

⁶² Pipping 1964, s. 13–15.

⁶³ Lyytinen 1991, ks. esim. s. 37, 71–72.

vuonna 1915.⁶⁴ Suomessa oli vuosisadan vaihteessa toiminnassa yhdeksän ja v. 1913 jo 13 liikepankkia. Pankkien konttorien määrä oli tuona aikana yli puolitoistakertaistunut, ja suuntaus jatkui. Pienemmätkin, lähinnä maakunta-pankit olivat määrätietoisesti kasvattaneet sivukonttoriverkostoaan. Näin suurpankkien osuus pankkitalletuksista laski mainittuna aikana 78 %:sta 68 %:iin. Trendi jatkui, kunnes 1919 toteutettiin kaksi suurta pankkifuusiota.⁶⁵ Näiden jälkeen oli kolmella suurimmalla pankilla jälleen hallussaan kolme neljänestä talletuskannasta.⁶⁶ Samoihin aikoihin oli kuitenkin perustettu uusia liikepankkeja, vuosina 1916–1920 yhteensä 14. Lukuisien uusien pankkien tulo markkinoille antaakin verrattain hajanaisen kuvan itsenäisyyden alun pankkimailmasta.

Mistä sitten uusien liikepankkien tulo markkinoille johtui? Pankkien toiminta on luonnollisesti suuresti riippuvainen yleisestä taloudellisesta kehityksestä. Edellä valotetun kehityksen seurauksena vallitsi Suomessa maailmansodan loppuvuosina poikkeuksellinen rahan runsaus. Pääomia oli helppo kerätä myös uusien pankkien perustaksi, ja vuosina 1916 ja 1917 perustettiin kokonaista kuusi liikepankkia. Lähteistä käy ilmi, että monia niistä oli suunniteltu jo pitkään. Suotuisa tilanne rahamarkkinoilla auttoi toteuttamaan suunnitelmat, ja näin määräytyi pankkien perustamisajankohta.

Kaikki uudet pankit olivat kooltaan pieniä. Toisena yhteisenä tekijänä voidaan mainita pankkien erikoistuminen, joskin pankit voidaan sen avulla myös erotella pienempiin ryhmiin. Mikään uusista pankeista ei ainakaan aluksi pyrkinyt kilpailemaan suurpankkien kanssa kaikilla sektoreilla, vaan ne erikoistuiivat esimerkiksi tietyn ammattiryhmän tai alueen palvelemiseen. Nykyterminologian mukaan uusien pankkien tavoitteena oli täyttää löytämässä markkinaraot. Tästä esimerkiksi käyköön se, että monen pankin kohdalla puhuttiin pienyrittäjien luotonsaannin turvaamisesta. Tähän saatettiin vielä yhdistää alueelliset intressit.

Voimakkaan inflaation vuoksi myös uudet pankit kasvattivat osakepääomaansa nopeasti. Samasta syystä 1918–1920 perustetut pankit saivat alun alkaen suuremman osakepääoman. Näinä vuosina perustetuista kahdeksasta pankista vain kaksi oli maakuntapankkeja. Muut oli perustettu lähinnä teollisuuden ja ulkomaankaupan tarpeisiin, mikä ilmentää lisääntyntä halua investoida teollisuuteen ja vientiin. Pankit perustettiin nopeasti uuden itsenäisen Suomen tarpeisiin, ja niiden taustalla voidaan nähdä nationalistisia painotuksia. Toisaalta monessa pankissa oli myös ulkomaalaisilla tärkeä osansa.

Taloudellinen tilanne oli käsiteltävänä aikana vielä epävakainen. Rahamarkkinoiden keveys mahdollisti uusien pankkien perustamisen, ja samasta syystä pankit onnistuivat kasvattamaan talletuskantojaan. Monet uusista pan-

⁶⁴ Nordvik 1991, s. 3.

Larsson – Lindgren 1989, s. 10.

⁶⁵ Suomen Yhdyspankki ja Pohjoismaiden Osakepankki yhdistyivät, ja Uudenmaan Osakepankki sulautui Helsingin Osakepankkiin. Aaku 1956, s. 123–124.

⁶⁶ Korpisaari 1919, s. 170–172.

keista houkuttelivat tallettajia vanhoilta pankeilta maksamalla näille ylimääräistä korkoa pankin voitto-osuudesta.⁶⁷ Pankkiyhdistys sääтели 1920-luvulla vaihtelevalla menestyksellä liikepankkien maksamia korkoja, mutta kaikki nuoret pankit eivät edes olleet sen jäseniä. Lakisääteiset korkorajoitukset poistettiin vuonna 1920, joskin korkorajoitus oli käytännössä poistettu muodollisesti vain lyhytaikaista luototusta myöntäviltä liikepankeilta jo 1880-luvulla. Silti lainmuutos vaikutti niihinkin, sillä sen jälkeen oli helpompaa nostaa talletuskorkoja.⁶⁸ Kaiken kaikkiaan rahamarkkinat olivat 1920-luvulla hyvin vapaat, ja pankit ajautuivat rajuun koroilla kilpailumiseen. Siihen onnistuttiin puuttumaan vasta vuonna 1931 solmitulla kaikki pankkiryhmit kattaneella korkosopimuksella.

Ensimmäistä maailmansotaa seurannut noususuhdanne lopahti 1920-luvun alussa ja rahamarkkinat kiristyivät Suomessakin huomattavasti. Inflaatiokehitys pysähtyi ja kääntyi deflaatioksi, vaikei Suomessa harjoitettukaan varsinaista deflatorista politiikkaa, kuten esim. muissa Pohjoismaissa. Monet innokkaasti investoineet yritykset ajautuivat vaikeuksiin eivätkä pystyneet maksamaan velkojaan. Vaikeudet heijastuivat pankkeihin luottotappioina, ja vakavaraisempienkin pankkien tulos heikkeni. Pankeille sälytettiin myös huomattavasti aikaisempaa raskaampi verotaakka.⁶⁹ Vaikeuksia ei siis ollut helppoa ennakoida. Usein tämän tutkimuksen kohteena olevat uudet pankit on leimattu spekulatiivisiksi. Epävakaat olot viittaavat kuitenkin siihen, että pelkkä kokemattomuus riitti saattamaan pankin vaikeuksiin. Tätä kuvaa hyvin seuraava lainaus:

*"Vaikkakin - - toiminnan alkua huojensi helppous saada tarvittava osakepääoma kokoon ja pääomien vilkas kysyntä, toiselta puolen silloisissa poikkeusoloissa oli vaikeata arvioida luotonpyytäjien todellista talousasemaa, heidän persoonallista pätevyyttään ja vastaisia mahdollisuuksiaan."*⁷⁰

Luonnollisesti uusien pankkien rahoitettaviksi jäivät enimmäkseen juuri uudet ja pienet yritykset vanhempien pankkien hoitaessa vanhat asiakkaansa. Tässä tilanteessa pienpankkien oli usein tyytyminen takauksiin ym. reaalivakuuksien sijasta, mikä aiheutti herkemmin tappioita huonompien aikojen koittaessa.

Pankkien julkinen kontrollikin oli melko vaatimatonta; jokaiseen liikepankkiin oli sen toimintaa valvomaan määrätty julkinen asiamies. Näillä ei kuitenkaan ollut suuria mahdollisuuksia vaikuttaa pankin toimintaan ennen

⁶⁷ Ks. esim. Blomstedt 1989, s. 235, Ginström 1962, s. 84, Kähre 1944, s. 35.

⁶⁸ Blomstedt 1989, s. 286.
Kalliala 1950, s. 58–59.

⁶⁹ Heinonen 1985, s. 69.

⁷⁰ Kaukovalta 1942, s. 17.

kuin pankki oli todella kriisitilassa. Julkinen kontrolli ei siis pystynyt paljastamaan riskejä ennen kuin ne alkoivat toteutua. Valvonta kiristyi, kun sitä rupesi keskitetysti hoitamaan vuonna 1922 perustettu Pankkitarkastusvirasto, mutta sekin pääsi usein puuttumaan pankkien asioihin vasta näiden jouduttua vaikeuksiin.

Kaikki eivät uskoneet alun alkaenkaan näin monen uuden pankin mahdollisuuksiin selvitä. Valtiovarainministeriö ei kuitenkaan kriittisyydestään huolimatta voinut evätä muutoseikat täyttäviä toimilupahakemuksia, koska se ei lain mukaan saanut soveltaa tarveharkintaa päätöksissään. Lausunnoissa kuitenkin epäiltiin joidenkin pankkien selviytymismahdollisuuksia, lähinnä sillä perusteella, että suunnitellulla alueella toimi jo useita pankkeja.⁷¹ Päälekkäisyyksiä pyrittiin joissain tapauksissa purkamaan fuusioimalla kilpailevat pankit, mutta pienpankkien kohdalla tämä ei aina onnistunut yrityksistä huolimatta (ks. esim. Pohjois-Suomen Pankin tapaus s. 32). Vasta kun toinen pankeista oli ajautunut vaikeuksiin, se onnistuttiin fuusioimaan kilpailijaansa. Huomattavasti useammin toteutui sellainen fuusio, jossa pienpankki sulautui isompaan pankkiin, mutta nämäkin saatiin aikaan vasta, kun pankki jo oli vaikeuksissa. Tällaisissa tapauksissa ei luotua kapasiteettia pienennetty, vaan esim. vanhat sivukonttorit jatkoivat uuden pankin alaisina. Eero Aaku (1937) kertoo mihin kehitys johti: vuonna 1936 tarvittiin lähes kolme kertaa enemmän konttoreita samojen liikepääomien hoitamiseen kuin v. 1913, vaikka liikenneolot olivat huomattavasti parantuneet. Osittain tähän lienee ajanut pankkien välinen kilpailu, joka sai ne laajentamaan jatkuvasti sivukonttori-verkostojaan.

Muutamat uusista pankeista syntyivät suurpankkien suojeluksessa. Voidaan selvästi päätellä, että suurpankit tunnustivat näin palvelunsa puutteelliseksi jollakin sektorilla (esim. pienyrittäjien luototus) ja halusivat olla mukana, kun puutetta ruvettiin täyttämään. Suurpankkien välinen kilpailu levisi myös pienpankkeihin, kun näitä perustettiin samaa asiakaskuntaa silmällä pitäen. Varsinkin Pohjoismaiden Yhdyspankin tukeman Suomen Käsityöläis-Osakepankin ja Kansallis-Osake-Pankin tukeman Luotto-Pankin perustamiset sopivat esiteltyyn malliin.

Pankkien perustaminen loppui lähes täysin muutamassa vuodessa. Yhtenä ilmeisenä syynä tähän oli taloudellisen tilanteen heikkeneminen. Rahamarkkinat kiristyivät, ja esimerkiksi Pohjois-Suomen Pankilla oli vaikeuksia suunnitellun peruspääoman keräämisessä. Taloudellisen tilanteen epävakaisuus jatkui aina 1920-luvun puoliväliin, jolloin palattiin kultakantaan ja olot normalisoituivat. Toinen syy oli pankkimarkkinoiden kylläntyminen. Jo edellä kävi ilmi, että suurpankeilla oli laaja sivukonttoriverkosto ja ne laajensivat sitä jatkuvasti. Tämän lisäksi useimmilla alueilla toimi maakuntapankki, monet niistä tämän tutkimuksen piiriin kuuluvia nuoria pankkeja. Myös teollisuutta, ulkomaankauppaa ja pienyrittäjiä varten oli perustettu pankkeja. Itse asiassa pankkeja ehdittiin perustaa liikaa, eivätkä kaikki pärjänneet.

⁷¹ Blomstedt 1989, s. 235–236.

Tämä ei toki ollut ainoa syy joidenkin pankkien ajautumiselle vaikeuksiin, kuten pankkien kohtaloita käsiteltäessä käy ilmi.

Seuraavassa esittelen vuosina 1916–1923 perustetut 15 uutta liikepankia. Ne on jaoteltu löyhästi oletettujen taustaryhmien tai tarkoituserien mukaisesti. Jaottelu ei voi olla tyhjentävä, sillä monien kohdalla voidaan nähdä useita tavoitteita ja tekijöitä. Pankkeja seurataan tässä luvussa suunnilleen 1920-luvun puoliväliin asti. Tuolloin jotkut pankeista olivat jo joutuneet lopettamaan toimintansa, mutta jäljelle jääneille koittivat paremmat ajat. Pankit on lueteltu kronologisessa järjestyksessä liitteessä 1.

Suomen Maatalous-Osake-Pankki aloitti toimintansa kesäkuussa 1917. Vaikka sen pääkonttori olikin kaupungissa, Tampereella, oli toiminta suunnattu etupäässä maata viljelevän väestön lainatarvetta tyydyttämään. Kysymykseen tuli myös rahansijoitustarpeista huolehtiminen. Valittu toimintalinja näyttää toteutuneen; kertomuksessaan vuodelta 1919 pankin julkinen asiamies varatuomari Kaapo Murros esittää, että 71 % pankin luotonantijoista oli kyseisenä vuonna maalaisia ja 29 % kaupunkilaisia. Vaikka laskentaperusteita ei olekaan sen enempää selvitetty, lienevät luvut objektiivisestikin vähintään suunta-antavia. Murros esittää myös, että luottoja oli myönnetty enemmän kuin numeroista saattaisi päätellä, sillä ne olivat keskimäärin pieniä. Hän mainitsee vielä, että pankki " - - ei ole antautunut nykyvuosina niin houkuttelevaan valuuttakauppaan". Jo edellisen vuoden kertomuksessa hän oli korostanut, ettei pankilla ollut ulkomaisia saatavia. Sen sijaan vuoden 1921 kertomuksessa on maininta varovaisesta valuuttakaupasta.⁷² Kaiken kaikkiaan pankki tuntuu kuitenkin pysyneen lestissään toiminnan alkuaikoina. Ongelmilta se ei kuitenkaan välttynyt; pankin tärkeä osakas, maanviljelysneuvos B. Westermarck, jolla oli myös huomattavia luottoja pankista, häipyi yllättäen Suomesta tammikuussa 1923. Saatavat kirjattiin menetetyiksi ja tilinpäätöksestä muodostui yllättäen tappiollinen.⁷³

Suomen Maatalous-Osake-Pankista haluttiin tehdä koko maan kattava maatalouteen erikoistunut pankki. Aatteellinen tausta oli vahva, joskin suvaitsevainen. Perustajissa oli niin kokoomuslaisia, maalaisliittolaisia kuin edistyspuolueenkin kannattajia. Hankkeen primus motor P.J. Helsingius luonnehtii pankin perustarkoitusta seuraavasti:

"Suunnittelin asiaa niin, että Suomen Maatalous-Osake-Pankki muodostuisi maanviljelijäväestölle samanlaiseksi laitokseksi kuin miksi KOP on muodostunut suomalaiselle liikemiesluokalle, että Suomen Maatalous-Osake-Pankista koituisi itsetietoinen, päämäärästään ja velvollisuuksistaan selvillä olevan, tarmokkaan, ammattitaitoisen ja valistuneen, itse-

⁷² Julkisen asiamiehen kertomukset vuosilta 1918, 1919 ja 1921. VA: VVM KD 103/213 1919, 136/294 1920 ja 57/279 1922.

⁷³ Aaku 1956, s. 128–129.

*näisen maanviljelijäväestön synnyttäjä, kehittäjä ja taloudellinen tu-
ki.*⁷⁴

Toinen agraaripankki oli nimeltään *Svenska Finlands Lantmannabank Ab*. Se aloitti toimintansa myöhemmin, vuonna 1923. Nimen mukaisesti sen kohde-ryhmänä oli ruotsinkielinen maanviljelijäväestö.

Pankki perustettiin pienellä kahden miljoonan markan osakepääomalla. Tämä oli käytännössä ollut Senaatin ja sittemmin Valtioneuvoston minimi-vaatimus, vaikkei vuoden 1886 pankkilaki enää määrännytään minimipää-omaa. Nopea inflaatio oli entisestään pienentänyt summan arvoa. Mainitta-
koon että samalla pääomalla muutamaa vuotta aikaisemmin perustetut pankit olivat ripeässä tahdissa moninkertaistaneet osakepääomansa alkuperäisen jäätyä riittämättömäksi. Svenska Finlands Lantmannabank sen sijaan kasvoi hitaasti; vuoteen 1926 mennessä se oli korottanut osakepääomansa ainoastaan neljään miljoonaan markkaan. Niin uusmaalaisia kuin Pohjanmaankin "bon-
deja" kehoitettiin suosimaan omaa pankkia. Georg von Wendt maanittelee Wasabladetissa (13. VI 1926) jokaista maanviljelijää merkitsemään edes yhden osakkeen osakeannissa. Pankki jäi kuitenkin pieneksi, mikä selittynee sen tiukalla suuntautumisella melko pieneen väestönsaan.

Nämä pankit eivät olleet suinkaan ensimmäisiä agraaripankkeja Suomes-
sa. Vuonna 1897 oli perustettu Suomen Maanviljelys- ja Teollisuuspankki Oy ja v. 1910 Landtmannabanken Ab. Ensin mainittu ajautui kuitenkin kon-
kurssiin jo neljän vuoden kuluttua perustamisestaan, ja jälkimmäinen taas fuusioitui kahden maakuntapankin kanssa v. 1920. Kumpaakaan ei siis enää ollut aatteellisia seuraajia perustettaessa. Kilpailua ei maaseudulta kuitenkaan puuttunut. Sekä säästöpankit että osuuskassat laajensivat huomattavasti toi-
mintaansa sotien välisenä aikana. Suurpankit olivat ulottaneet haarakonttori-
verkostonsa koko maahan, myös maaseudulle. Lisäksi eräät maakuntapankit esiintyivät uusien pankkien kilpailijoina maaseudulla. Agraaripankit erosivat kuitenkin kilpailijoistaan, sillä ne olivat luonteeltaan tietyn tuotannonalan tai ammattiryhmän, maanviljelyn ja -viljelijöiden, pankkeja. Näin ne halusivat myös erottua muista pankeista ja saavuttaa asiakaspiirinsä luottamuksen.

Samalla tavalla tietyn ammattiryhmän pankiksi perustettiin v. 1917 *Suomen Käsityöläis-Osakepankki*. Hanke oli pantu vireille jo muutamia vuosia aikaisemmin. Erityisen aktiivisesti pankin perustamisessa toimi sosiaalireformistina hyvin tunnettu tuolloin jo iäkäs kunnallisneuvos Viktor von Wright, joka piti kysymystä esillä niin lehdistössä kuin käsityöläispiireissä-
kin. Hänet valittiin perustavassa kokouksessa pankin hallintoneuvoston pu-
heenjohtajaksi, jossa toimessa hän oli kuolemaansa saakka. Pankin perustajat katsoivat ilmeisen oikeutetusti, että käsityöläisten ja muiden pienliikkeenhar-
joittajien luotonsaanti ei ollut järjestyksessä. Suuret pankit myönsivät mie-
luummin isoja luottoja, koska pienyrittäjien taustojen selvittäminen ja toimin-
nan seuraaminen vei paljon aikaa luottojen kokoon nähden.

⁷⁴ Uusitalo 1971, s. 5. Siteeraa Helsingiuksen kirjettä 14. VI 1917. KOP:n arkisto.

Monissa Euroopan maissa oli kysymykseen kiinnitetty enemmän huomiota, ja esimerkiksi Saksassa ja Itävallassa oli jo 1800-luvulla perustettu valtion varoilla rahastoja tyydyttämään kyseistä luotontarvetta. Filosofian maisteri F. Hallio teki jo v. 1912 opintomatkan tässä suhteessa merkittäviin Euroopan maihin. Raportissaan hän suositteli erityisen osuustoiminnallisen luottolaitoksen perustamista. Riittävien pääomien keräämiseksi päädyttiin kuitenkin osakeyhtiöpohjaiseen pankkiin. Edelleen V. von Wrightin toimesta asettivat Helsingin käsityöläisten, pienteollisuuden harjoittajien ja vähittäiskauppioiden järjestöt v. 1916 yhteisen komitean laatimaan suunnitellun pankin yhtiöjärjestystä. Kuten tämänkin komitean kokoonpanosta käy ilmi, ei tarkoituksena ollut palvella vain käsityöläisiä vaan yleensä pienyrittäjiä.⁷⁵

Suomen Käsityöläis-Osakepankin osakepääomaksi päätettiin v. 1917 kaksi miljoonaa markkaa. Jo samana syksynä se korotettiin viideksi miljoonaksi ja vuoden 1919 loppuun mennessä kahdella uudella osakeannilla 11 miljoonaksi. Tämä kehitys kuvaa myös liiketoiminnan kasvua, josta osa oli Tampereelle ja Turkuun perustettujen sivukonttoreiden ansiota. Pankin asiakasryhmät olivat selvästi "kaupunkilaisia", ja sivukonttoreita perustettiin jatkossakin (seuraavat tosin vasta v. 1927) vain kaupunkeihin. Näissäkin yhteyksissä korotettiin osakepääomaa.⁷⁶

Pohjoismaiden Osakepankki Kauppaa ja Teollisuutta varten merkitsi alkuperäisestä osakepääomasta puolet. Tämä tapahtui kaikkien tahojen yhteisymmärryksessä; vahvan rahalaitoksen tuki katsottiin tärkeäksi uutta pankkia perustettaessa. Tässä yhteydessä Pohjoismaiden Osakepankki pidätti itselleen joitakin erioikeuksia mm. hallintoneuvoston jäsenten ja pääjohtajan valinnan suhteen. Blomstedt mainitsee Kansallis-Osake-Pankin historiikissaan, että maisteri Hallio olisi yrittänyt saada KOP:n uuden pankin tukijaksi v. 1916.⁷⁷ Varmaa kuitenkin on, että Pohjoismaiden Osakepankin johtokunnan jäsen lakit. tri Alexander Frey oli mukana jo Käsityöläispankin suunnittelu- vaiheessa ja piti tämantapaista luottolaitosta hyvin tarpeellisena. Sittemmin tämä kokenut pankkimies toimi aktiivisesti pankin hallintoneuvostossa.⁷⁸ Tästä voi päätellä, että ainakin Pohjoismaiden Osakepankki (myöh. osa Pohjoismaiden Yhdys-Pankkia) suhtautui myönteisesti uuteen pankkiin. Tämähän lähinnä täydensi pankkitoimintaa eikä kilpaillut suuriin luottoihin keskittyneen suurpankin kanssa. Yhteistyöhön voi nähdä myös toisen syyn. Kansallis-Osake-Pankki oli kasvanut maan suurimmaksi pankiksi ja vaaralliseksi kilpailijaksi Pohjoismaiden Osakepankille. KOP oli alusta alkaen myös pienempien asiakkaiden luotottaja (mikä ero on pitkään ollut nähtävissä KOP:n

⁷⁵ Kaukovalta 1942, s. 8–12.

⁷⁶ Kaukovalta 1942, s. 12, 19–20, 34.

⁷⁷ Blomstedt 1989, s. 235.

⁷⁸ Kaukovalta 1942, s. 13–15.

ja SYP:n välillä).⁷⁹ Merkitsemällä suuren osan uuden pienpankin osakkeista Pohjoismaiden Osakepankki esti KOP:a laajentumasta tämän hankkeen avulla. Uusi pankki lisäsi kilpailua alueella, jolle Pohjoismaiden Osakepankki ei itse halunnut lähteä. Suuren pankin osallisuus Suomen Käsityöläis-Osakepankin toiminnassa on joka tapauksessa nähtävä rakentavana tukena, olivat sen syyt mitkä tahansa, ja Käsityöläispankki saattoi toimia itsenäisenä pankkina ilman vasallin leimaa.

Kansallis-Osake-Pankille tarjottiin mahdollisesti osuutta Käsityöläis-Osakepankin perustamisessa.⁸⁰ Vaikka näin olisi ollutkin, on ymmärrettävää, ettei pankki kiinnostunut hankkeesta. Jo aikaisemmin oli virinnyt keskustelua toisen suomalaisen eli suomenmielisen pankin perustamisesta, ja sille oli kaavailtu osittain samanlaista asiakaspiiriä kuin Käsityöläispankillekin.⁸¹ KOP, ensimmäinen suomenkielinen ja -mielinen pankki, oli tiiviisti suunnittelussa mukana. Sen perustajajäseniin kuulunut senaattori August Hjelt johti selvittelytoimikuntaa, ja tulevan pankin pääjohtajaksi kaavailtu toimittaja, maisteri P.J. Hynninen harjoitteli tehtäväänsä varten KOP:ssa. Uusi pankki nimettiin *Luotto-Pankki Oy*:ksi, ja se aloitti toimintansa Helsingissä v. 1917. Perustajajäseniä oli myös muualta Suomesta.⁸²

Uuteen pankkiin perustettiin v. 1920 erityinen valuutta- ja arvopaperiosasto ja samalla hankittiin ulkomaisia kirjeenvaihtajia. Edellisenä vuonna pankki oli ollut mukana suunnittelemassa suomalais-amerikkalaista pankkia, mutta hanke oli rauennut. Silti ulkomaantoiminta kasvoi nopeasti. Varatuomari Harry Broms kutsuttiin pankin johtokuntaan ulkomaan ja valuutta-asioiden johtoon. Kolme vuotta myöhemmin, v. 1923, hänet nimitettiin kaikkien aikojen nuorimpana, vain 32-vuotiaana, Suomen Pankin johtokuntaan.⁸³

Valuuttaosaston menestyksestä huolimatta pankki joutui pian taloudellisiin vaikeuksiin. Pankkitarkastusviraston vuosikertomuksessa vuodelta 1922 todetaan, että "*- - tappiot johtuivat ilman riittäviä vakuuksia myönnetyistä takauksista ja varomattomasta luotonannosta.*"⁸⁴ Syynä oli luonnollisesti myös yleisen taloudellisen tilanteen huononeminen. Tilanne oli niin vakava,

⁷⁹ Ks. esim. Lehmusvaara 1983, s. 93–94, 96.

⁸⁰ Blomstedt (1989, s. 235) toteaa uuden pankin johtajaksi kaavailun maisteri F. Hallion yrittäneen vuoden 1916 lopulla saada KOP:n pankin tukijaksi.

⁸¹ Perustetun Luotto-Pankki Oy:n vuosikertomuksessa korostetaan juuri toisen suomalaisen luottolaitoksen tarpeellisuutta. Ilmeisesti suomenkielisiä maakuntapankkeja ei pidetty aatteellisesti tarpeeksi vahvoina ollakseen puhtaasti suomenmielisiä. (Luotto-Pankki Oy, Kertomus ensimmäiseltä toimintavuodelta [1. XI 1917 – 31. XII 1918], s. 3.) Heinonen 1985, s. 55.

⁸² Blomstedt 1989, s. 235–236.

⁸³ Luotto-Pankki Oy. Kertomukset vuosilta 1917–1923. Broms 1986, s. 30.

⁸⁴ PTV:n toimintakertomus vuodelta 1922. VA: VVM KD 364/625 1923.

että käytiin jopa neuvotteluja pankin liittämistä KOP:iin. Loppujen lopuksi päädyttiin siihen, että KOP täytti 3,7 miljoonan markan vajauksen osakepääomassa. Samalla siitä tuli Luotto-Pankin suurin osakas. Kaiken tämän seurauksena Luotto-Pankki oli entistä tiiviimmin sidottu KOP:iin. Pankin pääjohtaja P.J. Hynninen erosi, ja hänen tilalleen nimitettiin KOP:n hallintoneuvoston jäsen, vuorineuvos W.A. Sohlberg.⁸⁵

Maailmansodan aiheuttaman rahan runsauden tarjoamiin mahdollisuuksiin tartuttiin ensimmäiseksi Viipurissa. Sikäläiset liikemiehet perustivat vuonna 1916 *Savo-Karjalan Osake-Pankin*. Tuohon aikaan Suomen ulkomaankauppa oli keskittynyt kokonaan Venäjälle, ja Viipurilla oli tietenkin keskeinen osuus tässä toiminnassa. Uuden pankin yhtenä johtoajatuksena olikin hoitaa erityisesti pienimuotoiseen Venäjän-kauppaan liittyviä pankkisuhteita. Tämän lisäksi pankista aiottiin nimensä mukaista itäisen Suomen maakuntapankkia, mistä tulikin sen keskeinen toimintamuoto konjunktuurien muututtua idänkaupalle epäsuotuisiksi. Viipurissa toimi jo kymmenen vuotta aiemmin perustettu Suomen Kauppapankki Oy, mutta uuden pankin perustajat katsoivat, että pienyrityksiltä puuttui oma luotonantaja. Lisäksi on huomautettu, että eräät suomenmieliset liikemiehet vieroksuivat nuorsuomalaisena pidettyä Kauppapankkia.⁸⁶

Vuonna 1919 Savo-Karjalan Osakepankki ja sille läheiset tahot hankkivat omistukseensa enemmistön Suomen Kauppapankin osakekannasta sulauttaakseen jälkimmäisen itseensä. Suunnitelma julkistettiin jopa vuosikertomuksessa. Valtausyrittäminen ei kuitenkaan onnistunut, ja osin hyvinkin kalliilla ostetut Kauppapankin osakkeet jäivät rasittamaan Savo-Karjalan pankin tulosta.⁸⁷ Pankkitarkastusviraston suorittamissa tarkastuksissa kävi ilmi, että pankki oli myöntänyt Kauppapankin osakkeita vastaan hyvin halpakorkoista ja pitkäaikaista lainaa ilman irtisanomisoikeutta. Näin rahoitetut osakkeet tulkittiin pankin omistamiksi.⁸⁸ Vuoden 1923 lopulla Savo-Karjalan Osakepankki myi omistamansa Suomen Kauppapankin osakkeet tappiolla Helsingin Osakepankille, minkä seurauksena Kauppapankki fuusioitiin HOP:iin.

Blomstedtin mukaan Kansallis-Osake-Pankki myönsi tukiluottoja Savo-Karjalan Osakepankille kahdesti 1920-luvun alussa.⁸⁹ Varmaa on, että pankin taloudellinen tila ei ollut kaikkein vakain. Pipping puolestaan mainitsee, että Pohjoismaiden Yhdyspankille tarjottiin vuonna 1922 mahdollisuutta

⁸⁵ Aaku 1956, s. 130.
Blomstedt 1989, s. 290.

⁸⁶ Aaku 1956, s. 128.
Blomstedt 1989, s. 235.

⁸⁷ Ginström 1962, s. 89.

⁸⁸ PTVA: Pöytäkirjat 11. X 1923, PTV:n kirje pankille; Asia oli ollut esillä jo vuoden 1922 tarkastuksen yhteydessä (Hb 22).

⁸⁹ Blomstedt 1989, s. 290–291.

fuusioda samainen viipurilainen pankki itseensä.⁹⁰ Seuraavana vuonna Pankkitarkastusvirasto kehotti puolestaan Savo-Karjalan pankkia liittymään johonkin toiseen pankkiin. Perusteluksi se esitti, että näin saisivat ratkaisunsa vaikean aseman ja huonon kannattavuuden aiheuttamat ongelmat. Pankin tiedustellessa, mihin pankkiin sen tulisi yhtyä, PTV ilmoitti ettei sillä ollut mielessä mitään tiettyä pankkia.⁹¹ Savo-Karjalan Osakepankki säilytti kaikesta huolimatta itsenäisyytensä, mutta tappioilta se ei välttynyt. Lisäksi vuoden 1924 alussa Pankkitarkastusvirastoon kantautui huhuja väärinkäytöksistä pankissa. Asia tutkittiin, mutta varsinaisia väärinkäytöksiä ei paljastunut. Sen sijaan kävi pian ilmi, että pankin pääjohtaja oli sairastunut ja hallintoneuvosto oli vapauttanut koko johtokunnan tehtävistään valiten tilalle uuden. Joitakin pankin asioita olikin hoidettu taitamattomasti, mistä aiheutui luottotappioiden lisäksi joutuminen pitkiin pankkia rasittaneisiin oikeudenkäynteihin.⁹²

Selvästi alueellisista lähtökohdista perustivat varsinaissuomalaiset liikemiehet v. 1917 Turkuun *Liikepankki Oy*:n. Valtiokonttori tosin epäili lausunnossaan pankin mahdollisuuksia, sillä Turussa toimi tuohon aikaan jo kaksi paikallista liikepankkia ja lisäksi muiden liikepankkien haarakonttoreita. Toiminta kuitenkin alkoi aktiivisena, ja osakepääoma korotettiin 1920 kymmenestä miljoonasta 20 miljoonaan markkaan.⁹³

Suomen markan jatkuva heikkeneminen aiheutti pankille huomattavia tappioita. Suurin yksittäinen kurssitappio koitui Suomesta v. 1919 otetusta mutta Ruotsin kruunuissa sovitusta huomattavasta lainasta, joka muuttui markan arvon laskiessa yhä tappiollisemmaksi. Samoihin aikoihin, vuosina 1921–1922, pankki kärsi myös antolainaustappioita. Pankkitarkastusvirasto katsoi, että pankin tilanne oli hyvin vaikea, ja suositti joko fuusiota isompaan pankkiin tai tappioiden vuoksi menetetyn osakepääoman täydentämistä. Pankkilain 9. pykälän mukaisesti pakkotoimenpiteisiin Pankkitarkastusvirasto ei kuitenkaan katsonut voivansa ryhtyä. HOP ilmaisi kiinnostuksensa fuusioon. Liikepankki oli toiminut sen asiamiehenä Turussa jo aiemmin ja fuusion myötä HOP aikoi helpolla tavalla saada kaipaamansa sivukonttorin kaupunkiin. Liikepankin suurimmat osakkaat eivät kuitenkaan hyväksyneet suunnitelmaa vaan ehdottivat sen sijaan, että turkulainen kiinnitysluottolaitos Suomen Vakuus Oy ja Liikepankki muodostaisivat yhdessä uuden pankkilaitoksen. Näin syntyi Oy Turunmaan pankki vuonna 1923. Liikepankin osakkaat menettivät noin neljä miljoonaa eli 16 % osakepääomasta. Pankin toi-

⁹⁰ Pipping 1962, s. 157.

⁹¹ PTVA: Pöytäkirjat 19. XI ja 26. XI 1923.

⁹² PTVA: Pöytäkirjat 14. II ja 27. II 1924.
Aaku 1956, s. 128.

⁹³ Blomstedt 1989, s. 235.

minta pysyi kuitenkin paikallisissa käsissä, mikä lienee ollut yksi syy HOP:n tarjouksen hylkäämiseen.⁹⁴

Pohjois-Suomeen perustettiin 1917 maakuntapankki, joka otti nimekseen *Pohjolan Osake-Pankki*. Mukana hankkeessa oli eniten oululaisia liikemiehiä, mutta myös Kemi, Tornio ja Rovaniemi olivat edustettuina. Osakkailla oli melko pieniä osuuksia osakekannasta. Heistä monet olivat pienyrittäjiä. Alueellisen rajauksen ohella pankki näyttääkin suuntautuneen myös pienyrittäjiin luotottajaksi. Näillä lienee ollut samoja ongelmia kuin etelänkin kauppiaille, käsityöläisillä jne.⁹⁵

Varatuomari Iivari Tervosen johdolla perustettiin kaksi vuotta myöhemmin osittain samalle alueelle toinenkin maakuntapankki, *Pohjois-Suomen Pankki Oy*. Tervonen oli aiemmin ollut Pohjolan Osake-Pankin johtokunnan jäsen mutta eronnut tästä tehtävästä jo 1918. Uutta pankkia perusteltiin Pohjanmaan kehitysmahdollisuuksilla. Pääkonttori oli Oulussa, mutta myös Vaasan merkitystä korostettiin. Silti jo osakepääoman kokoamisessa oli vaikeuksia. Pohjois-Suomen Pankin toiminta ei myöhemminkään kasvanut odotetulla tavalla. Pankki joutui pian vaikeuksiin, eikä vuodelta 1921 voitu enää jakaa osinkoa. Vaikeudet eivät kuitenkaan johtuneet valuuttakeinottelusta tai muusta sellaisesta, sillä pankin julkinen asiamies vakuutti " - - *ettei se* [Pohjois-Suomen Pankki] *ole antautunut minkäänlaisiin epävarmoihin spekulatioihin eikä myöskään joutunut ulkomaanrahamääriäisiin sitoumuksiin*".⁹⁶ Tappiot lienevät aiheutuneet tavallisesta antolainauksesta. Niiden takia pankin osakkeiden arvo laski lähes puoleen nimellisarvosta. Tässä vaiheessa alettiin suunnitella pankin sulauttamista toiseen pankkiin, lähinnä Pohjolan Osake-Pankkiin tai johonkin suurpankeista. Hankkeiden kariuduttua pankin osakeenemmistö siirtyi helsinkiläisten käsiin, ja myös toiminnan painopiste muutettiin Helsinkiin. Samalla pankin nimeksi vaihdettiin Atlas Pankki Oy ja sen johtajaksi tuli varatuomari Kaarlo Fröjdman.⁹⁷

Pohjois-Suomen pankki ei siis selvinnyt, kun konjunktuurit muuttuivat epäsuotuisammiksi. Talouden kehitys huonompaan oli itse asiassa alkanut jo pankin perustamisen aikoihin. Rahamarkkinat kiristyivät, mikä osaltaan selittää vaikeudet osakepääoman keräämisessä. Yhtiöjärjestyksen hyväksymisen yhteydessä oli Valtiovarainministeriön esittelijä tuonut ilmi epäilynsä pankin tarpeellisuudesta. Mitään muodollisia syitä yhtiöjärjestyksen hylkäämiseen ei

⁹⁴ Aaku 1956, s. 130.

Ginström 1962, s. 85.

PTV:n toimintakertomus vuodelta 1922. VA: VVM KD 364/625 1923.

⁹⁵ Aaku 1956, s. 130.

Blomstedt 1989, s. 235.

Pohjolan Osake-Pankin osakasrekisteri 21. IV 1917, VA: PRH 36.576.

⁹⁶ Pohjois-Suomen Pankin julkisen asiamiehen kertomus vuodelta 1921. VA: VVM KD 68/281 1922.

⁹⁷ Aaku 1956, s. 132.

kuitenkaan ollut. Pankin kohtalo osoittaa, ettei tuolloin todellakaan ollut tilaa toiselle pohjoissuomalaiselle maakuntapankille.⁹⁸

Ahvenanmaalle perustettu maakuntapankki, *Ålands Aktiebank*, joutui sekin vaikeuksiin 1920-luvun alussa. Se kärsi suuria tappioita varsinkin laiva-yhtiöille annetuista luotoista. Pankkitarkastusviraston kertomuksessa vuodelta 1922 todetaan, että "- - luotonantoa [oli] hoidettu erittäin arvostelukyvyyttömästi".⁹⁹ Samana kesänä suoritettun tarkastuksen perusteella valtiovarainministeri Gråsten kutsui pankin hallintoneuvoston puheenjohtajan, toimittaja Julius Sundblomin, puheilleen ja kehotti tätä ryhtymään toimenpiteisiin osakepääoman korottamiseksi, jotta pankki voisi jatkaa toimintaansa. Perusteluna Gråsten esitti toteutuneet ja odotettavissa olevat luottotappiot. Lokakuussa 1922 PTV:n ylitarkastaja Rundqvist poikkesi Maarianhaminassa palatesaan virkamatkalta Tukholmasta ja totesi osakepääoman korotuksen rauenneen. Hallintoneuvosto oli tosin jo kutsunut yhtiökokouksen koolle, mutta PTV katsoi määrääjän kuluneen umpeen ja määräsi tehtäväksi tilintarkastuksen.¹⁰⁰ Siinä kävi ilmi, että tappioiden takia voitiin katsoa kokonainen neljännes pankin osakepääomasta menetetyksi. Kun osakeantihanke oli rauennut, Ålandsbankin johto kääntyi Suomen Liittopankin puoleen. Viimeksi mainittu suostuikin auttamaan ja täytti vajauksen Ålands Aktiebankin osakepääomassa sekä asetti pankin käyttöön takuurahaston. Johto vaihdettiin ja pankki alkoi tervehtyä. Vuoden 1925 loppuun mennessä oli takuurahastoa vastanneet tappiot poistettu ja rahasto saatettiin maksaa takaisin. Tukioperaation aikana Liittopankille joutuneet osakkeet siirtyivät jälleen ahvenanmaalaisen käsiin, ja osakepääomaan tullut vajaus saatiin täytetyksi voittojen avulla vuosina 1926 ja 1927. Seuraavana vuonna voitiin vihdoinkin maksaa osinkoa monen vuoden tauon jälkeen.¹⁰¹

Ålands Aktiebank oli perustettu v. 1919. Taustalla olivat selvästi olleet poliittiset syyt. Ahvenanmaan eroa Suomesta tai itsehallintoa ajavat piirit halusivat tälläkin tavalla irrottaa Ahvenanmaan muusta Suomesta. Pankin omistus haluttiin ulottaa mahdollisimman laajalle, tavallisten ahvenanmaalaisen käsiin. Vastoin aatteellisia pyrkimyksiä osakkeita merkittiin isojakin eriä. Näiden pelättiin joutuvan keinottelijoille tai "*liike-elämän epävarmoihin pyörteisiin*", jolloin saatettaisiin "*vaarantaa pankin tuleva kehitys siltä pohjalta, joka oli alun perin asetettu*". Tämän johdosta rajoitettiin äänioikeus yhtiökokouksessa 1/40-osaan edustettuina olevista osakkeista.¹⁰² Muutoksen tarkoituksena oli nimenomaan estää pankin määräysvallan joutuminen

⁹⁸ Aaku 1956, s. 132.

Blomstedt 1989, s. 236.

⁹⁹ PTV:n toimintakertomus vuodelta 1922. VA: VVM KD 364/625 1923.

¹⁰⁰ PTVA: Pöytäkirjat 21. VII ja 9. X 1922.

¹⁰¹ Aaku 1956, s. 134.

Kähre 1944, s. 49-53, 109.

¹⁰² Kähre 1944, s. 23-24. [Käännökset RK.]

Manner-Suomeen. Kuten edellä kävi ilmi, ei poliittinen tahto kuitenkaan riittänyt, vaan ulkopuolista apua tarvittiin pankin jouduttua vaikeuksiin.

Suomen Liittopankin kannalta kyseessä oli liiketoimi. Ålands Aktiebank oli jatkuvasti sijoittanut varojaan Manner-Suomeen, koska Ahvenanmaan luotontarve oli huomattavasti pienempi kuin mitä sieltä saatiin keräytyksi talletuksina. Asetelma korostui, kun luotonantoa rajoitettiin tappioiden pelästyttäminä. Avustusoperaation johdosta "ylimääräiset" varat kanavoituivat Liittopankkiin, mikä oli sille hyvin tervetullutta vallinneiden kireiden rahamarkkinoiden aikana, varsinkin kun se sai varat käyttöönsä edullisella korolla. Ahvenanmaalaiset eivät tosin mielellään tyytyneet katsomaan vierestä, kun toinen pankki nautti markkinakorkojen noustessa yhä suurempia korkotuloja tavallaan heidän kustannuksellaan, mutta sen he saivat kestää. Pankkien välinen yhteistyö ei ollut kitkatonta, mutta Liittopankin toiminta pelasti joka tapauksessa ainoan ahvenanmaalaisen maakuntapankin.¹⁰³

Edellisistä poikkeavasti *Etelä Suomen Pankki* ei nimestään huolimatta ollut paikallis- tai maakuntapankki. Se syntyi 1918, kun Hugo Hertzbergin pankkiiriliike muutettiin liikepankiksi. Pankin ensimmäinen julkinen asiamies, maineikas senaattori August Hjelt, valaisee kertomuksessaan ensimmäiseltä toimintavuodelta hyvin pankin toimintaperiaatteita. Se oli jättäytynyt Pankkiyhdistyksen ulkopuolelle. Näin se saattoi maksaa talletuksista korkeampaa korkoa kuin mitä Pankkiyhdistys oli jäsenilleen määrännyt. Pankin toiminta oli suurimmaksi osaksi valuuttakauppaa (140 miljoonan markan arvosta), jonka " - - onnistui - - huomattavassa määrässä tyydyttää kotimaisen liikemaailman valuuttatarvetta".¹⁰⁴

Pankin harjoittama valuuttakauppa ei kuitenkaan sujunut täysin lain sallimissa puitteissa. Vuonna 1920 suoritettujen tutkimusten mukaan pankki oli harjoittanut luvatonta valuuttakauppaa. Tämän johdosta Helsingin raastuvanoikeus langetti pankin pääjohtajalle Hugo Hertzbergille 50 000 markan sakon ja apulaisjohtajille maisteri G. Bergrothille ja lääk. lis. E. Groundstroemille kummallekin 25 000 markan sakon.¹⁰⁵ Lokakuussa 1921 pankin silloinen julkinen asiamies esittelijäsihteeri E.J. Castrén apulaisineen teki pankissa tarkastuksen. Tarkastusraportissaan hän totesi, että pankin varsinaisen toiminta on ollut valuuttakauppaa ("*bankens egentliga verksamhet har varit valutahandel*"). Viipurin ja Maarianhaminan sivukonttorit oli perustettu tätä varten. Lisäksi pankilla oli Torniossa, Vaasassa, Hangossa, Kemissä ja Turussa "*valuutta-agentteja*", jotka ostivat ja myivät valuuttaa omissa nimissään pankin varoilla. Valuuttaa oli myyty myös luotolla, ja käytössä oli ollut

¹⁰³ Kähre 1944, s. 67-68.

¹⁰⁴ Etelä Suomen Pankki Oy:n julkisen asiamiehen kertomus pankin toiminnasta vuodelta 1918. VA: VVM KD 118/216 1919.

¹⁰⁵ Etelä Suomen Pankki Oy:n julkisen asiamiehen kertomus pankin toiminnasta vuodelta 1920. VA: VVM KD 46/271 1921.

valetilejä, mikäli asiakas ei halunnut valuuttatiliä.¹⁰⁶ Kertomuksessaan kyseiseltä toimintavuodelta pankin julkinen asiamies esittää tapahtuneen vain pankin näkökulmasta: "*Sen [Etelä Suomen Pankin] yhtäjaksoista, menestyskellistä kehitystä vuoden 1921 kuluessa häiritsi kuitenkin jossakin määrin se ikävä tilanne, johon pankki joutui sen takia, että se lokakuun 1 ja 28 päivän välisenä aikana ei ollut oikeutettu harjoittamaan valuuttakauppaa.*"¹⁰⁷ Mistään muista rangaistuksista ei löydy mainintoja myöskään seuraavana vuonna perustetun Pankkitarkastusviraston raporteista.

Etelä Suomen Pankin toiminta osoittautui joka tapauksessa tuottoisaksi. Vuoden 1921 osinko kohosi 12 %:iin, ja seuraavana vuonna jaettiin vapaaosakkeita miljoonan markan arvosta (antamalla yksi uusi osake neljää vanhaa vastaan). Tämä tapahtui aikana, jolloin talouden tila oli yleisesti heikentynyt ja jolloin perinteisemmin toimineet pienpankit joutuivat vaikeuksiin. Etelä Suomen Pankki lieneekin kerännyt voittojaan spekuloiden ja toimimalla härskesti rikollisen pankkitoiminnan rajamailla, kuitenkin ilmeisen taitavasti. Hyvään ammattitaitoon viittaa esim. maininta vuoden 1921 vuosikertomuksessa siitä, ettei pankilla ollut "*n.k. ulkomaalaisia valuuttalainoja*"¹⁰⁸. Juuri nehan aiheuttivat monille pankeille tappioita ja osoittautuivat joillekin pienpankeille kohtalokkaiksi. Myöhemmin vuosina Etelä Suomen Pankki jäi kiinni pitkäaikaisesta koronkiskonnasta, mikä johti pankin itsenäisen toiminnan loppumiseen. Rikoksesta huolimatta osakkaat jäivät tällöinkin voitolle.

Neljä maakuntapankkia perustivat 1918 *Maakuntain Keskus-Pankki Oy:n* pääkaupungissa toimivaksi edustajakseen. Ovet avattiin seuraavan tammikuun alussa. Mukana olivat Pohjolan, Tampereen, Länsi-Suomen ja Savo-Karjalan osakepankit. Kukin merkitsi neljänneksen uuden liikepankin osakepääomasta. Näin maakuntapankit pääsivät luontevasti mukaan mm. ulkomaantoimintoihin. Tosin uusi pankki kärsi juuri ulkomaisista saatavista tappioita 1920-luvun alussa.¹⁰⁹

Monet uusista pankeista harrastivat valuuttakauppaa ja muutakin kansainvälistä pankkitoimintaa. Tämä selittyy ensisijaisesti pienen maan luonnollisilla tarpeilla käydä laajaa ulkomaankauppaa, mihin sitten tarvittiin rahoituslaitosten välittävää toimintaa. Muutamia pankeista perustettiin ulkomaalaisen pääoman turvin tai ainakin vahvojen ulkomaisten intressien ollessa edustettuina. Pankkilaki esti kuitenkin ulkomaalaisten henkilöiden osallistumisen pankkien johtamiseen.

Ilmiö ei ollut uusi. Kaksi muuta suomalaista liikepankkia, Pohjoismaiden Osakepankki ja Helsingin Osakepankki, olivat saaneet suuren osan alkurahoit-

¹⁰⁶ 18. X 1921 päivätty Etelä Suomen Pankki Oy:n julkisen asiamiehen tarkastusraportti. VA: VVM KD 148/296 1921.

¹⁰⁷ Etelä Suomen Pankki Oy:n julkisen asiamiehen kertomus pankin toiminnasta vuodelta 1921. VA: VVM KD 51/277 1922.

¹⁰⁸ Kertomus Etelä Suomen Pankin neljänneltä tilivuodelta [1921].

¹⁰⁹ Aaku 1956, s. 132.

tuksestaan ulkomailta. Näiden kummankin omistus siirtyi tosin melko pian suomalaisten käsiin. Lähinnä ulkomaisen pääoman turvin perusti ukrainalainen liikemies Simon Niemirowsky 1918 *Helsingin Diskonttopankki* -nimisen liikepankin. Alun perin oli ajatuksena rahoittaa Ukrainan ja Saksan kanssa käytävää kauppaa. Pankin omistusrakenne oli mielenkiintoinen, sillä Niemirowskyn (joka oli aluksi suurin osakas) lisäksi pääosa omistajista oli venäläisiä emigrantteja. Hufvudstadsbladetin (12. IX 1921) mukaan 80 % osakkeista oli Pariisissa asuvien venäläisten emigranttien hallussa. Suurina asiakkaina löytyi pankin papereista mm. herra A. Toumarkin Pariisista sekä Kerberos-niminen ja S. H. Petrogradoise de Transmission de la force électrique des chutes d'eau -niminen yritys.¹¹⁰

Helsingin Diskonttopankkia hoidettiin alusta alkaen hölläkätisesti. Luottoa annettiin avokätisesti ja ulkomaisille asiakkaille myönnettiin suuria taussitoumuksia heikkoja vakuuksia vastaan. Pankki syyllistyi myös valuuttarikkomuksiin, minkä seurauksena valuutta-asioista vastannut johtaja C. von Haartman sai lähteä. Syyskuussa 1921 pankki teki vararikon. Siihen mennessä sen toiminta ei ollut ennättänyt kasvaa kovin suureksi. Lakkautusasiakirjoista käy ilmi, että antolainaustappioiden lisäksi pankki oli kärsinyt valuutta- ja pörssikurssitappioita sekä että pankin johto oli ottanut itselleen luvottomasti luottoa pankista. Osakkaat menettivät vararikossa kaiken sijoittamansa pääoman. Pankin perustajan S. Niemirowskyn osuus ei ollut enää merkittävä tuossa vaiheessa, ja hän oli muuttanut pois maasta.¹¹¹

Vielä lyhytikäisemmäksi jäi vuonna 1919 perustettu *Suomen Teollisuuspankki Oy*. Se perustettiin kehittämään Suomen teollisuusyritysten ja ulkomaiden välisiä yhteyksiä. Hankkeessa oli mukana niin suomalaisia teollisuuden harjoittajia kuin ulkomaisia pääoman omistajiakin. Jälkimmäiset alkoivat kuitenkin huolestua sijoituksistaan markan arvon jatkuvan heikkenemisen johdosta, eikä Helsingin Diskonttopankin kohtalo ollut omiaan lisäämään heidän luottamustaan. Kiristynyt rahatilanne taas vaikutti epäsuotuisasti talletusten kehitykseen. Niinpä joulukuun 1921 yhtiökokouksessa pankki päätettiin liittää HOP:iin.¹¹² Päätöksen perusteluista käy hyvin ilmi edellä kuvattu tilanne:

"- - muuttuva suhdannekehitys asetti yhä enemmän vaikeuksia pienen pankin menestyksellisen toiminnan tielle. Ulkomaiden epäluuloisuus pikkupankkeja kohtaan on, erityisesti Diskonttopankin romahduksen

¹¹⁰ Aaku 1956, s. 132.

Blomstedt 1989, s. 236.

Åhman 1942, s. 72.

Pankin suurasiakkaista VA: VVM KD 23/270 1922.

¹¹¹ Aaku 1956, s. 131.

VA: VVM KD 80/209 1919 (v. Haartmanin ero), VVM KD 119/289 1922 (toiminnan lakkaaminen).

¹¹² Aaku 1956, s. 133.

Ginström 1962, s. 84.

jälkeen, ollut ilmeinen. Seurauksena tästä saatavia siirretään erittäin suuressa määrin suurpankkeihin. Talletustilit osoittavat jatkuvasti alenevaa suuntaa. Taseen loppusumma on yhä vähentynyt. Ne edellytykset, jotka vallitsivat pankin aloittaessa toimintansa, ovat lakanneet olemasta, eikä suhdannekehitys näytä paranemisen oireita."¹¹³

Näyttää siltä, että pikemminkin muuttuneet olosuhteet kuin tehdyt virheet ajoivat Suomen Teollisuuspankin sen itsenäisen toiminnan päätepisteeseen. Ulkomaalaisten omistajien herkkyyys oli omiaan nopeuttamaan kehitystä.

Samantapaisen kohtalon koki myös samana vuonna 1919 perustettu *Osakepankki Ulkomaankauppaa varten*. Pankki keskittyi ulkomaisen luoton välittämiseen ja valuutan ostoon ja myyntiin. Sen taustalla oli vähemmistö-osakkaina ulkomaalaisia pankkeja ja pankkiiriliikkeitä ja suurimpana osakkaana Finska Finansaktiebolag. Viimeksi mainittu, pankkiiriliike sekkin, oli jo saman vuoden keväällä yrittänyt tuloksetta perustaa liikepankkia. Uudesta pankista tulikin pitkälti mainitun huomattavan pankkiiriliikkeen seuraaja.¹¹⁴

Ulkomaankauppapankin (jolla nimellä sitä myöskin kutsuttiin) osakepääoma oli alun perin suuri, 30 miljoonaa markkaa, ainakin verrattuna muihin uusiin pankkeihin. Toiminta ei tästä huolimatta kehittynyt odotetulla tavalla, vaan pankin tulos alkoi osoittaa tappiota. Ulkomaisiin osakkaisiin vaikutti myös markan kurssin heikkeneminen ja sijoitusten kutistuminen sen takia. Niinpä yhtiökokouksessa kesällä 1923 päätettiin ryhtyä purkamaan pankin toimintaa vapaaehtoisesti. HOP otti toimittakseen "likvideerauksen" eli selvityksen. Tämä tarkoittaa sitä, että se otti haltuunsa varmat luotot ja vastuun kaikista veloista. Pankin omaisuus realisoitiin, ja lopulliset laskelmat osoittivat, paljonko osakepääomaa voitiin palauttaa osakkaille. Tässä tapauksessa selvitys onnistui kaikkia osapuolia tyydyttävästi; HOP sai 3,5 miljoonan markan korvauksen selvityksestä ja osakkaille jaettiin osakkeistaan 115,5 % nimellisarvosta. Kyseessä ei siis ollut fuusio vaan toimeksiannon suorittaminen. Se ei kasvattanut mainittavasti HOP:n toimintaa, vaikka toikin sille joitakin uusia asiakkaita.¹¹⁵

Ulkomaisen pääoman turvin mutta erityisesti tietyn suomalaisen teollisuussuvun, Paloheimojen, intresseistä perustettiin Helsinkiin 1919 *Paloheimo & K:i Pankkiosakeyhtiö*. Se otti hoitoonsa pääosan samannimisen pankkiiriliikkeen omaisuudesta ja asioista aloittaessaan toimintansa vuoden 1920 alussa. Pankkiiriliikkeen toiminta-ajatuksena oli ollut välittää liiketoimia Britannian, Suomen ja Venäjän välillä, mutta tilanne oli viimeksi mainitun suhteen muuttunut radikaalisti. Paloheimojen pyrkimyksenä olikin saada

¹¹³ Ginström 1962, s. 84. Siteeraa Suomen Teollisuuspankin yhtiökokouksessa 14. XII 1921 esitettyjä perusteluita pankin liittämiseksi HOP:iin.

¹¹⁴ Suomen pankkiyhdistyksen hallituksen kertomus varsinaiselle pankkikokoukselle 1919, s. 4. VA: VVM KD 107/286 1920, 39/269 1921 ja 291/638 1924.

¹¹⁵ Aaku 1956, s. 133.
Ginström 1962, s. 85–86.

uudelta pankilta luottoja velkaantuneille yrityksilleen, joita Kansallis-Osake-Pankki ei katsonut voivansa enää rahoittaa. Näin tapahtuikin; pankki tuotti ulkomailta pääomaa, josta se jakoi suuria luottoja ja antoi takauksia sukua lähellä oleville yrityksille. Näillä oli vaikeuksia lainojen korkojen ja lyhennysten takaisinmaksussa, minkä takia pankin luotonanto jähmettyi parissa vuodessa sen varojen tultua sidotuiksi.

Lähes puolet Paloheimo-pankin osakepääomasta kuului De Jersey & C:o (Finland) Ltd -nimiselle yhtiölle, joka oli brittiläisten sijoitusyhtiöiden omistuksessa. Toimintaedellytysten heikentyessä alkoivat ulkomaalaiset vaatia muutoksia. Seurauksena oli talletuspankkitoiminnan aloittaminen eli alettiin ottaa myös kotimaista luottoa. Tässä yhteydessä pankin nimi muutettiin *Suomen Vienti-Pankki Oy*:ksi. Näin haluttiin hälventää assosiaatiot yhden suvun asioihin keskittyneestä pankista. Samassa yhteydessä, edelleen ulkomaalaisen osapuolen vaatimuksesta, poistettiin yhtiöjärjestyksestä lauseke, joka määräsi osake-enemmistön suomalaisten käsiin. Tämä kertoo brittisijoittajien otteen kiristymisestä; he olivat tarvittaessa valmiit ottamaan pankin haltuunsa turvatakseen sijoituksensa. Pankin epävakaasta tilasta kertoo sekin, että Pankkitarkastusvirasto huomautti sille jatkuvasti useiden lainojen riittämättömistä vakuuksista. Vuonna 1925 pankin hallintoneuvoston puheenjohtaja prokuraattori Lorenzo Kihlman erosi, koska hänen mielestään luotonsaajilla oli aivan liian suuri vaikutus hallintoneuvostossa. Pankki ei ollut irrottanut Paloheimon suvusta.¹¹⁶

Pankeille ei niiden pienuutta lukuun ottamatta löydy kaikki kattavaa yhteistä nimittäjää tai tekijää. Talouden laskusuhdanne vuosina 1921–1922 koetteli kuitenkin koko yhteiskuntaa, niin että asiakaspiirien eroavuuksista huolimatta kaikki uudet pankit joutuivat kärsimään taantumasta. Suurimpana syynä huonoon tuloksetukseen olivat luottotappiot. Osa niistä aiheutui kiistatta liian varomattomasta luotonannosta. Myös markan arvon heikkeneminen ajoi pankkeja vaikeuksiin, koska ulkomaiset obligaatiolainat muuttuivat huomattavan tappiollisiksi.¹¹⁷

Ainoana poikkeuksena Etelä Suomen Pankki näytti hyvää tulosta, mikä houkuttelee, sen toimintatavat tuntien, lyömään siihen spekulatiivisen leiman. Useimpien muiden pienpankkien kohdalla tämä ei tule kysymykseen, vaikka pankkeja perustettaessa pyrittiin luonnollisesti hyötymään taloudellisesta noususuhdanteesta – se on normaalia liiketoimintaa eikä suinkaan spekulatiivista.¹¹⁸

¹¹⁶ Aaku 1956, s. 134–135.

Ahvenainen 1988, s. 99–102. Ahvenainen tukeutuu tekstissään laajaan ja monipuoliseen lähdeaineistoon.

¹¹⁷ Juuri epäsuotuisiksi muuttuneet suuret ulkomaiset velat ajoivat keskikokoisen Privatbankenin sulautumaan Pohjoismaiden Yhdyspankkiin vuonna 1922.

Ulkomaisia obligaatiolainoja on seurattu Suomen tilastollisessa vuosikirjassa.

¹¹⁸ Spekulatiivisen käsitteestä enemmän seuraavassa luvussa.

1920-luvun puoliväliin tultaessa oli 14 uudesta liikepankista toiminnassa kymmenen. Helsingin Diskonttopankki oli ajautunut konkurssiin, Osakepankki Ulkomaankauppaa varten oli lopettanut toimintansa vapaaehtoisesti tappiollisen tuloksen ja huonojen näkymien vuoksi ja Liikepankki ja Suomen Teollisuuspankki oli fuusioitu muihin pankkeihin. Kaksi pankkia selvisi niitä kohdanneista kriiseistä vain suurpankkien tuella; nämä olivat Ålands Aktiebank ja Luotto-Pankki. Pohjois-Suomen Pankki pääkaupunkilaistui ja nimi vaihdettiin Atlas Pankiksi, kun vanha nimi ei enää vastannut pankin imagoa.

5 Spekuloinnista

1910-luvun loppupuolella perustettuja liikepankkeja ei ole aiemmin tutkittu kokonaisuutena. Yleensä ilmiö on sivuutettu lyhyesti viittaamalla pankkien lyhyeen ikään, pieneen kokoon ja niiden toiminnan *spekulatiivisiin* perusteisiin. Spekuloinnin käsitettä ei ole kuitenkaan mitenkään määritelty, ja tämän tutkimuksen perusteella se vaikuttaakin lähinnä oletukselta, jolla ei ole pohjaa.

Spekulaatiolla tarkoitettaneen lähinnä keinottelua, ja nimenomaan reaali-talouden ulkopuolella (esim. arvopapereilla tai valuutalla). Käsitteeseen liittyy moraalittoman toiminnan ja jopa laittomuuden ajatus. Spekulaatioon mielle-tään kuuluviksi myös tavallista korkeammat riskit. Sen sijaan taloudellisten suhdanteiden mukaan toimiminen on hyväksyttävää, usein myös toivottua ja välttämätöntä. Jälkimmäinen näkemys sopii paremmin ensimmäisiin raharun-sauden aikana perustettuihin liikepankkeihin. Useimmilla niistä oli "aatteelli-nen" tausta, joko jonkin ammattiryhmän tai sitten tietyn maantieteellisen alueen luotto-olojen helpottaminen, jne. Pankkien perustamista oli myös jo suunniteltu pidempään, ja hankkeet toteutettiin heti taloudellisen tilanteen salliessa. Aatteellisista painotuksista huolimatta pankkitoiminta on viime kädessä liiketoimintaa, jonka tarkoituksena on tuottaa voittoa osakkailleen.

On tunnettua, että samoihin aikoihin, jolloin ensimmäiset pienpankit perustettiin, esiintyi voimakasta keinottelua, joka kohdistui sekä reaali-omaisuuteen että arvopapereihin. Usein on spekulaatiosta puhuttaessa var-masti tarkoitettu myös epävakaiden valuuttaolojen mukanaan tuomaa mah-dollisuutta arbitraasiin.¹¹⁹ Spekulatiivinen toimeliaisuus loppui kuitenkin jo vuonna 1918 rahamarkkinoiden kiristytessä, ja myös valuuttaolot muuttuivat ruplakysymyksen ratkettua säännöstellymmiksi. Tosin vielä vuonna 1921 esiintyi suuria valuuttakurssiheilahteluja.¹²⁰ Vuosina 1916 ja 1917 toimintan-sa aloittaneet pienpankit, joilla siis perustamisajankohdan mukaan olisi ollut suurimmat mahdollisuudet keinotteluun, perustivat arvopaperi- ja valuutta-

¹¹⁹ Arbitraasilla tarkoitetaan erityisesti valuuttojen ostoa ja myyntiä eri markkinoilla käyttämällä hyväksi markkinoiden välisiä hintaeroja. Taloustiedon taloussanasto 1984, s. 15.

¹²⁰ Suvanto 1982, s. 294.

osastot vasta myöhemmin, mahdollisesti siinä vaiheessa, kun ne huomasivat toimintansa tarvitsevan laajempaa pohjaa. Tuolloin, vuosikymmenen vaihtuessa, moni niin uusista kuin vanhoistakin pankeista otti valuuttaluottoja, mikä koitui sitten joillekin kohtalokkaaksi.

Helsingin Diskonttopankki kärsi paitsi valuutta- myös pörssikurssi-tappioita. Tämän lisäksi pankki syyllistyi valuuttarikkomuksiin ja sen johto otti luvattomasti luottoa pankista. Pankki haettiin konkurssiin syksyllä 1921. Samana vuonna (1918) Diskonttopankin kanssa perustettu Etelä Suomen Pankki keskittyi valuuttakauppaan. Se jäi kiinni väärinkäytöksistä, mutta pankin toiminta jatkui harvinaisen voitollisena. Diskonttopankki oli mahdollisesti perustettu hatarin perustein. Sen omistivat pääasiassa ulkomailla asuneet venäläiset emigrantit, joten omistajien kontrolli ei ollut tehokasta. Juuri mainitut kaksi pankkia saattoivat syyllistyä jonkinlaiseen keinotteluun, ja joka tapauksessa ne rikkoivat lakia. Mutta kaikkien pienpankkien tuomitseminen näiden kahden perusteella on kohtuutonta.

Pienpankkien rykelmä on ollut helppo leimata ehkä sen vuoksi, että moni pankeista jäi melko lyhytikäiseksi. On katsottu, että keinottelu selittää tämän, "spekulaatio söi omat lapsensa". Lähemmäksi totuutta pääsee Hugo Pipping kuvaillessaan muutamalla sanalla nuorten pankkien elinkaaren: "*Ne loi inflaatio ja lopetti taloudellinen lama*".¹²¹ Eniten vaikuttivat pankkien kehitykseen nopeasti vaihtuneet ja vaikeasti ennakoitavissa olleet olosuhteet. Tätä korostaa vielä monessa pankissa vallinnut ammattitaidottomuus.¹²² Oikeastaan se jo riittää selittämään pankkien vaikeudet, mitään spekulaatiota rikollisine sivumakuineen ei tarvita. Pippingin analyysi on kuitenkin epätarkka, sillä on muistettava, että kolmasosa nuorista pankeista selvisi pulakauden yli. Jäljelle jääneistä yhdeksästä pankista viisi oli juuri nuoria pankkeja, ja lamankin vuoksi kaatuneet jakaantuvat kahden eri laman osalle.

Spekulaation yhteydessä olisi mielenkiintoista tutkia myös pankkiiriliikkeiden toimintaa. Niitä eivät rajoittaneet pankkilakien pykälät, mutta ennen vuoden 1933 pankkilakia ne saattoivat toimia joillakin sektoreilla hyvin pankkimaisesti.¹²³ Niiden kohdalla on joissain lähteissä väläytelty spekulatiivisen toiminnan mahdollisuutta. Mitä sillä on tarkoitettu, jää tässä epäselväksi.

¹²¹ Pipping 1962, s. 156.

¹²² Käsitys pankinjohtajien ammattitaidottomuudesta tulee esille useissa lähteissä. Mm. J.K. Paasikivi moitti päiväkirjassaan pienten pankkien johtajia kyvyttömyydestä (Ikonen – Autio 1992, s. 8) ja R. von Fieandt kirjoitti seuraavasti: "*Syynä siihen, että niin monet liikepankeistamme eivät 1920- ja 1930-luvulla olleet elinvoimaisia, lienee osaltaan pidettävä juuri näiden pankkien johdon taidon puutetta.*" [Lihav. RK.] (Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1953, s. 35).

¹²³ Komiteamietintö 1931:14, s. 29.

6 Eräitä aspekteja

Liikepankit eivät muodostaneet kovin homogeenista ryhmää, ja kuten edellä on käynyt ilmi myös pienpankit erosivat toiminta-ajatukseltaan toisistaan. Yhdeksi jaotteluperusteeksi voidaan ottaa *maaseudun ja kaupunkien vastakkainasettelu*. Vanhat liikepankit olivat kyllä perustaneet haarakonttoreita maaseudulle, mutta toiminnan painopiste oli kaupungeissa ja etenkin pääkaupungissa, jonne myös allokoitiin suurin osa maaseudulta talletuksina kerättyistä varoista. Tämä herätti vastustusta maaseudulla, missä haluttiin turvata omat luotonsaantimahdollisuudet. Se ilmeni säästöpankkien suosion kasvuna ja valtakunnallisella tasolla pyrkimyksenä laajentaa säästöpankkien toiminta-oikeuksia.¹²⁴ Myös osuuskassojen määrä kasvoi.

Uusista liikepankeista perustettiin kaksi palvelemaan juuri maaseudun väestöä ja neljä tiettyä maakuntaa. Nämä kaikki toimivat myös kaupungeissa (joskaan eivät nimeksikään pääkaupungissa), mutta toiminnan painopiste oli selvästi maaseudulla. Pankit voidaankin nähdä ilmeisenä vastapainona kaupunkilaispankeille, varsinkin kun muistetaan, että säästöpankit pystyivät kilpailemaan täysimittaisesti liikepankkien kanssa vasta vuosien 1918–1920 lainmuutosten jälkeen.¹²⁵ Pienten maaseutupankkien etuna voidaan pitää myös yleisten taloudellisten vaikeuksien mukanaan tuomia mahdollisuuksia. Yleisön pankkitalletusten reaaliarvo oli romahtanut lähes kolmasosaan sotaa edeltäneestä tasosta (v. 1919). Tämän vuoksi yleisön luottamus pankkeihin oli horjunut. "Oma" paikallinen pankki koettiin kuitenkin muita turvallisemmaksi, oli se sitten liike- tai säästöpankki. Tästä on osoituksena säästöpankkien menestyminen ottolainausmarkkinoilla muita paremmin 1920-luvun alkuvuosina. Pienet maaseudulle toimintansa keskittäneet liikepankit hyötyivät epäilemättä tässä kehityksessä suurten kaupunkilaispankkien kustannuksella.¹²⁶

Monet pienpankeista ottivat tehtäväkseen *pienteollisuuden* rahoitustarpeista huolehtimisen. Tähän sisältyi niin maanviljelijöiden, pienyrittäjien, kauppiaiden kuin käsityöläistenkin luototus. Suomen Käsityöläis-Osakepankki pyrki nimensä mukaisesti keskittymään sopivassa määrin tällaiseen toimintaan, mutta se osoittautui myös monen maakuntapankin strategiaksi. Vanhat pankit keskittyivät mieluummin suurteollisuuden rahoitukseen, koska se oli kannattavampaa. Turvallisiksi havaituille suurasiakkaille saatettiin antaa suuria luottoja, ja näin asiakkaita joiden kehitystä piti seurata oli lukumääräisesti vähän. Pienasiakkaat aiheuttivat suhteellisesti enemmän työtä, ja nuorten

¹²⁴ Kuusterä 1992, s. 255–269.

¹²⁵ Vuonna 1918 säädettiin uusi säästöpankkilaki, joka astui voimaan seuraavan vuoden alusta, ja 1920 poistettiin etenkin säästöpankkeja rasittanut määräys pitkäaikaisten lainojen enimmäiskorosta. Kuusterä 1992, s. 263, 298.

¹²⁶ Kuusterä 1992, s. 311, 315.

pankkien kustannukset olivatkin lähes poikkeuksetta suurpankkien vastaavia suuremmat.

Vielä on mainittava *kielikysymys* pankkien toimintaan vaikuttaneena elementtinä. Useimmilla pankeilla oli sekä ruotsin- että suomenkielinen nimi. Nämä pankit toimivat pääasiassa maan kaksikielisillä alueilla, missä liike- maailmaa dominoi ruotsin kieli. Sen sijaan Sisä- tai Pohjois-Suomeen perustettujen pankkien tilanne oli toisenlainen. Niiden toimintaympäristö oli suomenkielinen, eikä ruotsin kielellä ollut niinkään käyttöä. Näiden pankkien nimet olivatkin poikkeuksetta yksikieliset. Tämä heijastui myös pääkaupunkiin, kun neljä maakuntapankkia perusti sinne edustajakseen Maakuntain Keskus-Pankin. Perustajapankkien intresseissä oli epäilemättä suhteiden parantaminen pääkaupunkiseudun (pääosin ruotsinkieliseen) liike- ja pankki- maailmaan, joten tiukka suomenkielisyys ei voinut tulla kysymykseen. Aina- kin myöhemminä vuosina myös ulkomaanasiat olivat tärkeä osa Maakuntain Keskus-Pankin toimintaa. Pankin nimen pysyttäminen suomenkielisenä ei tässä tapauksessa vaikutakaan kielipoliittiselta linjanvedolta, vaan nimi jätetiin osoittamaan omistajatahojen luonnetta.

Vuonna 1919 Ahvenanmaan maakuntapankiksi perustetun Ålands Aktiebankin ruotsinkielisyys on selviö. Ainoa kaksikielisiä alueita varten perustettu tiukasti ruotsinkielinen pankki oli näin Svenska Finlands Lantmannabank (perustettiin v. 1923). Nimensä mukaisesti se perustettiin ruotsinkielisen maanviljelijäväestön tarpeisiin, ja pankin suosiminen katsottiin jokaisen velvollisuudeksi. Esimerkkinä tästä mainittakoon nimimerkin "Jordgubbe" kirjoitus Västra Nyland -lehdessä (31. I 1925), jossa tämä kehottaa talonpoikia (bonde) kannattamaan "omaa pankkia".

Useimmille pankeille kaksikielisyys oli siis itsestään selvä keino sopeutua maan talouselämään, mutta joidenkin pankkien kohdalla tuli kielikysymyksellä olemaan suurempi merkitys. Svenska Finlands Lantmannabank suuntautui ruotsinkielisiin ja vielä tiettyyn väestönosaan. Ilmeisesti potentiaalinen asiakaskunta oli liian pieni, ja pankki kitui ponnistuksista huolimatta. Myös kahden suurpankin kohdalla kielikysymys näytteli tärkeätä osaa. Kansallis-Osake-Pankki oli ideologialtaan suomenmielinen, ja se oli alun perin perustettu vastapainoksi ruotsinkielisille pankeille, joista kaksi suurinta myöhemmin yhdistyi Pohjoismaiden Yhdyspankiksi. 1920-luvulla Kansallispankki kehittyi nopeasti, mutta Yhdyspankin osuus maan pankkitoiminnasta pieneni pienenemistään. Syy tähän oli jälkimmäisen pankin johtokunnan jäsenen ja myöhemmin pääjohtajan Rainer von Fieandtin mukaan ilmeinen: "*Yhteiskunta oli nopeasti muuttunut sekä sosiaalisesti että kielellisesti, mutta pankki ei ollut seurannut tätä kehitystä.*"¹²⁷ Pankkien kieliasetelmat tunnustettiin von Fieandtin mukaan yleisesti, ja hän oli itse sitä mieltä (1920-luvulla), että suomalaiset asiakkaat eivät tunteneet oloaan kotoisaksi Yhdyspankissa sen ruotsinkielisyyden vuoksi.¹²⁸

¹²⁷ von Fieandt 1970, s. 30.

¹²⁸ von Fieandt 1970, s. 37.

Suurpankkien välinen asetelma heijastui selvästi kahteen tämän tutkimuksen piiriin kuuluvaan pankkiin. Toinen Yhdyspankin edeltäjästä, Pohjoismaiden Osakepankki Kauppaa ja Teollisuutta varten, oli aktiivisesti mukana perustamassa Suomen Käsityöläis-Osakepankkia, joka käytti myös ruotsinkielistä nimeä. Ruotsinkieliset suurpankit olivat tunnetusti keskittyneet suurteollisuuden rahoitukseen, kun taas Kansallispankin asiakspiiri oli laajempi. Käsityöläispankki tunkeutuikin tavallaan Kansallispankin reviirille, mutta jo samana vuonna 1917 perustettiin sille kilpailija, Luotto-Pankki, Kansallispankin tukiessa yritystä.¹²⁹ Uutta pankkia luonnehdittiin sen ensimmäisessä vuosikertomuksessa toiseksi "*suomalaiseksi* [eli suomenkieliseksi] *pankkilaitokseksi*",¹³⁰ ensimmäinen oli juuri Kansallispankki. Jotkut piirit pitivätkin Käsityöläispankkia liian ruotsinmielisenä ja saattoivat näin hyödyttää Luotto-Pankkia kääntymällä sen puoleen.¹³¹

Vaikka suomenkielinen talouselämä vaikutti 1920-luvulla dynaamisemmalta, saattoi ruotsinkielisyydestäkin olla etua. Yhdyspankin asiakspiiri tuotti pankille vähemmän huolia, koska se oli vuosien varrella ehtinyt vakaraistua ja vakiinnuttaa asemansa.¹³² Kerrotaan Kansallispankin pääjohtaja Paasikiven olleen kateellinen Yhdyspankille, jonka yritysasiakkaita ja osakkaita hän piti luotettavampina kuin oman pankkinsa asiakkaita. Kielitaistelu heijastui kuitenkin pankkitoimintaan, ja Paasikivi halusi tukea suomenkielisiä yritysasiakkaitaan.¹³³

Aina ei pankkitoimintakaan sujunut kielirajojen mukaisesti. Suomen Maatalous-Osake-Pankki pyysi vuonna 1933 Yhdyspankkia takaamaan talletuksiaan. Se ei halunnut kääntyä Kansallispankin puoleen, sillä se piti tätä pahimpana kilpailijanaan maatalouden rahoituksessa. Yhdyspankki kieltäytyi, koska se katsoi Maatalouspankin edustavan sille verraten etäisiä piirejä. Yhdessä Suomen Pankin ja Helsingin Osakepankin kanssa Yhdyspankki suostui myöhemmin avustusoperaatioon.¹³⁴ Kaiken kaikkiaan voidaan arvioida, että kielikysymys ei muodostunut kovin merkitykselliseksi useimmille nuorista pankeista.

¹²⁹ Aaku 1956, s. 130.

¹³⁰ Luotto-Pankki Oy, Kertomus ensimmäiseltä toimintavuodelta. Helsinki 1919.

¹³¹ Heinonen 1985, s. 79.

¹³² von Fieandt 1970, s. 34.

¹³³ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 6.

¹³⁴ Blomstedt 1989, s. 291. (Huomattava, että Blomstedtillä sekaannus vuosiluvuissa kyseisessä kohdassa.)

Pipping 1962, s. 157.

7 Pankkien kohtaloita

1920-luvun alkupuoli oli vaihtelevine oloineen monelle pankille vaikeata tai ainakin epävakasta aikaa. Kaikki pankit eivät selvinneet, vaan niiden itsenäinen toiminta loppui tavalla tai toisella. Viimeinen tuon kauden "pankkikuolema" kirjattiin Ulkomaankauppapankin toiminnan lopettamisen myötä v. 1923. Vasta palaaminen kultakantaan ja olojen normalisoituminen vuosikymmenen puolivälistä alkaen vakautti pankkien toimintaympäristöä. Seurauksena oli, että pankit kasvattivat tasettaan ja paransivat kannattavuuttaan.

Suotuisan kasvun aika jäi kuitenkin lyhyeksi, kun Suomen kansantalous kohtasi kansainvälisten suhdanteiden vahvistaman laman 1920- ja 1930-luvun vaihteessa. Lama alkoi Suomessa jo vuonna 1928 rakennusmarkkinoiden ylikuumenemisen, sahatavaran viennin vähenemisen ja huonon sadon vuoksi. Seuraavana vuonna kansainvälinen talouspula levisi Suomeen vahvistaen jo alkanutta lamaa.¹³⁵

Monet pankit ajautuivat reaalityalouden mukana kriisiin. Niiden antolainaus oli paisunut hyvinä vuosina huomattavasti, mikä taas vaikutti suhdanteiden ylikuumenemiseen. Suuri osuus tässä oli luonnollisesti Suomen Pankin ekspansiivisella luottopolitiikalla. Pienten pankkien riskinotto kostautui suurina luottotappioina, varsinkin kun niiden luottokanta oli kasvanut hyvin suureksi pääomiin verrattuna. Suuret pankit selvisivät suhteellisesti pienemmillä luottotappioilla. Muita syitä pankkien ongelmiin olivat niiden raskas organisaatio, ylisuuret investoinnit konttorien ym. rakentamiseen, johtamisen heikkoudet ja jopa suoranaiset väärinkäytökset.¹³⁶ Monet näistäkin ongelmista koskettivat erityisesti pienpankkeja.

On huomattava, että myös lamakauden poliittisesti epävakaiset olot, mm. pulaliikkeen ja lapualaisuuden muodossa, vaikuttivat pankkien toimintaympäristöön. Korkeata korkotasoa pidettiin osin pankkien syynä, ja juuri pulaliike vaati korkojen laskemista. Vaatimukset korkojen alentamisesta lakiteitse saivat vastakaikua myös Eduskunnassa, mutta pankkiryhmien välinen vapaaehtoinen korkosopimus vuonna 1931 poisti siltä suurimmat paineet. Lehdistö kirjoitti pankeista hyvinkin kriittisesti, ja on selvää että pankkien maine kärsi etenkin maaseudulla, missä ne joutuivat panemaan toimeen pakkohuutokauppoja.¹³⁷ Myös pankeille tämä saattoi olla tuskallista, kuten seuraava lainaus osoittaa:

"- - se oli aatteellisesti raskasta sen vuoksi, että tiloistaan joutuivat luopumaan maataloudenharjoittajat, joiden aseman parantamista ja

¹³⁵ Valkama 1989, s. 35.

¹³⁶ Autio - Ikonen - Elonen 1991, s. 11.

¹³⁷ Ikonen - Autio 1992, s. 11.

Kalela 1987, s. 115.

Pipping 1962, s. 238.

taloudellisten vaikeuksien helpottamista Suomen Maatalous-Osake-Pankin koko toiminta tarkoitti."¹³⁸

Kuten aiemminkin, pahimpiin vaikeuksiin joutuneet pankit fuusioitiin isompiinsa tai ne päästettiin vararikkoon. Liikepankkitoiminnan keskittyminen johtui näin ollen pikemminkin olosuhteista, jotka ajoivat siihen, kuin tietoisesta synergiaedut huomioon ottavasta pankkipolitiikasta. Jälkimmäiselläkin oli varmasti merkityksensä fuusioivan pankin valinnassa, mutta siinä vaiheessa oli yleensä jo selvillä, ettei fuusion kohde enää pärjäisi yksin. Synergiaedut auttoivatkin vain valikoimaan sen pankin, joka pystyi parhaiten lomittamaan fuusioitavan pankin toiminnot omiinsa.

Etelä Suomen Pankin fuusio Liittopankkiin vuoden 1928 alussa ei kuitenkaan sovellu edellä hahmoteltuun kaavaan. Syyt hyvin kannattaneen pankin itsenäisen toiminnan lakkaamiseen nousukauden vielä jatkuessa olivat toisenlaiset. Pankki oli kasvanut vauhdilla muista poiketen jo 1920-luvun alkupuolen vaikeina vuosina. PTV:n tarkastuskertomuksessa vuodelta 1924 todetaan, että talletukset oli saatu kasvamaan nopeasti maksamalla korkeita talletuskorkoja. Toiminnan ekspansion vuoksi kehoitettiin pankkia korottamaan edelleen osakepääomaansa, mikä sitten tapahtuikin. Tarkastuskertomuksessa mainittiin vielä, sen enempää selittämättä, että pankin tilaa oli syytä seurata.¹³⁹

Etelä Suomen Pankin suotuisa kehitys jatkui, mutta toiminta ei pysynyt täysin pankkilain määräämissä puitteissa. Jo vuonna 1925 pankki oli syytteessä koronkiskonnasta, mutta tuolloin juttu saatiin sovituksi ja syyte raukesi.¹⁴⁰ Seuraavan vuoden lokakuussa pankki joutui kiusallisella tavalla julki-suuteen: kaupunginviskaali oli saamiensa tietojen nojalla mennyt muutamien etsivien kanssa pankkiin tutkimaan sen papereita ja pidättänyt kaksi pankin johtajista epäiltyinä koronkiskonnasta. Asiaa käsiteltiin laajasti lehdistössä, joskin osa kritiikistä kohdistui kaupunginviskaalin toimintatapaan ja -oikeuksiin. Jälkimmäiseen yhtyi myös PTV, joka saikin tehtäväkseen tutkia Etelä Suomen Pankin tilanteen.¹⁴¹

Lausunnossaan Valtiovarainministeriölle PTV totesi, että pankki oli syyllistynyt lukuisiin pankkilain vastaisiin toimiin, mm. erityisen rahoitusprovision ottamiseen antolainauksen yhteydessä. Tämä oli monessa tapauksessa nostanut huomattavasti lainojen todellista korkoa. Koska mitään rekisteriä kyseisistä lainoista ei ollut, PTV ei ollut voinut huomata rikkomuksia aiempien tarkastustensa yhteydessä. Lausunnossa katsottiin, että pankin toiminta

¹³⁸ Nissinen 1953, s. 67.

¹³⁹ PTVA: Hb 8. Etelä Suomen Pankin tarkastuskertomus, päivätty 5. IV 1924.

¹⁴⁰ Suomen Sosialidemokraatti 26. X 1926.

¹⁴¹ Uusi Suomi 29. X 1926.

saattoi rikkomuksista huolimatta jatkua, koska pankin johto oli vaihtunut.¹⁴² Pankin hallintoneuvosto oli todellakin myöntänyt pyynnöstä eron pääjohtaja Hugo Hertzbergille ja apulaisjohtajille P. Wiklundille ja E. Grundstroemille. Muuta mahdollisuutta ei ollut, sillä pankkiylitarkastaja Axel Levonius olisi muuten vaatinut pankin sulkemista.¹⁴³ Tässä yhteydessä Hertzberg, joka oli ollut myös pankin suurin osakas, myi 130 000 osakettaan (yli 80 % osakepääomasta) Liittopankille. Jo tuolloin oli tarkoituksena sulauttaa Etelä-Suomen Pankki Liittopankkiin jossain sopivassa vaiheessa.

PTV:n kannalta asia oli loppuun käsitelty, ja Etelä Suomen Pankki jatkoi toimintaansa. Sen sijaan pankin entinen johto vastasi teoistaan Helsingin raastuvanoikeudessa. Vuoden 1928 keväällä langetettu tuomio oli kuitenkin vapauttava. Tuolloin talouslehti Mercator kritisoi viranomaisten ja erityisesti kaupunginviskaalin toimintaa. Sen mukaan heppoisen ilmiannon perusteella käynnistetyt tutkimukset olivat ylimitoitettuja pidätyksineen kaikkineen ja olisivat saattaneet aiheuttaa pankille rikkomuksiin nähden kohtuuttomat vahingot. Tässä viitattiin mm. siihen, että Suomen Pankki veti heti tapauksen tultua julkisuuteen rediskonttoluototuksensa pois Etelä Suomen Pankista. Mercator oli jo aiemmin Ruotsin pankkilain joustavuuteen vedoten vähätellyt rikkomusten laatua.¹⁴⁴ Sen sijaan edellä mainitusta aiemmasta koronkiskontajutusta ei ollut mainintoja kuin yhdessä lehdessä, niin kuin ei myöskään siitä, että nyt syytteeseen asetetut johtajat oli tuomittu 1920-luvun alussa sakkoihin laittomasta valuuttakaupasta. Tästäkin pienestä otannasta käy ilmi, että lehdet suhtautuivat pankkeihin eri tavoin. Erot kasvoivat entisestään, kun pulakauden aikainen poliittinen epävakaisuus kärjisti mielipiteitä.¹⁴⁵

Kun Etelä Suomen Pankki oli toiminut vielä vuoden 1927, "*kiistattomalla menestyksellä*",¹⁴⁶ se fuusioitiin Liittopankkiin. Näin jälkimmäinen sai haltuunsa sivukonttoreita alueilla, joilla se ei ollut ennen toiminut. Sulautumista edisti Hertzbergin hidastelu ja kiemurtelu; kuten Liittopankin johtaja Alexander Frey totesi raportissaan 27. IV 1927, haluttiin yhdistäminen saattaa nopeasti loppuun, jottei Hertzberg pääsisi enää rettelöimään osakeluovutuksista eikä muustakaan.¹⁴⁷

Etelä Suomen Pankin ajoivat siis vaikeuksiin muut kuin taloudelliset ongelmat. Se joutui lopettamaan itsenäisen toimintansa, mutta menneistä ja tulevista pankkikohtaloista poikkeavasti osakkaat (joiden osuudet Liittopankki

¹⁴² PTVA: Pöytäkirjat 1926. PTV:n lausunto Valtiovarainministeriölle 24. XI 1924.

¹⁴³ Hufvudstadsbladet 5. VI 1928.

¹⁴⁴ Mercator 27. IV 1928 ja 3. XII 1926.

¹⁴⁵ Ikonen - Autio 1992, s. 11.

¹⁴⁶ Ginström 1962, s. 116.

¹⁴⁷ PTVA: Hb 8. Pankinjohtaja Freyn selonteko 25. IV 1927.

siis lunasti) saivat hyvän tuoton osakkeilleen. Myös Liittopankki hyötyi fuusiosta, joten sillä ei ollut mitään syytä kieltäytyä ostamasta tarjottuja osakkeita.

Uusista pankeista lopetti seuraavaksi itsenäisen toimintansa neljän maakuntapankin yhdessä perustama *Maakuntain Keskus-Pankki Oy*. Se fuusioitui kahden pääomistajansa, Länsi-Suomen Osakepankin ja Tampereen Osakepankin, kanssa vuonna 1929. Syntyi Maakuntain Pankki Oy. Tämän yhteenliittymisen yhtenä johtoajatuksena oli toiminnan rationalisointi ja suurpankin toimintaetujen saavuttaminen. Käytännössä toimintaa ei kuitenkaan saatu rationalisoiduksi, vaan pankilla oli hyvin raskas organisaatio. Tämän lisäksi uusi pankki sai Länsi-Suomen Osakepankin mukana hyvin riskipitoisen luottokannan. Nämä olivat pääsyyt toiminnan muuttumiselle tappiolliseksi jo muutaman vuoden kuluttua. Pankki ei sitä kestänyt ja se fuusioitiin Kansallispankkiin vuonna 1932.¹⁴⁸

Maakuntain Keskus-Pankin ongelmaksi oli 1920-luvun alkupuolella mainittu PTV:n tarkastuskertomuksessa se, ettei pankilla ollut vakinaista asiakaspiiriä. Myöhemmin todettiin uusien luottojen olleen rakennusyrityksiin kiinnitystä vastaan myönnettyjä ja luonteeltaan väliaikaisia. Valuuttaosaston liike oli sen sijaan vilkasta.¹⁴⁹ On ilmeistä, että niin omistajiensa kuin nimensäkin vuoksi maaseudulta imagonsa hakenut pankki ei ollut ainakaan aluksi luonteva vaihtoehto kaupunkilaisille. Sen sijaan pankki saattoi tyydyttää omistajiensa tarpeita hoitamalla näiden ulkomaan maksuliikennettä. Vuonna 1925 pankki avasi ensimmäiset haarakonttorinsa, nekin Helsinkiin, minne pankin toiminnan siis haluttiin keskittyvän. Talouden suotuisa kehitys kasvatti Maakuntain Keskus-Pankin asiakaspiiriä ja haarakonttoreita lisättiin seuraavina vuosina.¹⁵⁰

Pankki kasvoi huomattavasti vuosina 1925–1927, myös suhteessa muihin liikepankkeihin: sen markkinaosuus kasvoi vähän yli prosentista kahteen ja puoleen prosenttiin. Missä määrin tämä tapahtui myöhemmin realisoituneiden luottotappioiden kustannuksella, on vaikea sanoa. Verrattaessa tulevaan omistajaan Kansallispankkiin voidaan todeta, että luottoa myönnettiin Maakuntain Keskus-Pankissa huomattavasti heikommin perustein.¹⁵¹ Em. kiinnitysluotot aiheuttivat Maakuntain Keskus-Pankille vaikeuksia varsinkin syksystä 1928 alkaen, millä on voinut olla vaikutusta fuusion aktualisoitumiseen. Maksaakseen takaisin eräänntyviä lyhytaikaisia talletuksia pankki joutui ottamaan rediskonttoluottoa Suomen Pankista, koska talletusvarat oli sijoitettu rakennusluottoihin eikä niitä voinut irrottaa tarvittavassa määrin. Pankin rediskonttausoikeus nostettiin aluksi 20 miljoonaan ja sittemmin peräti 70

¹⁴⁸ Aaku 1956, s. 167–169.
Colliander 1934, s. 4–5.

¹⁴⁹ PTVA: Hb 6. Maakuntain Keskus-Pankin tarkastuskertomukset vuosilta 1922, 1923 ja 1924.

¹⁵⁰ Maakuntain Keskus-Pankki Osakeyhtiö, Kertomukset 1925–1928.

¹⁵¹ Blomstedt 1989, s. 336.

miljoonaan markkaan. Edellytyksenä oli kuitenkin osakaspankkien antama yhteisvastuullinen sitoumus kaikesta Suomen Pankilta nautitusta luotosta. Tämä lähensi osakaspankkeja ja Maakuntain Keskus-Pankkia entisestään, ja jo aiemmin väläytelty fuusio sai lisää kannatusta.¹⁵²

Uudessa yhteenliittymässä Maakuntain Keskus-Pankin toiminta jatkui Helsingin keskuskonttorina. Sen osalle tuli suuria luottotappioita laman vuosina, mutta paljon heikommin selviytyi Varsinais-Suomen alue, siis Länsi-Suomen Osakepankin seuraaja.¹⁵³ Kuten edellä todettiin, oli myös rationaalisoimispyrkimyksissä epäonnistuttu, ja vasta yhteenliittymän fuusioituessa Kansallispankkiin saatiin organisaatiota olennaisesti pienennetyksi.

Ensimmäisenä nuorista pankeista ajautui 1920-luvun jälkipuolella selviin vaikeuksiin *Atlas Pankki Oy*, joka oli Pohjois-Suomen Pankki Oy:n toiminnan jatkaja. Omistajan- ja nimenmuutoksen myötä pankki oli pääkaupunkilaistunut ja laajentanut toimintaansa. Vuoden 1923 tarkastuskertomuksen mukaan Helsingin uusi konttori harjoitti "*melkoista valuuttaliikettä*" ja oli muutenkin "*eriluonteinen kuin Pohjanmaan konttorit*".¹⁵⁴ Toimintalinjan muutos ilmeni myös pankin vuosikertomuksesta: "*Sedan Helsingfors kontoret tillkommit har banken kunnat vidtaga med fullständig valutahandel i alla former*".¹⁵⁵ Seuraavana vuonna pääkonttori siirrettiin Helsinkiin, ja vuonna 1926 sen yhteyteen perustettiin arvopaperiosasto. Pohjois-Suomen Pankki oli olosuhteiden pakosta luonut nahkansa, ja ajatus pohjoisten alueiden maakuntapankista jäi unholaan.

Valuuttakaupasta, tai paremminkin sen vilpillisestä hoidosta, oli koitua pankille huomattavaa haittaa. Ulkomaisen rahan kaupasta vastannut johtokunnan varajäsen, varatuomari Arne Broms, jäi nimittäin vuonna 1925 kiinni miljoonakavalluksista. Julkiselta skandaalilta vältyttiin, kun Bromsin sukulaiset suostuivat korvaamaan pankille kavalluksista aiheutuneet tappiot. Näin vältyttiin myös oikeudenkäynniltä, ja Broms poistui maasta jättäen perheensä puille paljaille. Myöhemmin hän palasi ja ryhtyi asianajajaksi Itä-Suomessa. Siellä hänen kerrottiin hoitaneen juttuja, joista muut asianajajat olivat kieltäytyneet niiden arveluttavuuden vuoksi.¹⁵⁶

Varatuomari Arne Bromsin ylellinen elämä oli hämmästyttänyt 1920-luvun huvittelupiirejä. Yhteen aikaan hänellä oli kaksi autoa ja iso purjevene. Hän myös kustansi suuria seurueita juhlimaan Hankoon tai muualle. Kun kupla puhkesi, ajautui kokonainen suku taloudelliseen ahdinkoon ja kärsi

¹⁵² Autio - Ikonen - Elonen 1991, s. 22-23.

¹⁵³ Blomstedt 1989, s. 336-337.

¹⁵⁴ PTVA: Hb 6. Atlas Pankki Oy:n tarkastuskertomus 18. XII 1923.

¹⁵⁵ Atlas Bank A. B. Årsberättelse 1923.

¹⁵⁶ Broms 1986, s. 73-74.

PTVA: Hb 6. Atlas Pankin tarkastuskertomus, päivätty 16. V sekä pankin hallintoneuvoston kokouksen pöytäkirja 22. V 1925.

myös henkisiä vaurioita. Atlas Pankki sen sijaan pääsi pälkähästä pienehköin vahingoin.¹⁵⁷

Uusi pääkaupunkikeskeinen strategia näytti onnistuneelta. Vuoden 1927 vuosikertomuksessa todetaan, että "- - pankin kehitys [on] ollut huomattavampi kuin minään aikaisempana toimintavuotena". Syyskuussa oli ryhdytty rakentamaan pääkonttorille uutta mahtipontista toimitaloa Helsingin keskustaan. Myös seuraavana vuonna pankin tase kasvoi huomattavasti. Samaan aikaan vakavaraisuus kuitenkin jatkoi tasaista laskuaan. Edes vuoden 1928 osakepääoman korotus ei riittänyt muuttamaan kehityksen suuntaa. Jo vuonna 1926 PTV oli kiinnittänyt asiaan huomiota ja kehottanut pankkia käyttämään vuosivoitot osinkojen sijasta aseman vahvistamiseen.¹⁵⁸ Seuraavan vuoden tarkastuksen yhteydessä PTV totesi, että pankin oli "kiinnitettävä erityistä huomiota lainanantoon",¹⁵⁹ koska sen vararahasto oli vain 850 tuhatta markkaa.

Hurja ja ilmeisen hallitsematon kasvu ajoi pankin lopulta vaikeuksiin. Se oli sitonut suuren osan käytettävissä olevasta liikepääomastaan kiinteistöihin ja rakennustoimintaan. Tästä oli luonnollisena seurauksena likviditeetin ollenainen heikentyminen. Lisäksi varomaton luotonanto toi pankille suuret luottotappiot hyvin pian laman alettua. Kun vielä kiinteistöjen arvo laski laman takia, alkoi pankin tilanne olla kestämaton.¹⁶⁰

Atlas Pankin rediskonttaukset Suomen Pankista kasvoivat vuosina 1928–1929 huomattavasti. Lopulta pankki ei pystynyt enää täyttämään päivittäisiä suorituksiaan ilman lisäluottoa, varsinkin kun sieltä alkoi virrata ulos talletuksia. Tässä tilanteessa Suomen Pankki esitti kiireellisiä toimia pankin liittämiseksi johonkin toiseen pankkiin.¹⁶¹ Loppuvuodesta 1929 käytiin neuvotteluja pelastavan konsortion löytämiseksi. Suuret pankit eivät kuitenkaan pitäneet mahdollisena kaatuvan pankin auttamista. Kysymykseen olisivat tulleet lähinnä KOP ja PYP, mutta myös HOP, joiden kaikkien kanssa käytiin neuvotteluja. Helsingin Osakepankkikaa ei siis suostunut avunantoon tai pankkien yhdistämiseen, mutta suostui sen sijaan ottamaan Atlas Pankin loppuselvityksen hoitaakseen; Atlas Pankki oli kulkenut tiensä päähän ja se asetettiin suoritustilaan. HOP lunasti 100 markan nimellisarvoiset osakkeet viiden markan kappalehintaan; osakkaat siis menettivät 95 % sijoituksistaan. Toisaalta HOP sai vastuulleen Atlas Pankin varat ja velat, mistä aiheutui sille runsaan neljän miljoonan markan tappio. Tämän menetyksen kuitenkin kor-

¹⁵⁷ Broms 1986, s. 31–32 ja 73.

¹⁵⁸ PTVA: PTV:n pöytäkirjat 5. I 1926.

Taseen loppusumman ja kannattavuuden kehityksestä ks. Liite 2, s. XI.

¹⁵⁹ PTVA: Hb 6. Atlas Pankin tarkastuskertomus, päivätty 24. V 1927.

¹⁶⁰ Aaku 1937, s. 43.

PTVA: PTV:n toimintakertomus vuodelta 1929.

¹⁶¹ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 21–22.

Ilta-lehti 28. XII 1929.

vasivat ajan myötä Atlas Pankilta perityt kiinteistöt ja niiden arvonnousu. Sitä paitsi loppuselvityksen yhteydessä HOP sai uusia asiakkaita.¹⁶²

Atlas Pankin kohtaloa puitiin laajalti lehdistössä, ja myös Pankkitarkastusvirasto osoittautui aktiiviseksi. Toimintakertomuksessaan vuodelta 1929 PTV mainitsee pankin toiminnan olleen jo pidempään viraston erityisen valvonnan ja huolenpidon alaisena. Itse asiassa tilanteen muodostuttua kriittiseksi oli juuri PTV ryhtynyt toimiin ja kutsunut Atlas Pankin hallintoneuvoston koolle. Se osallistui myös käytyihin neuvotteluihin. Ankariksi luonnehtimiaan toimenpiteitä se perusteli tallettajien edulla ja oikeudella.¹⁶³ Lehdistössä PTV:n toiminta sai aluksi voimakasta kritiikkiä. Ihmeteltiin miten pankki oli näin yllättäen ajautunut ylivoimaisiin vaikeuksiin PTV:n tietämättä ja estämättä, ja muistutettiin, että pankin osakkeet olivat vielä äskettäin olleet korkeassa arvossa pörsissä. Kun PTV oli kommentoinut tapahtunutta, useimmat lehdet päätyivät kannattamaan noudatettua linjaa. PTV toi mm. esille sen, ettei sillä ollut valtuuksia voimassa olevan lain puitteissa puuttua pankkien kiinteistösijoituksiin. Tärkeänä pidettiin sitä, etteivät tallettajat joutuneet kärsimään likvidaatioissa, ja tähän yhtyi yleinen mielipide.¹⁶⁴

Jos Atlas Pankin kohtalo tulikin monelle yllätyksenä, ei seuraavaksi kaatunut pienpankki, *Suomen Vienti-Pankki Oy*, voinut yllättää ainakaan niitä, jotka olivat seuranneet sen kehitystä pidempään. Pankki haettiin konkurssiin heinäkuun lopussa vuonna 1931 sen jälkeen, kun PTV oli ryhtynyt toimenpiteisiin sen tilanteen selvittämiseksi. Vientipankin johto oli käynyt heinäkuun puolivälissä tiedustelemassa KOP:n mahdollisuuksia auttaa pankkia sen vaikeuksissa. "Hitaalle likvideeraamiselle ilman konkurssia" asetettiin kuitenkin edellytykseksi muiden pankkien, lähinnä PYP:n, tai Suomen Pankin osallistuminen operaatioon. Kun nämä eivät olleet siihen halukkaita, ei

¹⁶² Aaku 1956, s. 169.

Atlas Bank A. B. Årsberättelse 1929.

Blomstedt 1989, s. 327.

Ginström 1962, s. 94–95.

Aaku puhuu Atlas Pankin yhteydessä fuusiosta. Ginström puolestaan korostaa, että HOP:lle kyllä tarjottiin tätä mahdollisuutta, mutta se ei siihen suostunut vaan otti pankin asiat selvittääkseen. Kuitenkin HOP osti Atlas Pankin osakkeet, tosin vain viidellä prosentilla niiden nimellisarvosta. Tulkintaerimielisyyttä on vaikea ratkaista, koska kummankin näkökulmalle voidaan löytää perusteluja.

¹⁶³ PTVA: PTV:n toimintakertomus vuodelta 1929.

Aaku 1956, s. 169.

¹⁶⁴ PTVA: Pöytäkirjat 8. I 1930, jossa kopioituna lehdistölle annettu selostus.

Hufvudstadsbladet 1. I ja 5. I 1930.

Finansbladet N:o 3 1930.

Iltalehti 28. XII 1929 ja 5. I 1930.

Kauppalehti 4. I 1930.

Svenska Pressen 3. I 1930.

Kansallispankkikään katsonut voivansa yksin ottaa vastuuta Vientipankista.¹⁶⁵ Aiemmin Suomen Pankki oli tukenut Vientipankkia rediskonttoluotoin mutta ei erityistoimin, kuten eräitä muita pankkeja. Kun Vientipankki sulki ovensa, totesi KOP:n pääjohtaja J.K. Paasikivi: "*Turha pankki.*"¹⁶⁶ Tämä tuntuu olleen tekemättä jätetyistä pelastustoimistakin päätellen yleinen mielipide pankkimailmassa.

Suomen Vienti-Pankki oli joutunut niin huonoihin varoihin, ettei sitä katsottu voitavan tai kannattavan pelastaa. Asioiden näin ollessa menettivät omistajien lisäksi myös tallettajat varojaan pankin konkurssissa. Tämä oli melko harvinaista Suomessa ja herätti yleisössä jopa aggressioita. Tallettajien varojen haaskaus sai oikeuskanslerin määräämään pankin asioiden hoidon tutkittavaksi (useiden konkurssipesän saamamiesten sitä vaadittua), mikä johtikin syytetoimiin ja lopuksi Korkeimman Oikeuden kahdelle pankin johtohahmolle langettamiin tuomioihin.¹⁶⁷

Pankin vaikeudet juonsivat juurensa hyvin pitkän ajan takaa, itse asiassa sen perustamisesta alkaen. Paloheimo ja Kumppani oli yhden teollisuussuvun tarpeisiin vuonna 1919 perustettu pankki, jonka tarkoituksena oli hankkia ulkomaista pääomaa suvun yrityksiin ja sen jäsenille. Konsepti ei kuitenkaan toiminut pitkään, ja vuonna 1923 pankki otti toimenkuvaansa myös talletuspankkitoiminnot muuttaen samalla nimensä Suomen Vienti-Pankiksi. Tästä huolimatta pankki pysyi tiiviisti sidottuna Paloheimojen sukuun.

Pankkitarkastusvirasto puuttui toistuvasti Vientipankin ongelmiin. Suvun yrityksille myönnetyt luotot olivat jäissä ja sitoivat suurimman osan pankin varoista. Vuoden 1926 alussa pankille lähettämässään kirjeessä PTV katsoi, että nämä luotot oli saatava vähentymään. Vuotta myöhemmin varoitettiin lisäämästä Paloheimo Oy:n osakkeiden omistusta.¹⁶⁸ Näihin aikoihin pankin toiminta alkoi kuitenkin tervehtyä yleisen taloudellisen tilanteen paraneamisen myötä. Luotonauttijat pystyivät huolehtimaan veloistaan paremmin ja riskit pienenivät. Samalla pankin asiakaspiiri laajeni. Näinä muutamana hyvänä vuotena Vientipankki kykeni maksamaan osakkailleen 7–8 prosentin osingon.¹⁶⁹ Vuoden 1928 alussa PTV totesi tarkastuskertomuksessaan pankin tilan edelleen parantuneen.¹⁷⁰ Tosiasiassa tuolloin oli jo pohjustettu pian huonompaan suuntaan kääntynyt kehitys.

¹⁶⁵ Blomstedt 1989, s. 327.
Heikkilä 1992, s. 344.

¹⁶⁶ Ikonen – Autio 1992, s. 8.

¹⁶⁷ Aaku 1956, s. 171–172.
Suomen Sosialidemokraatti 3. ja 5. VI 1932.

¹⁶⁸ PTVA: Pöytäkirjat 4. I 1926 ja 18. I 1927.

¹⁶⁹ Ahvenainen 1988, s. 172.

¹⁷⁰ PTVA: Suomen Vienti-Pankin tarkastuskertomus, päivätty 11. I 1928.

Suomen Vienti-Pankin varat olivat edelleen pitkälti sidottuina suuriin, lähinnä Paloheimo-suvulle myönnettyihin luottoihin; liiketoiminnan kasvaessa oli vanhaan tapaan myönnetty suurluottoja, ja muutenkin luotonanto oli varomatonta. Tämä kaikki johti siihen, että pankki kykeni vuodesta 1927 lähtien antamaan uusia merkittävämpiä luottoja vain sillä ehdolla, että asiakkaat itse hankkivat pankille luottoa vastaavan määrän talletuksia. Luotonottajat maksoivat tallettajille ja mahdollisesti vielä välittäjillekin provisioita, jolloin korot nousivat huomattaviksi. Kun useat luottoja saaneet asiakkaat eivät sitten pystyneetkään maksamaan provisioita, otti pankki ne hoitaakseen, jottei talletusten määrä olisi vähentynyt. Tämä omalaatuinen systeemi johti siis siihen, että pankki maksoi talletuksista erittäin korkeita korkoja (talletuskorko + provisio), joissain tapauksissa jopa 12–14 %:a eli enemmän kuin mitä se sai antolainauksesta.¹⁷¹

Pankkitarkastusvirasto seurasi Vientipankin tilannetta. Vuonna 1930 se totesi, että pankin asema oli raskas ja että se ei ollut kyennyt vahvistamaan heikoksi todettuja luottoja. PTV:n johtopäätöksenä tästä oli, että osinkoa ei voitane jakaa. Seuraavana keväänä pankin tilaa pidettiin jo vaaranalaisena ja siitä kirjoitettua raporttia luonnehdittiin "*pitkäksi murhaavaksi arvosteluksi*".¹⁷² Voimakas lama vaikutti kohtalokkaasti joihinkin pankin suurasiakkaisiin, joiden kannettavana oli jo raskas korkotaakka. Niinpä PTV totesikin toukokuussa 1931 tekemässään tarkastuksessa, että pankin "*varat [olivat] sattuneiden tappioiden vuoksi alle 75 % pankin pohjarahaston säädetystä määrästä*" ja että asioiden näin ollessa pankin oli ryhdyttävä pankkilain määräämiin toimiin.¹⁷³ Tämä tarkoitti käytännössä sitä, että pankin tuli keskeyttää toimintansa, kunnes sen asemasta oli saatu luotettava selvitys. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, vaan pankki jatkoi toimintaansa samalla kun sen asema kävi yhä epävarmemmaksi, osittain uusien takauksien ja muiden järjestelyjen vuoksi. Tässä tilanteessa PTV ehdotti Valtiovarainministeriölle, että pankki suljettaisiin ja asetettaisiin suoritustilaan. Välittömästi tämän jälkeen, heinäkuun 25. päivänä 1931, pankin hallintoneuvosto päätti sulkea pankin ovet, ja pian sen jälkeen pankki haettiin konkurssiin.¹⁷⁴

Hufvudstadsbladetissa käsiteltiin pankin tapausta heti sen suljettua ovensa. Tapausta pidettiin valitettavana mutta vaikutuksiltaan vähäisenä. Ensinnäkin pankki oli pieni, ja toiseksi siitä oli huomattava osa ulkomaalaisten omistuksessa. Tässä vaiheessa ei tallettajille mahdollisesti koituvista tappioista puhuttu lainkaan. Yhtenä syynä tapahtuneeseen mainittiin Atlas Pankin likvidointi: viimeksi mainitun osakkeita oli ollut Vientipankissa luottojen takauk-

¹⁷¹ Aaku 1956, s. 170–172.
Ahvenainen 1988, s. 171–173.

¹⁷² PTVA: Pöytäkirjat 1. VII 1930 [kirje Suomen Vienti-Pankille] ja 17. II 1931; Muistiinpanoja viraston pöytäkirjoista 1922–1945.

¹⁷³ PTVA: Pöytäkirjat 13. VI 1931.

¹⁷⁴ Aaku 1956, s. 171.
Ahvenainen 1988, s. 171–172.

sina.¹⁷⁵ Suurimpana syynä Vientipankin konkurssiin voidaan kuitenkin pitää sen historiallista taustaa. Pankin lopettaessa toimintansa sen toimitusjohtajana oli varatuomari A.H. Paloheimo ja käytännössä hallituksena toimineessa hallintoneuvostossa olivat mm. toimitusjohtaja Olli Paloheimo ja insinööri Jaakko Yrjö-Koskinen, hänkin samaa sukua. On tosin todettava, että Olli Paloheimo oli irrottanut johtamansa H. G. Paloheimo Oy:n ja sen tytäryhtiöiden asiat Vientipankista jo 1920-luvun puolivälissä. Pankin johdolle oli tärkeätä saada luottoa itselleen ja muille yrityksilleen Vientipankista; näin he eivät aina välttämättä ajatelleet pankin parasta. Se, ettei yleisesti pidetty korrektina, että pankin johto sai luottoja ohjaamastaan pankista, ei tuntunut häiritsevän omistaja- tai velallistahoja (jotka olivatkin pitkälti yhtenevät). Esimerkkinä tällaisista luotoista voidaan mainita Jaakko Yrjö-Koskisen luotot. Kun hän ajautui henkilökohtaiseen konkurssiin lokakuussa 1931, oli Vientipankin konkurssipesällä saatavia tästä konkurssipesästä yli viisi miljoonaa markkaa.¹⁷⁶

Kesäkuun alussa 1931 PTV vaati siis Vientipankin tilanteen selvittämistä. Selvitystä ei kuitenkaan tehty, vaan pankki jatkoi toimintaansa. Pystyäkseen rahoittamaan juoksevat kulunsa pankki otti Englannista 20 000 punnan (noin 4 miljoonan markan) lainan mutta jätti kertomatta lainanantajalle PTV:lta saadusta ukaasista. Samassa yhteydessä pankin osake-enemmistö siirtyi englantilaisille. Konkurssia seuranneessa oikeusprosessissa katsottiin Vientipankin johdon syyllistyneen muutenkin konkurssin viivyttämiseen. Sen olisi pitänyt olla selvillä pankin tilasta ja tehdä asiaan kuuluvat johtopäätökset viimeistään edellisessä vuodenvaihteessa. Tapauksesta teki vakavamman se jo edellä mainittu seikka, että tallettajat menettivät konkurssissa varojaan. Korkein Oikeus korotti hovioikeuden tuomioita ja tuomitsi toimitusjohtaja A.H. Paloheimon vararikon viivyttämisestä ja tänä aikana rahan lainaksi ottamisesta kevytmielisenä velallisena kahdeksaksi kuukaudeksi vankeuteen ja hallintoneuvoston puheenjohtajan Heikki Boreniuksen huolimattomana velallisena ehdolliseen viiden kuukauden vankeusrangaistukseen.¹⁷⁷

Toisessa, hyvin pian edellä käsitellyn jälkeen tapahtuneessa konkurssissa ryhdyttiin oikeuskanslerin määräyksestä niin ikään oikeustoimiin. Kyseessä oli *Etelä-Pohjanmaan Pankin* konkurssi lokakuussa 1931. Pankki oli perustettu vain alle kolme vuotta aikaisemmin. Se oli saanut Pankkitarkastusvirastolta jatkuvasti huomautuksia asioiden virheellisestä tai puutteellisesta hoidosta, ja konkurssia selviteltäessä kävi ilmi, että jo pankin perustamisen yhteydessä oli syyllistytty lainvastaiseen toimintaan. Kaiken kaikkiaan *Etelä-Pohjanmaan Pankin* tapaus on sekava, ja lähteiden valossa vaikuttaa siltä, ettei ainakaan lehdistössä täysin ymmärretty mitä oli tapahtunut.

¹⁷⁵ Hufvudstadsbladet 27. VII 1931.

¹⁷⁶ Ahvenainen 1988, s. 171, 173.

¹⁷⁷ Aaku 1956, s. 172.

Ahvenainen 1988, s. 171–173.

PTVA: Hb 18.

Etelä-Pohjanmaan Pankki oli viimeinen sotien välillä perustettu liikepankki. Vaikka sitä ei voi lukea 1910- ja 1920-luvun vaihteen "pankkiboomin" tuotteisiin, on perusteltua tuoda se esille tässä tutkimuksessa. Pankissa toimi muutamia aiempien pienpankkien yhteydessä tavatuista henkilöistä. Lisäksi se vastasi kooltaan ja toiminta-ajatukseltaan useita muita pienpankkeja. Nimensä mukaisesti Etelä-Pohjanmaan Pankin tarkoituksena oli toimia tietyllä maantieteellisellä alueella, mutta tämän lisäksi perustettiin sivukonttori myös Helsinkiin. Sillä tuli olemaan merkittävä asema taseeltaan hyvin pieneksi jääneessä pankissa. Sijoittamalla konttori pääkaupunkiin haluttiin mahdollisesti vahvistaa pankin asemaa, sillä Pohjanmaalla toimi jo useita muita pankkeja, minkä johdosta ainakin Pankkitarkastusvirasto oli epäillyt uuden pankin mahdollisuuksia.¹⁷⁸ Toisaalta Helsingin konttorin toiminta viittaa siihen, että sen johtajalla (joka oli myös pankin perustajajäsen) oli aivan eri intressit kuin pankin pohjalaisilla osapuolilla.

Etelä-Pohjanmaan Pankki avasi ovensa tammikuun alussa 1929. Yhtiöjärjestyksen hyväksymistä oli edellisenä vuonna hidastanut se, että sen oli aluksi allekirjoittanut vain yksi henkilö, kunnallisneuvos Oskari Lahdensuo.¹⁷⁹ Jatkossa PTV joutui ojentamaan pankkia ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä ja epäselvyyksistä osakkeiden merkinnässä.¹⁸⁰ Heinäkuussa 1929 pankin pääjohtajana toiminut Oskari Lahdensuo vapautettiin tehtävästään, mikä oli omiaan lisäämään myös PTV:n uskoa pankin tulevaisuuteen ja parempaan hoitoon.¹⁸¹ Optimistisuutta ei kestänyt kauan, sillä PTV joutui edelleen toistuvasti huomauttamaan pankille puutteellisuuksista tai virheistä sen asioiden hoidossa.

Vuoden 1931 syyskuussa toimeenpannussa tarkastuksessa havaittiin, että epäkohdat joista aiemmin oli huomautettu olivat jääneet oikaisematta. Tarkastuksen perusteella PTV esitti Valtioneuvostolle, että Etelä-Pohjanmaan Pankin toimilupa peruttaisiin ja pankki asetettaisiin suoritustilaan. Perusteluna esitettiin, että "*- - pankkilaitosta ei hoideta pankille vahvistetun yhtiöjärjestyksen ja vakiintuneen pankkitavan mukaisesti*" ja että hallintoneuvosto oli laiminlyönyt tehtävänsä. Esille tuotiin myös Helsingin konttorin myöntämien luottojen epämääräisyys. Kaiken tämän nojalla katsottiin pankin toiminnan tuottavan ilmeistä yleistä vaaraa. Viikon kuluttua PTV:n esityksestä pankin toimilupa peruttiin ja pankki jätti vararikkoanomuksen.¹⁸²

Poikkeuksellisiin toimiin ryhtyneet viranomaiset arvioivat, aivan oikein, pankin tilan hyvin heikoksi. Heille ei varmaan tullut yllätyksenä se, että

¹⁷⁸ PTVA: PTV:n kirje Valtiovarainministeriölle, pöytäkirjat 7. II 1928.

¹⁷⁹ PTVA: PTV:n kirje Valtiovarainministeriölle, pöytäkirjat 25. I 1928.

¹⁸⁰ PTVA: Pöytäkirjat 5. I ja 5. III 1929.

¹⁸¹ Aaku 1956, s. 175.

PTVA: PTV:n kirje Valtiovarainministeriölle, pöytäkirjat 12. IX 1929.

¹⁸² PTVA: PTV:n varoitus Valtioneuvostolle 12. X 1931.

Kalima 1980, s. 123-124.

myös tallettajat menettivät konkurssissa varojaan. Sen sijaan lehdistössä ei tätä mahdollisuutta otettu alkuvaiheessa huomioon. Suuren tilan ainakin Uuden Suomen raportissa (25. X 1931) sai pankin hallintoneuvoston lausunto. Sen mukaan pankki ei olisi sortunut, jos PTV olisi esittänyt vaatimuksensa pankille eikä Valtioneuvostolle. Tällöin olisi voitu uusia pankin johto ja ostaa Etelä-Suomessa olleet osakkeet halvalla Pohjanmaalle. Pankin asema oli muka suhteellisen hyvä. Lopuksi vielä toistetaan, että "*Pankkitarkastusviraston toiminta teki kuitenkin pankin pelastamisen mahdottomaksi*".¹⁸³ Tällaisesta lausunnosta ei voi tehdä muuta johtopäätöstä kuin sen, että joko hallintoneuvosto oli täydellisen tietämätön pankkinsa asioista tai sitten se halusi vierittää saamansa syyn muiden niskoille.

Helsingin konttoria oli hoitanut hyvin itsenäisesti pankin suurosakas Hugo Hertzberg, joka oli joitakin vuosia aiemmin myynyt osuutensa Etelä-Suomen Pankista koronkiskontasyytöiden takia. Itse asiassa kävi ilmi, ettei Etelä-Pohjanmaan Pankin toimitusjohtaja ollut kertaakaan käynyt tarkastamassa Helsingin-konttorin tilaa. Kuitenkin kyseinen konttori myönsi puolet pankin antamista lainoista. Näistä lainoista noin kolmannes oli myönnetty yhtiöille, joissa Hertzberg oli huomattavana osakkaana. Tästä seurasi, ettei pankki vaatinut velallisia vahvistamaan eikä lyhentämään heikkoja luottoja, vaikka PTV oli niin vaatinut. Epämääräisyyttä lisäsi vielä se seikka, että Helsingin-konttorin kanssa samoissa tiloissa toimi Hertzbergin omistama pankkiiriliike. Se oli siirtänyt omia luottojaan pankille eikä sitten ollut noudattanut antamiaan takaussitoumuksia, vaikka luotonnauttijat olivat osoittautuneet maksukyvyttömiksi. Hertzbergin intresseissä ei tietenkään ollutkaan vaatia kyseisiä takauksia maksettaviksi.¹⁸⁴

Etelä-Pohjanmaan Pankin tultua asetetuksi konkurssiin suoritettiin pankissa oikeuskanslerin määräyksestä tutkimus. Lähes puolet pankin myöntämistä luotoista oli poistettava luottotappioiden (12,6 milj.). Osakkaat menettivät konkurssissa pääomansa, minkä lisäksi tallettajat menettivät neljänneksen saatavistaan (4,6 milj.). Asioita selvitellessä kävi ilmi, että pankin aloittaessa toimintansa oli vain kahdeskymmenesosa osakepääomasta maksettu, vaikka toisin väitettiin. Kaiken kaikkiaan osakemerkintä oli jäänyt keskeneräiseksi. Pankin ensimmäisen toimitusjohtajan katsottiinkin syyllistyneen rikokseen, mutta hänet todettiin syyntakeettomaksi (mielisairaaksi ja täyttä ymmärrystä vailla olevaksi henkilöksi), eikä tekoja siis voitu lukea hänen syykseen. Kolme muuta syytettyä todettiin syyttömiksi.¹⁸⁵

Pankinjohtaja Hugo Hertzberg selvisi Etelä-Pohjanmaan Pankin konkurssista puhtain paperein, vaikka hänen toimintansa oli selvästi pankkietiikan vastaista. Hertzbergin maine oli kuitenkin kärsinyt jo edellä mainituissa Etelä-Suomen Pankin asioissa. Niinpä Oskari Lahdensuota oli "*Helsingistä*

¹⁸³ Uusi Suomi 25. X 1931.

¹⁸⁴ Kalima 1980, s. 124.

¹⁸⁵ Kalima 1980, s. 123, 126.
Aaku 1956, s. 176.

käsin" varoitettu yhteistyöstä Hertzbergin kanssa.¹⁸⁶ Hertzberg menetti konkurssissa osakepääomaan sijoittamansa rahat, mutta toisaalta osa luottotappioista tuli hänen omistamistaan, mahdollisesti vaikeuksissa olleista yrityksistä. Saatavilla olevien lähteiden perusteella onkin vaikea arvioida, kuinka hyvin Hertzberg onnistui omaneduntavoittelussaan. Jutun yhteydessä nostettiin vielä kahta pankkitarkastajaa vastaan syytteet virkavirheestä, mutta ne hylättiin kaikissa oikeusasteissa.¹⁸⁷

Etelä-Pohjanmaan Pankin tapa hoitaa asioitaan kasasi sille jatkuvalla syötöllä Pankkitarkastusviraston huomautuksia. Niiden aiheena oli usein pankin harjoittama korkopolitiikka. Pankin aloittaessa toimintansa vuonna 1929 oli taantuma jo alkanut Suomessa. Saman vuoden syksyllä PTV huomautti pankin liian korkeista koroista. Seuraavana vuonna se totesi, että korot "- - olisi muutettava yleistä korkokantaa ja rahatilannetta vastaaviksi". Tällöin pankki noudatti 2 prosenttiyksikköä korkeampaa korkokantaa kuin muut.¹⁸⁸ Etelä-Pohjanmaan Pankki ei missään vaiheessa liittynyt Pankkiyhdistykseen. Se ei myöskään mennyt mukaan vuoden 1931 muuten lähes kaikki pankit kattaneeseen korkosopimukseen. Tämän johdosta J.K. Paasikivi totesi pankin olevan "boikottauksen" alainen ja mielti, pitäisikö siitä lähettää huomautus muille pankeille.¹⁸⁹ Tässä yhteydessä voidaan todeta, ettei Suomen Pankki missään vaiheessa myöntänyt käsiteltävälle pienelle pankille rediskonttoluottoa tai muutenkaan tukenut sitä.¹⁹⁰ Edellä esille tulleiden toiseikkojen valossa on ymmärrettävää, etteivät muut pankit olleet halukkaita tukemaan Etelä-Pohjanmaan Pankkia. Hertzbergin Hufvudstadsbladetille antaman lausunnon mukaan (21. X 1931) tätäkin oli yritetty, ilmeisesti aivan toiminnan loppuaikoina.

Niin Etelä-Pohjanmaan Pankki kuin Suomen Vientipankkikin toimivat hyvin itsenäisesti. Kun ne sitten ajautuivat vaikeuksiin, eivät muut pankit katsoneet tarpeelliseksi auttaa niitä. Nämä pankit olivat niin pieniä, että myös Suomen Pankin puolesta ne saatettiin asettaa konkurssiin ilman että siitä oli rahamarkkinoille sen suurempaa vaaraa. *Luotto-Pankki Oy* ei sekään ollut kovin suuri, mutta tilanteeltaan se poikkesi tyystin edellä käsitellyistä pankeista. Jo perustamisvaiheessa vuonna 1917 Kansallis-Osake-Pankki oli

¹⁸⁶ PTVA: Hb 7, Lahdensuon kirje pankkiylitarkastaja J.A. Levoniukselle 22. IX 1929. Tultuaan syrjäytetyksi pankin johdosta Lahdensuo lähetti kyseisen kirjeen, jossa mm. väitti Hertzbergin syyllistyneen yhtiöjärjestyksen rikkomuksiin. Kirje huokui katkeruutta, ja PTV tulkitsti (kuulusteltuaan kuitenkin tarkastuksen yhteydessä eri osapuolia) ettei sen tullut puuttua pankin sisäisiin kiistoihin. Kirjettä ei voinekaan muilta osin pitää luotettavana, mutta viittaus Helsingistä tulleeseen varoitukseen on Hertzbergin taustan tuntien tuskin keksitty.

¹⁸⁷ Kalima 1980, s. 126.

¹⁸⁸ PTVA: PTV:n kirjeet Etelä-Pohjanmaan Pankille, pöytäkirjat 16. X 1929 ja 15. VIII 1930.

¹⁸⁹ Ikonen – Autio 1992, s. 8.

¹⁹⁰ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 27.

tukenut sitä, ja 1920-luvun alun vaikeuksia selviteltäessä KOP:sta tuli sen suurin osakkeenomistaja.

Pankkitarkastusviraston vuonna 1929 suorittaman tarkastuksen yhteydessä todettiin, että KOP omisti 92 % Luotto-Pankin osakkeista. Samassa yhteydessä pankin asemaa keuhuttiin soliidiksi, mm. Salaman toimitalon muodostamien suurten salaisten reservien ansiosta.¹⁹¹ Seuraavat vuodet olivat pankille niin huonoja, ettei vakaasta asemasta ollut vuonna 1931 enää tietoaakaan. PTV totesi Luotto-Pankin kärsineen suurempia luottotappioita kuin mitä vararahastot riittivät peittämään ja antoi pankin jatkaa toimintaansa ainoastaan siksi, että sillä oli suuren pankin tuki takanaan. Koska KOP:n omistus Luotto-Pankista oli 95 %, PTV piti pankkien yhtymistä suotavana, vieläpä ensi tilassa.¹⁹² Luotto-Pankin tila heikkeni edelleen vuonna 1932, ja uuden tarkastuksen jälkeen pankkiylitarkastaja Kyyros Suomalainen otti asian esille keskusteluissaan KOP:n pääjohtajan J.K. Paasikiven kanssa. Luotto-Pankki oli kärsinyt jatkuvasti huomattavia tappioita, eikä edellytyksiä itsenäiselle toiminnalle enää ollut. Tämän vuoksi Luotto-Pankki fuusioitiin Kansallis-Osake-Pankkiin keväällä 1933.¹⁹³

Vaikka Luotto-Pankki olikin läheisessä suhteessa Kansallispankkiin, sen strategia poikkesi suurpankin toimintatavasta merkittävästi. Kansallispankin linjaus osoittautui onnistuneeksi, eikä pankki kärsinyt lamassa kovin suuria tappioita. On selvää, että suuren pankin lähtökohdat yllättävistä kriiseistä selviämiseksi ovat huomattavasti paremmat kuin pienen pankin. Silti toimintatavallakin on vaikutusta kuten pienpankkien erilaiset kohtalot osoittavat. Luotto-Pankki lähti mukaan ylikuumenneiden rakennusmarkkinoiden rahoitukseen. Kirjeessään pankille vuoden 1932 keväällä Pankkitarkastusvirasto totesi pankin myöntäneen suurehkoja luottoja keinottelutarkoituksessa rakennettuihin taloihin. Lisäksi huomautettiin siitä, että pankista oli myönnetty 12 miljoonaa markkaa luottoja yhtiöille, joissa johtokunnan jäsenet olivat suurina osakkaina. Tämä oli tapahtunut ilman hallintoneuvoston suostumusta ja oli näin vähintäänkin pankkimiesmoraalin vastaista.¹⁹⁴ Näiden seikkojen valossa tuntuu siltä, ettei KOP:n valvonta suuresta omistuksesta huolimatta ollut kovin tehokasta. Ylipäätään on ihmeteltävä, miksi KOP ei ryhtynyt sulauttamaan Luotto-Pankkia itseensä aiemmin, vaan päästi sen yhä huonompaan tilaan. Osaselityksen tarjoaa tieto siitä, että samoihin aikoihin KOP:ia sitoivat paljon suuremman Maakuntain Pankin sulauttamispaineet. Näin KOP ainakin perusteli haluttomuuttaan auttaa kolmatta avuntarvitsijaa, Turunmaan Pankkia, joka sitten lopettikin toimintansa samoihin aikoihin kun Luotto-

¹⁹¹ PTVA: Hb 14. Luotto-Pankin tarkastuskertomus, päivätty 24. V 1929.

¹⁹² PTVA: PTV:n toimintakertomus vuodelta 1931.

¹⁹³ Blomstedt 1989, s. 338.
PTVA: Pöytäkirjat 26. XI 1932.

¹⁹⁴ PTVA: PTV:n kirje Luotto-Pankille, pöytäkirjat 17. II 1932.

Pankki sulautettiin Kansallispankkiin. Lopulta toteutettua fuusiota ei voi enää perustella toiminnan rationalisoinnilla, vaan se tapahtui pakon edessä.¹⁹⁵

Nuorista pankeista lopetti seuraavaksi toimintansa *Svenska Finlands Lantmannabank Ab*. Sen kehitys oli vaatimatonta kaikki ne kymmenen vuotta, jotka se oli toiminnassa. Jonkinlaista kasvua kyllä tapahtui, mutta kustannukset pysyivät korkeina, kuten useilla muillakin pienpankeilla. Tähän vaikutti se, että pankilla oli kokonaista 13 sivukonttoria, jotka eivät kuitenkaan olleet kovin suuria.¹⁹⁶ Pulan vuoksi pankille alkoi kertyä luottotappioita, mitä ei ollut aiemmin tapahtunut. Kun kannattavuus oli jo valmiiksi vaatimaton, toiminta muuttui tappiolliseksi, ja pankin osakkaat päättivät lakkauttaa pankin lokakuussa 1933. Svenska Finlands Lantmannabank onnistui jakamaan osinkoa vain neljältä vuodelta, joten keskiosinko koko toiminta-ajalta jäi vaatimattomaan 1,65 prosenttiin.¹⁹⁷

Pohjoismaiden Yhdyspankki otti Svenska Finlands Lantmannabankin asiat selvitettyväkseen. Aluksi lopetettiin sivukonttorit ja vuoden 1934 huhtikuussa pankki asetettiin suoritustilaan. Osakkaat menettivät koko pääomansa, mutta tallettajat selvisivät pankin alasajosta tappioita. PYP oli auttanut Lantmannabankia vuonna 1931 antamalla sille ja sen omistamalle kiinteistöyhtiölle lainaa. Tämä oli tarpeen mm. siksi, että pankkikiinteistöissä oli sidottuna paljon varoja huonolla korolla. Pankin toimintaa oli myös yritetty saneerata, ja kustannukset olivatkin laskeneet. Tämä ei kuitenkaan riittänyt, ja PTV kehottikin pankkia olemaan jakamatta osinkoa vuodelta 1932 tulkitessaan sen tilan kriittiseksi.¹⁹⁸

Svenska Finlands Lantmannabankin tapauksen yhteydessä suunniteltiin pankin liittämistä toiseen ruotsinkieliseen pankkiin, Ålands Aktiebankiin. Jälkimmäinen ei ollut eristäytynyt saarelleen, omistihan HOP siitä osan. Tältä kannalta fuusio olisi ollut mahdollinen ja tuntuisi luontevalta. Toisen käden lähteiden mukaan hanke kaatui Suomen Pankin penseyteen. Lantmannabank ei nauttinut rediskonttoluototusta, mikä osaltaan kielti mahdollisesta penseydestä kyseistä pienpankkia kohtaan.¹⁹⁹

Svenska Finlands Lantmannabank oli viimeinen ennen sotia toimintansa lopettanut pankki. Nuorista vuosina 1916–1923 aloittaneista pienpankeista joutui kuusi lopettamaan toimintansa laman vuosina, joskaan eivät kaikki laman vuoksi. Lisäksi ainoa niiden jälkeen perustettu liikepankki, Etelä-Poh-

¹⁹⁵ Vrt. Colliander 1934, s. 4.

¹⁹⁶ Kivialho 1930, s. 173.
Aaku 1956, s. 173.

¹⁹⁷ Aaku 1937, s. 49.

¹⁹⁸ PTVA: Pöytäkirjat 13. X 1931 ja 31. X 1932; Hb 29. Svenska Finlands Lantmannabankin tarkastuskertomukset, päivätty 11. XI 1929 ja 26. IX 1932.

¹⁹⁹ Blomstedt 1989, s. 327.
Pipping 1962, s. 161.
Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 28.

janmaan Pankki, ajautui konkurssiin. Vanhemmista pankeista neljä lopetti samoina vaikeina aikoina, kaksi niistä tosin ehti yhdistää voimansa ennen ylivoimaisten vaikeuksien ilmaantumista. 1930-luvun puoliväliin tultaessa oli Suomessa toiminnassa yhdeksän liikepankkia, joista viisi oli tämän tutkimuksen piiriin kuuluvia pienpankkeja.

Kahden pankin ajauduttua konkurssiin menettivät tallettajat poikkeuksellisesti saataviaan. Muiden asioita selvitettyä joko toiminnan alasajon tai fuusion yhteydessä kävi useimpien pankkien kohdalla niin, että osakkaat menettivät sijoittamiaan pääomia. Toiminnan jatkaminenkaan ei merkinnyt täydellistä turvaa osakkaille. *Suomen Maatalous-Osake-Pankin* tapauksessa osakkaat menettivät sijoituksiaan, kun pankki puolitti osakepääomansa poistojen selvittämiseksi. Tällainen menettely oli tullut mahdolliseksi vuoden 1934 alusta voimaan astuneen uuden pankkilain myötä.²⁰⁰ Pankki halusi kerralla poistaa luotonannosta odotettavissa olevat tappiot. Toinen mahdollisuus olisi ollut jakaa ne vanhan tavan mukaan useammalle vuodelle. Uuden järjestelyn avulla pankin tilanne normalisoitui. Maatalouspankki saattoi ilmoittaa osakkeensa jälleen pörssiin, mistä ne oli vedetty pois, kun Suomen Pankki, PYP ja KOP olivat edellisenä vuonna asettaneet takuurahaston pankin käyttöön (ks. edempänä). Samalla paranivat suuresti mahdollisuudet osingon jakamiseen tulevaisuudessa.²⁰¹

Suomen Maatalous-Osake-Pankki oli kasvanut ripeästi aina perustamisvuodestaan 1917 alkaen. Taloudellisten olojen vakiinnuttua se kasvatti tasetaan muita nopeammin saavuttaen vuonna 1928 lähes viiden prosentin markkinaosuuden kaikista liikepankeista.²⁰² Taloudellinen taantuma vaikutti kuitenkin Maatalouspankkiin voimakkaasti. Jo vuonna 1929 sen asemaa luonnehdittiin kireäksi ja pankki turvautui Suomen Pankin rediskonttoluottoon sekä ulkomaiseen lainaan. Se myös korotti talletuskorkojaan.²⁰³ Seuraavina vuosina talletukset vähenivät dramaattisesti – maatalousväestön ongelmat vaikuttivat suoraan "omaan pankkiin". Näin oli käynyt myös edellä käsitellylle Svenska Finlands Lantmannabankille, jolla oli jos mahdollista vieläkin rajatumpi asiakaskunta. Sen lähtökohdat olivat huonommat kuin Maatalouspankin, eikä se kestänyt maatalousväestön taloudellisen aseman heikkenemistä.

Maatalouspankin osakkeiden hinnat laskivat pörssissä alle 200 markan nimellisarvon ja 1. helmikuuta 1933 noteeraus oli enää 120 markkaa. Viimeisimpään kehitykseen vaikuttivat ennakkotiedot osingon pienenemisestä ja nousseista luottotappioista. Pankin osakkeilla käytiin myös tavallista enem-

²⁰⁰ Helsingin Sanomat 28. I 1934.

²⁰¹ PTVA: Hb 2. Suomen Maatalous-Osake-Pankin kirje osakkaille 27. I 1934. Julkaistu myös pankin kertomuksessa vuodelta 1933. Uusi Suomi 28. I 1934.

²⁰² Ks. liite 2, s. III.

²⁰³ PTVA: Hb 1. Suomen Maatalous-Osake-Pankin tarkastuskertomus vuodelta 1929. Nissinen 1953, s. 64.

män kauppaa, mikä oli omiaan huolestuttamaan pankin johtoa. Jottei levottomuus olisi levinnyt talletajiin, johto ryhtyi hankkeisiin erityisen takuurahaston aikaansaamiseksi. Asiassa käännettiin Suomen Pankin puoleen, mutta se ei ollut halukas rahoittamaan enempää kuin puolet esitetyistä 25 miljoonasta markasta. Puuttuvan osan suostuivat sitten rahoittamaan Pohjoismaiden Yhdyspankki ja Helsingin Osakepankki.

Takuurahaston saaminen osoitti, että Maatalouspankkia pidettiin perustaltaan terveenä. Sen toimintaa tukemaan lähteneet pankit määräsivät rahastolle joitakin ehtoja. Koron lisäksi takuurahaston asettajat saivat oikeuden määrätä yhden jäsenen pankin hallintoneuvostoon. Äärimmäisessä tapauksessa auttajilla oli oikeus vaatia Maatalouspankki suoritustilaan. Pankin asemaa vahvistettaessa kutsuttiin pankin johtoon pankkiylitarkastaja Kyyros Suomalainen, mikä oli omiaan lisäämään luottamusta pankkia kohtaan. Uudelle pääjohtajalle annettiin pitkälle menevät valtuudet pankin johtamisessa.

Tallettajien turvaksi hankittu takuurahasto kääntyi aluksi – sangen yllättäen – itseään vastaan. Muiden pankkien tuki tulkittiin "lopun aluksi" ja talletuksia irtisanottiin merkittävässä määrin. Tilanne kuitenkin tasoittui vuoden 1933 loppupuolella.²⁰⁴

Lama toi Maatalouspankin tielle huomattavia luottotappioita. Osasyysksi mainittiin se, että joidenkin konttoreiden esimiehet olivat ylittäneet luotonantovaltuutensa. Tästä oli koitunut tappioita, minkä lisäksi pankki oli ajautunut "*ikäviin rettelöihin*".²⁰⁵ Luottotappiot olivat pahimpina vuosina niin suuret, ettei joidenkin henkilöiden ammattitaidottomuus riittä selitykseksi. Pääsyyinä voidaankin pitää laman voimakasta kohdistumista juuri Maatalouspankin asiakaskuntaan. Osakepääomaa alentamalla pankki "selvitti pöydän": se saattoi maksaa takuurahaston rauhassa pois ja suunnata katseensa tulevaisuuteen. Maatalouspankin kehitys ei kuitenkaan parantuneista oloista huolimatta yltänyt entiseen vauhtiinsa. Yhtenä syynä tähän pidettiin kriisin vaikutuksesta omaksuttua ehkä liiallistakin varovaisuutta.²⁰⁶

Suomen Maatalous-Osake-Pankin keskeisenä tavoitteena oli nimensä mukaisesti palvella erityisesti maatalousväestöä. Näin toimittiinkin: esim. vuonna 1927 oli luotoista myönnetty 90 prosenttia maaseudulle tai sitä lähellä oleville piireille. Alusta alkaen oli myös kartutettu rahastoa maatalouden edistämistä varten. Rahastosta jaettiin apurahoja aina vuoteen 1932 saakka. Pääkonttorin siirtämistä Helsinkiin ei pidetty perustavoitteen vastaisena. Päinvastoin väitettiin, että Helsingistä käsin saavutettaisiin tasapuolisesti koko Suomen maaseutu, myös sen itäosat. Hieman yllättäen olivat myös pohjalaiset puoltamassa siirtoa.²⁰⁷ Vähitellen alettiin siirtää myös sivukonttoreiden

²⁰⁴ Nissinen 1953, s. 69–73.

²⁰⁵ PTVA: Hb 1. Suomen Maatalous-Osake-Pankin tarkastuskertomus vuodelta 1931.

²⁰⁶ Nissinen 1953, s. 76–77.

²⁰⁷ Nissinen 1953, s. 49–50, 55–58.

painopistettä suurempiin asutustajamiin. Asiasta esitettiin vuoden 1933 vuosikertomuksessa seuraavaa (s. 5):

"Tarkoituksena on edelleen keskittää pankin toiminta, kannattavaisuusnäkökohtia silmällä pitäen, pääasiassa kaupunkeihin ja suurempiin liikekeskuksiin. Kulkuneuvojen ja varsinkin linja-auto-liikenteen kehitys on nimittäin vienyt siihen, että maaseudulla useasti on mukavampi kulkuyhteys lähimpään kaupunkiin kuin oman pitäjän kirkonkylään, eikä meidän pankkimme liioin ole syytä kärjistää kilpailua maalaissästöpankkien kanssa, joiden toiminta monin paikoin oleellisesti täydentää pankkimme sääntöjen mukaista erikoistarkoitusta maatalouden luotto- ja rahansijoitustarpeiden palvelemisessa."

Samana vuonna oli lakkautettu kaksi maalaiskonttoria ja perustettu uusi sivukonttori Turkuun. Valitettavasti ei ole ollut saatavilla tietoja pankin asiakaskunnan jakautumisesta maalaisiin ja kaupunkilaisiin myöhempinä vuosina. On huomattava, että säästöpankit olivat tehostaneet toimintaansa Maatalouspankin alkuvuosiin verrattuna ja todellakin muodostivat merkittävän kilpailutekijän. Vaikuttaa todennäköiseltä, että uudella strategialla haluttiin laventaa asiakaspohjaa vakaan toiminnan turvaamiseksi. Pulavuodet olivat osoittaneet yhteen asiakaspiiriin turvautumisen heikkoudet.

Samana vuonna (1917) kuin Maatalouspankki perustettiin toinenkin tietylle asiakasryhmälle suunnattu pankki, nimittäin *Suomen Käsityöläis-Osakepankki*. Sen johtoajatuksena oli turvata pienyrittäjien luotonsaanti, koska vanhat pankit keskittyivät mieluummin suurempien yritysten luototukseen.

Toiminnassa otettiin silti huomioon liian keskittymisen vaarat, mikä tosin herätti kritiikkiäkin:

*"Joskus - - saattoi kuulla pankin johtoa arvosteltavan siitä, että Käsityöläispankki oli toiminut tavallisen kauppapankin tapaan rahoittaen yleensä kaikkia elinkeinoelämän aloja, joskin myönnettiin sen kyllä täyttäneen senkin tehtävän, johon perustajat sen olivat suunnitelleet."*²⁰⁸

Valittua linjaa puolustettiin pankin historiikissa riskienhallinnalla:

*"- - mikään pankki ei ajanoloon pysyisi pystyssä, jos sen asiakkaina olisi vain määrätyn, ahtaan ammattialan edustajia, sillä jos pula-aika kohtaisi nimenomaan juuri tätä alaa, se joutuisi vaikeuksiin."*²⁰⁹

²⁰⁸ Kaukovalta 1942, s. 32.

²⁰⁹ Kaukovalta 1942, s. 32.

1940-luvun alussa kirjoitettua perustelua voi pitää jälkiviisautena, mutta sen väittäjä oli joka tapauksessa osoittautunut todeksi. Sen osoittivat myös edellä käsitellyn Suomen Maatalous-Osake-Pankin vaikeudet pula-aikana.

Tosiasiasa luottojen myöntäminen suuremmillekin liikkeille varsinkin toiminnan alkuaikoina johtui siitä, että pankki kasvoi niin ripeästi, ettei kaikkia varoja pystytty sijoittamaan pienempiin yrityksiin. Oma vaikutuksensa saattoi myös olla pankista noin puolet omistaneen Pohjoismaiden Yhdyspankin mielipiteillä. 1920-luvun alun heikentyneet suhdanteet ja deflaatio ajoivat kuitenkin suurta luottotusta nauttineet ja pitkälti sen turvin toimineet teollisuusyritykset vaikeuksiin. Tästä koitui myös Käsityöläispankille suuria luottotappioita, etenkin vuosina 1923–1925, joista se kuitenkin selvisi omin voimin.²¹⁰ Samoihin aikoihin sijoitukset pienteollisuuteen ja vähittäiskauppaan osoittautuivat varmoiksi, kuten vuosikertomuksissa todettiin.²¹¹

Luottojen antaminen suuryrityksille voidaan nähdä myös kustannuskysymyksenä. Asiakkaiden tausta on aina selvitettävä luoton suuruudesta riippumatta. Kun jaetaan paljon pieniä luottoja, joudutaan näkemään enemmän vaivaa ja kustannukset kasvavat. Itse asiassa juuri tämän takia vanhat pankit eivät mielellään rahoittaneet käsityöläisiä ja muita pienyrittäjiä. On ymmärrettävää, että kustannusten säästäminen houkutteli myös pientä pankkia.²¹² Kannattavuuteen pyrittiin kuitenkin pääasiassa toisin keinoin, sillä pienasiakkaiden määrä pysyi suurena. Suurimmaksi ryhmäksi kasvoi vähitellen virkamiehet ja vapaan ammatin harjoittajat, mutta käsityöläistenkin osuus pysyi merkittävänä. K.V. Kaukovallan osuvan luonnehdinnan mukaan Suomen Käsityöläis-Osakepankki kehittyi pääasiassa kaupunkilaiskeskiluokan erikoispankiksi.²¹³

Suurten luottotappioiden vuoksi Käsityöläispankin kannattavuus kävi vuonna 1925 negatiivisella puolella. Tämän jälkeen kannattavuus parani, mutta seuranneina hyvinä vuosina pankissa muistettiin tuore opetus ja luotonannossa oltiin varovaisia. Samalla maltettiin kasvattaa vararahastoja osingon kustannuksella. Pankki kuitenkin kasvoi ja mm. avasi useita uusia sivukonttoreita.²¹⁴ Ensimmäiset pulavuodet osoittivat, että pankkia oli hoidettu taitavasti. Vaikka sen liike pienikin, kannattavuus nousi aina vuoteen 1931 saakka. Seuraavana vuonna luottotappiot nousivat prosenttiin luotto-

²¹⁰ Kaukovalta 1942, s. 28.
Heinonen 1985, s. 69, 79.
Ks. myös liite 2, s. IV.

²¹¹ Suomen Käsityöläis-Osakepankki, Kertomus vuodelta 1923.
Kaukovalta 1942, s. 32.

²¹² Vuoden 1922 vuosikertomuksessa todetaan, että pankille koitui lisäkustannuksia, koska sillä oli paljon pienasiakkaita, joita piti luonnollisesti palvella.

²¹³ Kaukovalta 1942, s. 25, 77.

²¹⁴ Kaukovalta s. 39.
Heinonen 1985, s. 69.

kannasta, mikä sekin oli hyvin kohtuullista. Tämä vaikutti kannattavuuteen, mutta pankki pystyi edelleen jakamaan osinkoa.²¹⁵ Käsityöläispankin omat varat kaksinkertaistuivat vuosina 1927–1934 ja olivat vm. vuonna noin 24 miljoonaa markkaa.²¹⁶ Tämän jälkeen kehitys oli hitaampaa, ja jatkosodassa menetetyille alueille jääneet sijoitukset ja heikommat tulevaisuudennäkymät ajoivat Käsityöläispankiksi nimensä muuttaneen pankin fuusioitumaan Pohjoismaiden Yhdyspankkiin vuonna 1945.²¹⁷

Kolme viidestä 1930-luvun lamasta selvinneestä pienpankista palveli jonkin tietyn alueen talouden toimijoita. Näistä maakuntapankeista kärsi suurimmat tappiot laman vuosina *Savo-Karjalan Osake-Pankki*, joka oli keskittynyt toimimaan itäisessä Suomessa pääkonttorin ollessa Viipurissa. Pankki oli ollut aktiivisesti mukana kiinteistömarkkinoilla 1920-luvun lopun hyvinä vuosina. Se mm. rakennutti uuden toimitalon Viipuriin 11 miljoonalla markalla vuonna 1929. Samana vuonna Pankkitarkastusvirasto huomautti Savo-Karjalan Pankille, että tämän sijoitukset kiinteistöihin käsittivät yli puolet pankin omista varoista, mikä oli omiaan heikentämään sen maksuvalmiutta. Muutenkin pankin luottokannassa oli riskiluottoja.²¹⁸ Laman vuosina riskit alkoivat toteutua; vuosina 1933 ja 1934 luottotappiot ja myös tappiot osake- ym. sijoituksista nousivat niin suuriksi, ettei pankki pystynyt maksamaan näiltä vuosilta lainkaan osinkoa osakkailleen.²¹⁹ Jo edellisinä vuosina pankin markkinaosuus oli kutistunut kahdesta ja puolesta kahteen prosenttiin, ja tappion vuosina taantuminen jatkui. Savo-Karjalan Osake-Pankilla oli laaja sivukonttoriverkosto, jonka suhteelliset kustannukset kasvoivat pankin toiminnan vähetessä. Pankki kuitenkin selvisi vaikeuksistaan omin neuvoin, joskin se joutui turvautumaan vararahastoonsa. Talvisodan jälkeisten alueluovutusten johdosta pankin tilanne ja tulevaisuudennäkymät heikkenivät dramaattisesti, ja se lopetti toimintansa vuonna 1940.²²⁰

Pohjolan Osake-Pankki perustettiin nimensä mukaisesti Pohjois-Suomen maakuntapankiksi. Tavoitteena oli turvata alueen pienyrittäjien ja maanviljelijöiden, ei niinkään teollisuuden, luotonsaanti. Pankki oli mukana perustamassa Maakuntain Keskus-Pankkia, jonka tehtäväksi tuli hoitaa maakuntapankeiden asioita pääkaupungissa. Vuonna 1928 pantiin vireille muutaman maakuntapankin fuusio. Myös Pohjolan Osake-Pankille tarjottiin mahdollisuutta

²¹⁵ Pulavuosina Käsityöläispankin luottotappiot olivat samaa luokkaa kuin vakailta suurpankeilla (KOP, PYP). Ks. liite 2.

²¹⁶ Heinonen 1985, s. 69.

²¹⁷ Aaku 1956, s. 200.

²¹⁸ PTVA: PTV:n kirje Savo-Karjalan Osake-Pankille, pöytäkirjat 28. XII 1929; Hb 22. Savo-Karjalan Osake-Pankin tarkastuskertomus 18. XII 1929.

²¹⁹ Savo-Karjalan Osake-Pankin vuosikertomukset vuosilta 1933 ja 1934; PTVA: PTV:n kirje pankille, pöytäkirjat 15. VI 1933.

²²⁰ Aaku 1956, s. 199.

osallistua yhteenliittymään, johon joka tapauksessa otettaisiin Maakuntain Keskus-Pankki. Harkinnan jälkeen se päätti jäädä palvelemaan Pohjois-Suomea ja kieltäytyi tarjouksesta, minkä jälkeen fuusioitumassa olleet Länsi-Suomen ja Tampereen osakepankit ostivat Pohjolan ja Savo-Karjalan osakepankeilta näiden osuudet Maakuntain Keskus-Pankista. Pienelle pankille merkitsi suotuisaan aikaan tehty osakekauppa kannattavuuden äkillistä nousua ja mahdollisuutta kasvattaa rahastoja. Osinko oli jo valmiiksi hyvä, joten sitä nostettiin vain prosentilla (10 prosenttiin).²²¹

Kannattavuuden nousu oli väliaikaista ja trendi oli alkaneen laman vuoksi pikemminkin laskeva. Luottotappiot lisääntyivät ja olivat vuosina 1932–1934 pahimmillaan 2–2,5 prosentin luokkaa kotimaisesta luotonannosta. Osinkoa alennettiin, mutta sitä pystyttiin kuitenkin maksamaan kokonaista seitsemän prosenttia kaikkina pulavuosina.²²² Vertaukseksi muistutettakoon, että edellä käsitelty Savo-Karjalan Osake-Pankki ei pystynyt lainkaan jakamaan osinkoa pahimpina lamavuosina ja sen luottotappiot kohosivat jopa kolminkertaisiksi Pohjolan Osake-Pankkiin verrattuna. Pohjolan Osake-Pankki siirsi pankkiliikkeensä vuonna 1948 Kansallispankille, mikä osoittautui osakkaille hyvin tuottoisaksi.²²³

Kaikkein tiukimmin toiminta-alueensa rajannut maakuntapankki oli Ahvenanmaalle perustettu *Ålands Aktiebank*. Se ei kuitenkaan pystynyt sijoittamaan puoliakaan keräämistään talletuksista takaisin Ahvenanmaalle, joten suuri osa niistä sijoitettiin Manner-Suomeen.²²⁴ Kontaktina siellä toimi Liittopankki Oy, jolle oli joutunut *Ålandsbankin* osakkeita avustusoperaatiossa vuonna 1922. Suurin osa osakkeista saatiin tosin takaisin Ahvenanmaalle jo vuonna 1925 ja loput kaksi vuotta myöhemmin. Samana vuonna 1927 *Ålands Aktiebank* rahoitti voitoillaan jäljelle jääneen vajauksen osakepääomassa ja saattoi tämän jälkeen vapaasti päättää, kenen kautta ja minne se sijoitti Manner-Suomeen suunnatut varat. Parantunut tilanne mahdollisti osingon maksamisen vuonna 1928 kuuden vuoden tauon jälkeen.²²⁵

Omistajien toiveista huolimatta *Ålands Aktiebank* ei päässyt riippumattomaksi emämaan pankeista. Pankki ei ollut saavuttanut ahvenanmaalaisten täyttä luottamusta, vaikka sen johto oli uusittu. Takaisin Ahvenanmaalle ostetut osakkeet pantiin kiertoon, ja suuri osa niistä joutui lopuksi Helsingin Osakepankin haltuun, siis jälleen mantereelle. HOP:n kiinnostus pankkiin väheni, kun *Ålands Aktiebankin* osakepääomaa ruvettiin korottamaan vuoden

²²¹ Pohjolan Osake-Pankki, Kertomukset vuosilta 1928–1929.

²²² Pohjolan Osake-Pankki, Kertomukset vuosilta 1927–1934.

²²³ Aaku 1956, s. 201.

²²⁴ Vrt. ote *Ålands Aktiebankin* tarkastuskertomuksesta, päivätty 30. VIII 1926 (PTVA: Ha 31): "Ahvenanmaan asukkaat ovat hyvinvoipia ja säästäväisiä. Talletuksia tehdään runsaasti, eivätkä saarella olevat pankit voi sijoittaa ottolainauksilla olevia varojaan itse Ahvenanmaalle."

²²⁵ Aaku 1956, s. 134.
Kähre 1944, s. 71–73, 109.

1933 pankkilain määräämän minimipääoman saavuttamiseksi. Vuonna 1937 ahvenanmaalaiset ostivat mantereelle toistamiseen joutuneet osakkeet takaisin saarelleen.²²⁶

Ålands Aktiebankin vuosikertomuksissa on havaittavissa tiettyä nurkka-patriotismia. Laman jo puhjettua Manner-Suomessa kehuttiin Ahvenanmaalla menevän hyvin: "itsenäinen talousalue" pärjäsi! Seuraavina vuosina todettiin, ettei lama ollut niin voimakas Ahvenanmaalla, koska sen asukkaat olivat niin säästäväisiä.²²⁷ Ålands Aktiebank kärsi kuitenkin luottotappioita, jopa niin että Pankkitarkastusvirasto kehotti sitä olemaan jakamatta osinkoa vuodelta 1932. Neuvoa ei noudatettu ja kyseessä saattoikin olla PTV:n virhearviointi.²²⁸ Joka tapauksessa Ålands Aktiebank selvisi pulavuosista kohtuullisesti ja ilmeisen paljon paremmin kuin edellisen vuosikymmenen alun vaatimattomammasta taantumasta, joka oli koitua sen kohtaloksi. Mainittakoon vielä, että Ålands Aktiebank on ainoa tämän tutkimuksen pienpankeista, joka toimii nykyään. Muut neljä pula-ajasta selvinnyttä pienpankkia lopettivat toimintansa 1940- ja 1950-luvulla toimintapuitteiden muututtua epäsuotuisiksi.

Edellä on kuvattu nuorten pankkien kohtaloita aikana, jolloin pankki-maailman struktuuri muuttui jatkuvasti. Pankkien välillä oli suuriakin eroja, mutta kaikki kärsivät lamasta. Ongelma ei ollut ainoastaan pienten vaan myös keskisuurten pankkien. Liittopankki sulautui Helsingin Osakepankkiin, joka sekin ajautui myöhemmin vaikeuksiin mutta selvisi niistä uudelleenjärjestelyin. Maakuntain Pankki puolestaan fuusioitiin KOP:iin. Sen sijaan on huomattava, että suurpankit KOP ja PYP selvisivät lamasta muita pankkeja paremmin. Aakun mukaan juuri suurpankit tekivät määrätietoista työtä palkkojen ja muiden kulujen alentamiseksi. Pankkien menot olivatkin kasvaneet aina vuoteen 1929 saakka, joskin kustannusten suhde liikevaihtoon oli alkanut pienentyä jo hieman aikaisemmin. Samana vuonna 1929 pankkien verotus oli ankarimmillaan.²²⁹ Pienten pankkien kustannukset olivat moninkertaiset suurpankkeihin verrattuna (suhteutettuna taseeseen), joskin tätä kompensoi osittain se, että niiden korkomarginaali oli parempi varsinkin ennen vuoden 1931 korkosopimusta.²³⁰ Etenkin peruspankkitoimintoja harjoittaneet pienpankit joutuivat pitämään taseeseensa nähden suurta sivukonttoriverkostoa. Ääriesimerkkinä voidaan mainita Svenska Finlands Lantmannabank,

²²⁶ Aaku 1956, s. 175.
Kåhre 1944, s. 78.

²²⁷ Ålands Aktiebank, Berättelser 1927–1933.

Varsinaisen kuohahduksen pankki sai aikaan vuonna 1933 esittämällä vuosikertomuksessaan kriittisiä ajatuksia suomalaisten pankkien toiminnasta ja niiden hoidosta. Ainakin mantereen puolella pidettiin tavattomana, että pankki arvosteli omaa leiriään. PTVA: Ha 31.

²²⁸ PTVA: PTV:n kirje Ålands Aktiebankille, pöytäkirjat 20. XII 1932.
Kåhre 1944, s. 109.

²²⁹ Aaku 1956, s. 184.
Kivialho 1930, s. 173.

²³⁰ Kivialho 1930, s. 173.

jonka kannattavuus ei saavuttanut kohtuullista tasoa edes 1920-luvun loppupuolen hyvinä vuosina.

Kutakin pankkia käsiteltäessä on jo käynyt ilmi syitä monen lopettamiselle. Koronkiskonnasta syytetty Etelä Suomen Pankin pääjohtaja ja samalla suurin osakas joutui myymään pankkinsa toiselle pankille (Liittopankki Oy), jottei sitä olisi suljettu. Pian tämän jälkeen pankit fuusioituivat. Maakuntain Keskus-Pankki fuusioitiin kahden omistajansa kanssa toiminnan rationalisoidmiseksi. Tässä näkyi kuitenkin jo alkava lama, sillä pankin likviditeetti oli kärsinyt ja se joutui turvautumaan omistajapankkiensa takaamiin luottoihin Suomen Pankista. Jäljelle jääneet kymmenen pienpankkia (joista yksi oli vasta perustettu) joutuivat kaikki laman armoille. Kaksi niistä ajautui konkurssiin ja kahden asiat selvitettiin muuten, mutta osakkaat kärsivät kaikissa tapauksissa. Näille pankeille ei yrityksistä huolimatta löytynyt pelastajia. Konkurssiin ajautuneet Suomen Vientipankki ja Etelä-Pohjanmaan Pankki olivat taustaltaan epäilyttäviä, mikä selittää avun epäämisen. Svenska Finlands Lantmannabankin ja Atlas Pankin asiat selvitettiin niin, etteivät tallettajat joutuneet kärsimään. Nämä neljä pankkia olivat lisäksi niin pieniä, ettei niiden kaatumisen katsottu häiritsevän rahamarkkinoita kohtuuttomasti. Luotto-Pankki kärsi niin paljon tappioita, että se fuusioitiin pääomistajaansa Kansallis-Osake-Pankkiin.

Viisi pienpankkia selvisi lamasta, Suomen Maatalous-Pankki tosin ainoastaan suurpankkien tuella. Näistä jotkut (Suomen Käsityöläis-Osakepankki, Ålands Aktiebank) olivat noudattaneet hyvinä vuosina varovaisempaa luottopolitiikkaa kärsittyään edellisen taantuman aikana huomattavia luottotappioita. Itsenäisesti selvinneistä pienpankeista kärsi Savo-Karjalan Osakepankki suurimmat tappiot, mutta se olikin ollut muita aktiivisemmin mukana ylikuumenneilla kiinteistömarkkinoilla. Toinen näillä markkinoilla operoinut pienpankki, Atlas Pankki, kaatui juuri kiinteistömarkkinoiden romahduksen takia. Viides pankki oli Pohjolan Osake-Pankki.

Lama alkoi väistyä Suomessa jo vuonna 1932, aikaisemmin kuin muualla. Talouden tervehtyminen alkoi nopeasti, joskin pankkeja koettelivat suuret luottotappiot vielä vuonna 1933. Tämä heijastaa sitä, että reaalityöelämän ongelmat siirtyvät viipeellä pankkien harteille. Seuraavana vuonna perustivat lamasta selvinneet pienpankit useita sivukonttoreita, mitä voidaan pitää osoituksena talouden ja pankkimailman tervehtymisestä. Ajalle tyypillisen uusklassisen taloustieteellisen ajattelun mukaisesti esitettiin mielipiteitä siitä, että pulakausi teki itse asiassa tarpeellista puhdistustyötä ja että sen seurauksena saatettiin ponnistaa terveemmältä pohjalta. Edelleen katsottiin pankkien pystyneen parantamaan vakavaraisuuttaan ja asemaansa.²³¹ Vaikeuksien vuoksi kaatuneita pankkeja ei enää muisteltu sen kummemmin.

²³¹ Vartiainen (1986, s. 222) siteeraa A. E. Tudéria.

8 Suomen Pankin ja suurpankkien tukitoimet

Suomen Pankki toimi 1890-luvulta lähtien huomattavassa määrin pankkien pankkina eli antoi tarvittaessa luottoa liikepankeille näiden likviditeetin turvaamiseksi.²³² Tämä oli tärkeä turva varsinkin pienille liikepankeille, jotka toimivat vaatimattomilla pääomilla, mutta myös suurpankit turvautuivat rediskonttoluototukseen rahamarkkinoiden kiristyessä. Suomen Pankin kannalta tällainen luototus oli osa sen tehtävää rahamarkkinoiden vakauden ja toimivuuden turvaamisessa. Siihen sisältyi, lähinnä diskonttokoron säätelyn kautta, mahdollisuus vaikuttaa rahamarkkinoiden kehitykseen.

Rahamarkkinoilla vuosina 1915–1917 vallinneen runsauden aikana pankit selvisivät hyvin ilman keskuspankkiluototusta, mutta jo seuraavana vuonna alettiin jälleen turvautua Suomen Pankin apuun.²³³ Rahamarkkinoiden edelleen kiristyessä rediskonttaukset kasvoivat, vaikka Suomen Pankki alkoi-kin kiinnittää huomiota rediskontattavien vekseleiden laatuun.²³⁴ Liikepankit turvautuivat laajalti keskuspankin luotonantoon aina vuoteen 1925, jonka jälkeen paluu kultakantaan vakautti ja kevensi rahamarkkinoita. Kiireimpinä vuosina valtio helpotti suoraan liikepankkien asemaa tallettamalla niihin ulkomaisista lainoista saamiaan varoja.²³⁵

Hyvinä vuosina ennen suuren laman puhkeamista pankeilla ei juuri ollut tarvetta rediskontata vekseleitään Suomen Pankissa. Tuolloin keskuspankki luototti vain yrityksiä ja kilpaili siis liikepankkien kanssa. Näin se piti yllä jonkinasteista kontrollia korko- ja rahamarkkinoilla.²³⁶ Ensimmäisinä pulavuosina rediskonttaukset kohosivat huippulukemiin. Keskeisimmäksi kansainväliseksi luotonantajaksi ja rahoituslähteeksi nousseet Yhdysvallat nosti diskonttokorkoaan jo vuonna 1928, mikä heijastui myös Suomeen. Lisäksi rahamarkkinoiden kiristymiseen vaikutti kotimarkkinoiden ylikuumeneminen, etenkin rakennustuotannon ja sen kerrannaisvaikutusten synnyttämä voimakas luontotarve.²³⁷ Se, että Suomen Pankki lisäsi huomattavasti rediskonttoluototustaan, on nähtävä perustavanlaatuisena pankkitukena. Jotkut liikepankit ajautuivat niin suuriin vaikeuksiin, että Suomen Pankki katsoi tehtäväkseen

²³² Korpisaari 1939, s. 51–52.

²³³ Korpisaari 1939, s. 53.

²³⁴ Rossi 1951, s. 123.

Rediskonttauksien määrästä vuosina 1919–1933 ks. liite 3.

²³⁵ Tudeer 1939, s. 185.

²³⁶ Korpisaari 1939, s. 50.

²³⁷ Hjerppe – Ikonen – Valkama 1993, s. 3.
Kalela 1987, s. 21.

tukea osaa niistä erityistoimin rahamarkkinoiden vakauden säilyttämiseksi. Kaikki pulaan joutuneet pankit eivät kuitenkaan saaneet nauttia erityistuesta, ja joiltakin Suomen Pankki eväsi myös normaalin rediskonttausmahdollisuuden.

Suomen Pankin tukitoimista vuosina 1928-1934 on saatavissa tietoa etenkin Aution, Ikosen ja Elosen tutkimuksen ansiosta.²³⁸ Se pohjautuu kirjallisuuden lisäksi Suomen Pankin johtokunnan ja pankkivaltuusmiesten kokousten pöytäkirjoihin. Samalla on todettava, ettei vastaavaa tutkimusta ole tehty 1920-luvun alkupuolesta, joka sekin oli vaikeata aikaa pankeille. Tuolloin mahdollisesti annetusta erityistuesta ei ole löytynyt mainintoja saatavilla olleista lähteistä.

Liikepankit jakoivat Suomen Pankin intressin rahamarkkinoiden vakauden säilymiseen. Yleisön luottamus pankkisektoria kohtaan oli kärsinyt vakavia iskuja ensin talletusten arvon romahdettua 1910-luvun inflaatiossa ja sitten korkotason noustua kohtuuttoman korkeaksi 1920-luvulla. Mahdollisten pankkikonkurssien myötä pelättiin luottamuksen katoavan tyystin, mikä taas olisi johtanut yleiseen kaaokseen. Suuret liikepankit toimivatkin omalla sarallaan pulaan joutuneiden pankkien pelastamiseksi, ja niillä oli myös yhteistyötä Suomen Pankin kanssa.

Kaikkien apua pyytäneiden pelastamiseen eivät suurpankkien resurssit riittäneet, varsinkin kun eräät avustustoimet sitoivat huomattavia varoja. Kysymys oli varmasti myös kiinnostuksen puutteesta – avustustoimenpiteistä pyrittiin hyötymään, ainakin pitkällä tähtäimellä, eikä selviä uhrauksia haluttu tehdä ilman painavaa syytä. Luotto-Pankin fuusiossa vuonna 1933 Kansallis-Osake-Pankki kärsi tappioita, mutta sillä ei ollut valinnan varaa, koska se omisti Luotto-Pankin jo entuudestaan lähes kokonaan. Suomen Pankki tuki Luotto-Pankkia rediskonttoluotoin lähes loppuun asti, mutta mihinkään erikoistoiimiin pankin pelastamiseksi sen ei tarvinnut ryhtyä, olihan KOP:n suhde pienpankkiin tunnettu.

Suomen kolmanneksi suurin liikepankki, Maakuntain Pankki, ajautui vuonna 1931 niin suuriin vaikeuksiin, että se joutui pyytämään apua Suomen Pankilta. Pääjohtaja Ryti olikin valmis auttamaan, koska näin suurta pankkia ei saanut päästää konkurssiin. Mukaan operaatioon saatiin Kansallispankki, jonka kanssa Suomen Pankki sitten korotti Maakuntain Pankin osakepääomaa. Tämä ei kuitenkaan riittänyt ja lopulta Kansallispankki suostui fuusioimaan Maakuntain Pankin itseensä. Suomen Pankki tuki liitosta myöntämällä KOP:lle suuren halpakorkoisen lainan. Toimenpidettä kritisoitiin usealta taholta ja mm. väitettiin KOP:n ryöstäneen Maakuntain Pankin omaisuuden. Useat pankin asiakkaista vaihtoivat fuusion jälkeen pankkia. Blomstedtin esittämien laskelmien mukaan fuusio ei ollut KOP:lle kannattava, vaan tämä suostui siihen liike-elämän ja rahamarkkinoiden toiminnan turvaamiseksi.

²³⁸ Autio, Jaakko – Ikonen, Vappu – Elonen, Heikki U. 1991: Liikepankkien vaikeudet ja Suomen Pankin tukitoimet 1928–1934. Suomen Pankin keskustelualoitteita 25/91. Helsinki.

si.²³⁹ Suomen Pankki joutui puolestaan rikkomaan ohjesääntöään, kun se merkitsi Maakuntain Pankin osakkeita.²⁴⁰

Laman puhjetessa tiedostettiin ilmeisesti edessä olevat pankkien vaikeudet mutta niiden odotettiin kohtaavan lähinnä pienpankkeja. Tästä on osoituksena Suomen Pankin pääjohtajan Rytin aloite syyskuussa 1928 Suomen Maatalous-Osake-Pankin, Länsi-Suomen Osake-Pankin ja Tampereen Osake-Pankin yhdistämiseksi. Myöhemmin yhteenliittymään oli tarkoitus liittää vielä Savo-Karjalan Osake-Pankki ja Maakuntain Keskus-Osake-Pankki. Perusteluina esitettiin suuren henkilöstömäärän ja päällekkäisten toimintojen aiheuttamat kustannukset sekä se, että pienet pankit olivat usein keskittyneet vain joidenkin toimialojen tai pienten yritysten (esim. sahojen) rahoitukseen, mihin sisältyi suurempi riski. Maatalouspankki ja Savo-Karjalan pankki säilyttivät itsenäisyytensä, mutta kolme muuta pankkia muodostivat edellä käsitellyn Maakuntain Pankin. Tuolloin pohdittiin vielä, että pankit pärjäävät itsenäisesti ja ettei valtio tai Suomen Pankki saa puuttua niiden toimintaan.²⁴¹

Arvio suppean alan luototuksessa piilevistä riskeistä osui oikeaan ainakin Suomen Maatalous-Osake-Pankin kohdalla, kun maanviljelijät joutuivat laman puhjettua suurin joukoin vaikeuksiin. Konkurssiin päästettyihin pienimpiin pankkeihin verrattuna Maatalouspankki oli kohtuullisen kokoinen. Se sai rediskonttoluoton lisäksi käyttöönsä erityisen vakuuspääoman, jonka asettajina oli Suomen Pankin lisäksi kaksi suurpankkia. Maatalouspankin osakkeiden arvo oli laskenut, ja sillä oli odotettavissa suuret luottotappiot. Pankin perusta oli kuitenkin terve, ja se maksoikin keväällä 1933 käyttöönsä saamansa varat takaisin jo seuraavana vuonna. Operaatio siis satoi auttajien pääomia mutta ei aiheuttanut näille tappioita.

Suomen Vienti-Pankki ja Etelä-Pohjanmaan Pankki kääntyivät kumpikin avun toivossa suurpankkien puoleen, kun niiden tilanne alkoi käydä kestävämmäksi.²⁴² Edellisen pyyntöön Kansallis-Osake-Pankki vastasi kieltävästi, selityksenä se etteivät muut pankit olleet halukkaita osallistumaan operaatioon. Kun Vientipankki sitten suljettiin, totesi KOP:n pääjohtaja J.K. Paasikivi sen olleen turha pankki. Tuskinpa siis Kansallispankinkaan auttamishalut olivat kovin suuret. Etelä-Pohjanmaan Pankki oli ainoana liikepankkina jättäytynyt vuoden 1931 korkosopimuksen ulkopuolelle, eikä se myöskään kuulunut Pankkiyhdistykseen. Pankin maine oli muutenkin epämääräinen, joten on ymmärrettävää etteivät muut pankit olleet halukkaita pelastamaan sitä.

²³⁹ Blomstedt 1989, s. 336–337.

²⁴⁰ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 23.

²⁴¹ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 20.

Ikonen – Autio 1992, s. 12.

Nissinen 1953, s. 60–62.

²⁴² Kummankin pankin tapaukset on käsitelty seikkaperäisemmin edellisessä luvussa, josta ovat myös tämän luvun tiedot.

Suomen Pankki noudatti samansuuntaista linjaa.²⁴³ Vientipankki nautti kyllä keskuspankkiluottoa, mutta vaikeuksien kasaannuttua ei sen suhteen ryhdytty mihinkään erikoistoiimiin. Etelä-Pohjanmaan Pankki ei lyhyenä olemassaolokautensa aikana saanut edes rediskonttoluottoa.²⁴⁴ Näiden pankkien maine ei ollut hyväksi pankkimaailmalle, mitä voidaan pitää hyvänä syynä toimettomuuteen niiden suhteen. Pankit olivat myös niin pieniä, ettei niiden kaatuminen aiheuttanut juuri uhkaa rahamarkkinoiden vakaudelle. Pankkien koosta muodostuikin selvästi kriteeri avusta päätettäessä. Lähteiden mukaan Suomen Pankin pääjohtajan Risto Rytin väitettiin olleen pienpankkeja vastaan, ja myös J.K. Paasikivi pohti pienten pankkien elinkelvottomuutta.²⁴⁵ Svenska Finlands Lantmannabankin aikomusta sulautua Ålands Aktiebankiin ei katsottu suojeasti, vaan sen annettiin kaatua. Kooltaan pankki oli Suomen pienin noin puolen prosentin markkinaosuudellaan. Se ei ollut koskaan nauttinut rediskonttoluottoa Suomen Pankista.

Vain pienimmät pankit saatettiin jättää täysin ilman keskuspankin tukea, mutta suuret oli rahamarkkinoiden vakauden vuoksi pidettävä pystyssä kustannuksia säästämättä. Vastuu tästä lankesi viime kädessä Suomen Pankille ja se myös rahoitti suuren osan erityisoperaatioista, sillä mukaan lähteneet suurpankit saivat tukea keskuspankilta, mikäli ne uhkasivat jäädä tappiolle. Tämä on ymmärrettävää, koska myös suurpankkien tulos oli laman myötä heikentynyt, joskin selvästi muita pankkeja vähemmän. Laman ja suuren pankkikriisin uhan jälkeen pankkien kannattavuuden ja vakavaraisuuden turvaaminen katsottiin 1930-luvulla rahan arvon vakauttamisen lisäksi keskuspankin keskeiseksi tehtäväksi.²⁴⁶

Vielä on mainittava Suomen Pankin osuus korkojen kehitykseen, mikä oli osa liikepankkien ohjausta ja tukea. Säätelämällä keskuspankkiluoton suuruutta eli rediskontattavien vekseleiden määrää ja luotosta otettavaa korkoa eli rediskonttokorkoa saattoi keskuspankki vaikuttaa markkinakorkoihin. 1920-luvun alkupuolella korot nousivat huomattavasti, kun pankit reagoivat diskonttokoron muutoksiin vain yhdensuuntaisesti. Ne nostivat korkojaan keskuspankkiluoton korkojen noustessa, mutta kun Suomen Pankki alensi diskonttokorkoa, liikepankit säilyttivät omat otto- ja antolainauskorkonsa ennallaan. Tähän oli omiaan vaikuttamaan ankara pankkien välinen kilpailu talletuksista ja se, että luototkin menivät kaupaksi kireillä rahamarkkinoilla.²⁴⁷ Liikepankit olivat säädelleet korkojaan keskinäisellä sopimuksella jo

²⁴³ J.K. Paasikiven päiväkirjoista käy ilmi, että suurten pankkien johtajat ja Suomen Pankin pääjohtaja tapasivat tiiviisti toisiaan. Ikonen – Autio 1992, s. 8.

²⁴⁴ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 26–27.

²⁴⁵ Pipping 1962, s. 161.

Ikonen – Autio 1992, s. 8.

Käsitystä tukee myös Rytin aloite vuodelta 1928 usean pankin yhdistämisestä.

²⁴⁶ Vartiainen 1986, s. 223.

²⁴⁷ Rossi 1951, s. 150–153.

1910- ja 1920-luvun vaihteessa, mutta sopimus jäi lyhytaikaiseksi. Vuonna 1925 saatiin aikaan uusi sopimus. Suomen Pankin pyrkimyksenä oli jatkuvasti alentaa kansainvälisestäikin korkeaa korkotasoa, ja 1928 pääjohtaja Rytin aloitteesta ja ansiosta korkoja laskettiin edelleen. Lamakauden puhjettua sekä Suomen Pankki että liikepankit joutuivat jälleen nostamaan korkojaan. Vuonna 1931 saatiin vihdoin Suomen Pankin johdolla aikaan kaikki pankkiryhmät kattanut korkosopimus. Tämä oli omiaan auttamaan pankkeja niiden vaikeassa tilanteessa.²⁴⁸

9 Lopuksi

Liikepankeilla on ollut koko tämän vuosisadan ajan keskeinen sija Suomen talouselämässä. Yhdyspankin ja Kansallispankin osuus on yleisesti tunnettu, ja myös joidenkin keskisuurten pankkien elinkaaria on seurattu niistä kirjoitetuissa historiikeissa. Sen sijaan pienempiä, ja usein myös lyhytikäisempiä, pankkeja ei ole juuri tutkittu. Niiden tuntemus auttaa hahmottamaan uusia suuntauksia ja muutoksia pankki- ja liikemaailmassa, vaikka niiden markkinaosuus ei ollutkaan suuri. Uraauurtava tällä saralla on Paavo Korpisaaren tapaustutkimus Suomen Maanviljelys- ja Teollisuuspankista, joka ajautui konkurssiin vuonna 1901.²⁴⁹

Käsillä olevan tutkimuksen lähtökohtana oli huomio liikepankkien lukumäärän äkillisestä kasvusta 1910-luvun lopulla. Mielenkiintoiselta vaikutti myöskin se, että useimmat uusista pankeista eivät pärjänneet. Niinpä halusin tutkia kaikkien näiden pankkien vaiheita yhtä aikaa, jotta ei vain yksittäisten pankkien kehitys mutta myös pankkien mahdolliset eroavuudet ja yhtäläisyydet tulisivat esille. Vanhempia liikepankkeja olen käsitellyt vain rajoitetusti pienpankkien kehityksen yhteydessä, ja tutkimusta olisikin houkuttelevaa jatkaa käsittämään kaikki liikepankit tutkittuna aikana. Säästöpankkien ja osuuskassojen sisällyttäminen tutkimukseen tarjoaisi uusia vertailukohtia, samoin kuin kansainvälinen, lähinnä naapurimaat käsittävä vertailu. On selvää, että myös teollisuuden ja pankkimaailman väliset suhteet tarjoaisivat laajan jatkotutkimusmahdollisuuden.

Kiinnostuksestani henkilöhistoriaan kielivät maininnat joidenkin pankinjohtajien elämänvaiheista tai käyttäytymisestä. Pankeissa toimineiden ihmisten vaiheet ja sidokset muuhun yhteiskuntaan täydentäisivät kuvaamme pankeista ja niiden toimintaympäristöstä. Poliittisesti epävakaina aikoina politiikan osuus korostuu, mikä on varmasti näkynyt myös pankkipiirien toiminnassa. Lehtikirjoittelun tarkempi tutkimus saattaisi olla tässä avuksi.

Puhdasta taloushistoriallista tutkimusta laajentaisi myös pankkirakennusten seikkaperäisempi käsittely. Pankkien vuosikertomuksissa kerrottiin tark-

²⁴⁸ Autio – Ikonen – Elonen 1991, s. 16, 31.

²⁴⁹ Korpisaari 1923b.

kaan, kuinka monen sivukonttorin toimitilat pankki omisti, ja pääkonttorien rakennuttaminen oli aina suuri projekti. Pankin palvelukseen otettujen merkittävien henkilöiden mutta myös rakennusten avulla haluttiin osoittaa uuden, pienen tai kasvavan pankin luotettavuutta. Lisäväriä aihepiirille antaa suhdanteiden heijastuminen voimakkaasti juuri rakennusmarkkinoihin.

Omalta osaltaan pienten liikepankkien historia valaisee Suomen talouden ja sen instituutioiden sopeutumista ensimmäisestä maailmansodasta alkaneeseen vaiheikkaaseen talouselämän kauteen.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Painamattomat lähteet

Pankkitarkastusviraston arkisto, Helsinki (PTVA) 1922–1935

Pankkien tarkastuskertomukset

Pöytäkirjat

Vuosikertomukset

Valtionarkisto, Helsinki (VA) 1917–1925

Valtiovarainministeriön arkisto (VVM)

Kirjediaarit

Patentti- ja rekisterihallituksen arkisto

Kaupparekisterin lakanneiden aktit

Painetut lähteet

Hallituksen esitys 29. Eduskunnan asiakirjat vp 1921.

Hallituksen esityksen uudeksi pankkilaiksi ensimmäinen käsittely 17. II 1933.
Eduskunnan pöytäkirjat vp 1933.

Keisarillinen asetus pankkiliikkeestä, jota yhtiö harjoittaa 10. V 1886.

Komiteamietintö 1884:8, Ehdotuksen antamista varten uuteen asetukseen yksityisten pankkien perustamisen ehdoista asetetulta komitealta.

Komiteamietintö 1896:7, Erityisten muutosehdotusten armolliseen asetukseen 10 p:ltä toukokuuta 1886 pankkiliikkeestä, jota yhtiö harjoittaa, ja yhteydessä sen kanssa mainitun liikkeen tarkastelua koskevan järjestämisen antamista varten asetetulta komitealta.

Komiteamietintö 1920:9, Pankkitarkastuksen uudestaan järjestämistä varten asetetulta komitealta.

Komiteamietintö 1931:14, Pankkilakikomitealta.

Laki pankkiyhtiön toiminnan valvonnasta 28. I 1922.

Pankkilaki 17. III 1933.

Pankkitarkastuslaki 17. III 1933.

Valtioneuvoston päätös, joka sisältää tarkemmat määräykset pankkitarkastusviraston järjestysmuodosta ja toiminnasta (28. I 1922/27).

Pankkien vuosikertomuksia 1916–1935. Helsingin Yliopiston kirjasto.

Suomen virallinen tilasto. VII C. Pankkitilastoa 1915–1935. Helsinki.

Painamattomat tutkielmat ja käsikirjoitukset

Ahvenainen, Jorma (1988) Paloheimo 1889–1989. Erään suvun liikehistoria. Helsinki.

Autio, Jaakko (1992) Lama ja raha – Suomen luopuminen kultakannasta vuonna 1931. Pro gradu -työ. Helsingin Yliopisto.

Hjerppe, Riitta – Ikonen, Vappu – Valkama, Päivi (1993) 1930-luvun lama ja Suomen velkaantuminen. Käsikirjoitus.

Kuusterä, Antti (1992) Säästöpankit ja yhteiskunta. Säästöpankkitoiminnan historia 1822–1992. Alustava käsikirjoitus.

Uusitalo, Ilkka (1971) Suomen Maatalous-Osake-Pankki vuosina 1917–1939. Laudaturtyö. Helsingin Yliopisto.

Vartiainen, Juhana (1986) Rahapolitiikka suomalaisessa suhdannekuvassa. Licensiaatintutkimus. Helsingin Yliopisto.

Painettu kirjallisuus

Aaku, Eero (1937) Liikepankkien voitot ja tappiot vuosina 1862–1935. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1937, s. 31–53.

Aaku, Eero (1956) Suomen liikepankit 1862–1955. Moniste. Helsinki.

Ahvenainen, Jorma – Vartiainen Henri J. (1982) Itsenäisen Suomen talouspolitiikka. Teoksessa Ahvenainen, Jorma – Pihkala, Erkki – Rasila, Viljo (toim.) 1982: Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Helsinki.

- Autio, Jaakko – Ikonen, Vappu – Elonen, Heikki U. (1991) Liikepankkien vaikeudet ja Suomen Pankin tukitoimet 1928–1934. Suomen Pankin keskustelualoitteita 25/91. Helsinki.
- Blomstedt, Yrjö (1989) Kansallis-Osake-Pankki 1889–1939. Helsinki.
- Broms, Bengt (1986) Elämää sivusta sisältä sitoutumatta. Juva.
- Colliander, Stig (1934) En blick på bankdöden i Finland. Ekonomiska Samfundets Tidskrift. Ny serie. Häft. 28.
- Erma, Reino (1970) Pankkilait 1969. Suomen lakimiesliiton kirjasarja n:o 31. Helsinki.
- von Fieandt, Rainer (1970) Omaa tietään kulki vain. Helsinki.
- Ginström, Egidius (1962) Helsingin Osakepankki puolen vuosisadan taipaleella. Helsinki.
- Hansen, Per H. (1991) From Growth to Crisis. The Danish Banking System from 1850 to the Interwar Years. Scandinavian Economic History Review N:o 3 1991.
- Heikkilä, Hannu (1992) luvut "Suomalainen talouspolitiikko" ja "Kansallis-Osake-Pankki Paasikiven johdossa" teoksessa Polvinen, Tuomo et al.: J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2. 1918–1939.
- Heinonen, Olavi (1985) Kolmas kerta toden sanoi. Helsingin yrittäjien pankkihankkeita 1885–1985. Helsinki.
- Hjerppe, Riitta (1988) Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos. Helsinki.
- Ikonen, Vappu (1993) Katsaus Suomen Pankin diskonttokoron asemaan Suomessa 1867–1992. Työpaperi 1/93 Suomen Pankki.
- Ikonen, Vappu – Autio, Jaakko (1992) J.K. Paasikiven ja lehdistön asenteet syksyn 1931 valuuttakurssiratkaisuun ja pankkikriisiin. Työpaperi 7/92 Suomen Pankki.
- Kalela, Jorma (1987) Pulapolitiikkaa. Valtion talous- ja sosiaalipolitiikka Suomessa 1929–1933. TTT, tutkimuksia 13. Helsinki.
- Kalima, Kai (1980) Pankkien valvonnasta. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 150. Helsinki.

- Kalliala, K.J. (1950) Korkosopimukset Suomessa, teoksessa Juhlajulkaisu Rainer von Fieandtin kuusikymmenvuotispäivänä. Helsinki.
- Kaukovalta, K.V. (1942) Suomen Käsityöläis-Osakepankki 1917–1942. Helsinki.
- Kivialho, K. (1930) Maamme yksityispankkien toiminta viime vuosina. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1930.
- Knutsen, Sverre (1991) From Expansion to Panic and Crash. The Norwegian Banking System and its Customers 1913–1924. Scandinavian Economic History Review N:o 3 1991.
- Korpisaari, Paavo (1915) Talletuspankkien likviditeettiperiaate. Helsinki.
- Korpisaari, Paavo (1920) Suomen pankit. Helsinki.
- Korpisaari, Paavo (1923a) Pankit ja pankkiliike. Liike-elämä VIII. Helsinki.
- Korpisaari, Paavo (1923b) Suomen Maanviljelys- ja Teollisuuspankki vv. 1897–1901. Yhteiskuntataloudellinen aikakauskirja 19. Helsinki.
- Korpisaari, Paavo (1926) Suomen markka 1914–1925. Helsinki.
- Korpisaari, Paavo (1930) Raha ja pankit. Porvoo.
- Korpisaari, Paavo (1939) Keskuspankin luotonantopolitiikka. Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1939.
- Kähre, Gunnar (1944) Ålands Aktiebank 1919–1944. Mariehamn.
- Larsson, Mats – Lindgren, Håkan (1989) Risktagandets gränser. Utvecklingen av det svenska bankväsendet 1850–1980. Uppsala Papers in Economic History.
- Lyytinen, Eino (1991) Pohjola-Yhtiöt sata vuotta. Porvoo.
- Lehmusvaara, Tapani (1983) Patriootti ja pankkimies. Keskeneräisiä kertomuksia Matti Virkkusesta. Juva.
- Nissinen, Tatu (1953) Suomen Maatalous-Osake-Pankki 1917–1952. Kuopio.
- Nordvik, Helge W. (1991) Banks and Their Customers in Times of Crisis: Norwegian Experiences in the 1920s. Esitelmä Nordic Banking Seminarissa (Sundvollen) 13–14. VI 1991.

- Pipping, Hugo (1962) Sata vuotta pankkitoimintaa. Helsinki.
- Pipping, Hugo (1964) Keskitys ja kilpailu liikepankeissamme. Teoksessa Liikepankit ja elinkeinoelämä. Suomen Pankkiyhdistys 1914–1964. Helsinki.
- Rossi, Reino (1951) Suomen Pankin korkopolitiikka vuosina 1914–1938. Helsinki.
- Saarinen, Veikko (1986) Liikepankkien keskuspankkirahoituksen ehdot, määrä ja kustannukset 1950–1984. Suomen Pankki A:63.
- Scandinavian Economic History Review 1991:3, Teemanumero Pohjoismaiden pankkihistoriasta.
- Sjögren, Hans (1991) The Financial Contracts of Large Firms. A Longitudinal Study of Swedish Firms and Commercial Banks, 1919–1947. Scandinavian Economic History Review N:o 3 1991.
- Suvanto, Antti (1982) Raha- ja luottomarkkinat. Teoksessa Ahvenainen, Jorma – Pihkala, Erkki – Rasila, Viljo (toim.) 1982: Suomen taloushistoria 2. Teollistuva Suomi. Helsinki.
- Taloustiedon taloussanasto (1984), Hanko.
- Tudeer, A.E. (1939) Suomen Pankki 1912–1936. Helsinki.
- Valkama, Päivi (1989) Suomen talous ja talouspolitiikka 1920–1938. Suomen Pankin keskustelualoitteita 27/89. Helsinki.
- Åhman, Gunnar (1943) Strukturförändringar i affärsbankernas rörelse. Ekonomiska samfundets tidskrift. Ny serie. Häfte 58.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Finansbladet N:o 3 1930

Helsingin Sanomat 28. I 1934

Hufvudstadsbladet 12. IX 1921, 5. VI 1928, 1. I 1930, 5. I 1930, 27. VII 1931

Iltalehti 28. XII 1929, 5. I 1930

Kauppalehti 4. I 1930

Mercator 3. XII 1926, 27. IV 1928

Suomen Sosialidemokraatti 26. X 1926, 3. VI 1932, 5. VI 1932

Svenska Pressen 3. I 1930

Uusi Suomi 29. X 1926, 25. X 1931, 28. I 1934

Vuosina 1916–1929 perustetut uudet liikepankit

Aloitus- vuosi	Pankki ja sen kohtalo	Kotipaikka
1916	<i>Savo-Karjalan Osake-Pankki</i> Lopetti toimintansa 1940	Viipuri
1917	<i>Suomen Maatalous-Osake-Pankki</i> Liitettiin KOP:iin 1958	Tampere
1917	<i>Suomen Käsityöläis-Osakepankki</i> Liitettiin PYP:iin 1945	Helsinki
1917	<i>Liikepankki Osakeyhtiö</i> Liitettiin Suomen Vakuus OY:öön 1923, yhteiseksi nimeksi Oy Turunmaan pankki	Turku
1917	<i>Pohjolan Osake-Pankki</i> Pankkitoiminta siirrettiin KOP:lle 1948	Oulu
1917	<i>Luotto-Pankki Oy</i> Liitettiin KOP:iin 1933	Helsinki
1918	<i>Etelä Suomen Pankki Oy</i> Liitettiin Liittopankki Oy:öön 1928	Helsinki
1918	<i>Helsingin Diskonttopankki Oy</i> Konkurssi 1921	Helsinki
1919	<i>Maakuntain Keskus-Pankki Oy</i> Osaksi uutta Maakuntain Pankkia 1929	Helsinki
1919	<i>Pohjois-Suomen Pankki Oy</i> vuodesta 1923 <i>Atlas Pankki Oy</i> Liitettiin HOP:iin 1930	Oulu, v:sta 1923 Helsinki
1919	<i>Suomen Teollisuuspankki Oy</i> Liitettiin HOP:iin 1921	Helsinki

1919	<i>Osaakepankki Ulkomaankauppaa varten</i> Lopetti toimintansa vapaaehtoisesti 1923	Helsinki
1919	<i>Ålands Aktiebank</i>	Maarianhamina
1920	<i>Paloheimo & K:ni Pankkiosakeyhtiö</i> v:sta 1923 <i>Suomen Vienti-Pankki Oy</i> Konkurssiin 1931	Helsinki
1923	<i>Svenska Finlands Lantmannabank Ab</i> Lopetti tappiollisena toimintansa 1933	Helsinki
1929	<i>Etelä-Pohjanmaan Pankki Oy</i> Konkurssiin 1931	Lapua

Lähteet: Aaku 1956, Åhman 1943.

Mukaan ei ole otettu pankkeja, jotka perustettiin osittain tai kokonaan vanhoista pankeista.

Pankkien liiketaloudellisia tunnuslukuja

Tässä liitteessä on esitelty joitakin pankkien liiketaloudellisia tunnuslukuja tutkimuksen alaan kuuluvilta vuosilta. Ne hahmottavat pankkien tilaa ja kehitystä, ja jotkut lähteissä esitetyt väitteet saadaan oikeaan valoon numeroiden avulla.

Seuraavat tunnusluvut on esitetty pankkikohtaisesti. Mukaan otettu myös kahden suurimman pankin tiedot sekä kaikkien pankkien toiminnan keskiarvot vertailun helpottamiseksi. Kaikki laskelmiin tarvittavat tiedot on saatu Suomen virallisen tilaston pankkitilastosta (VII C) kyseisiltä vuosilta.

Vakavaraisuus. Omien varojen suhteellinen suuruus on laskettu omien pääomien (osakepääoma, vararahastot, osakeantitili, eläkerahastot ja käyttämättömät voittovarat) suhtena taseen loppusummaan. Tulos on ilmoitettu prosentteina. Lyhyellä tähtäimellä vakavaraisuus ei välttämättä heijasta pankin todellista tilaa.

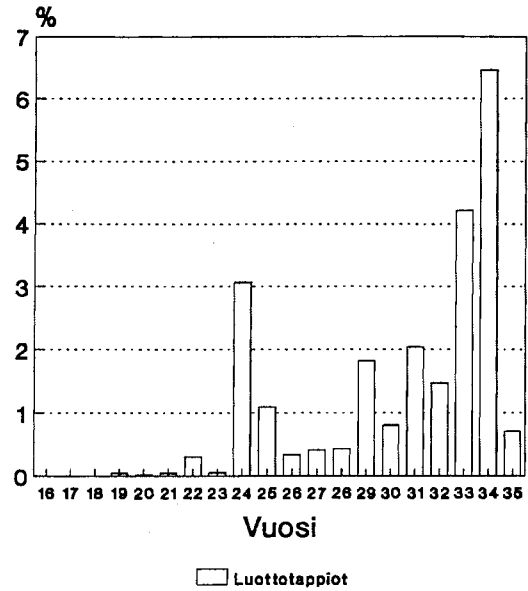
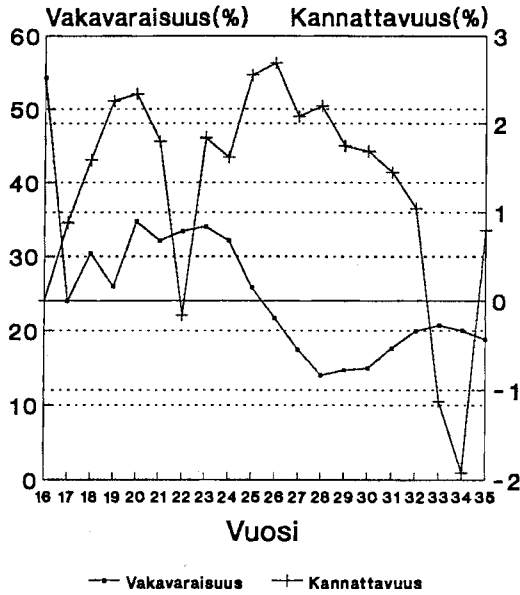
Kannattavuus. Pankin kannattavuus on saatu laskemalla kuinka paljon tilivuoden voitto on taseen loppusummasta. Tulos on ilmoitettu prosentteina. Kannattavuus on vakavaraisuutta herkempi indikaattori.

Luottotappiot. Suhdeluku saadaan laskemalla antolainauksesta tehtyjen poistojen suhde kotimaiseen luottokantaan. Tulos on ilmoitettu prosentteina.

Lisäksi on jokaisesta pankista ilmoitettu **osakepääoma** ja **taseen loppusumma** kultakin vuodelta sekä näiden osuus kaikkien pankkien yhteenlasketuista luvuista. Varsinkin viimeksi mainittu auttaa hahmottamaan kunkin pankin koon ja merkityksen liikepankkien keskuudessa.

SAVO-KARJALAN OSAKE-PANKKI

1916 - 1940

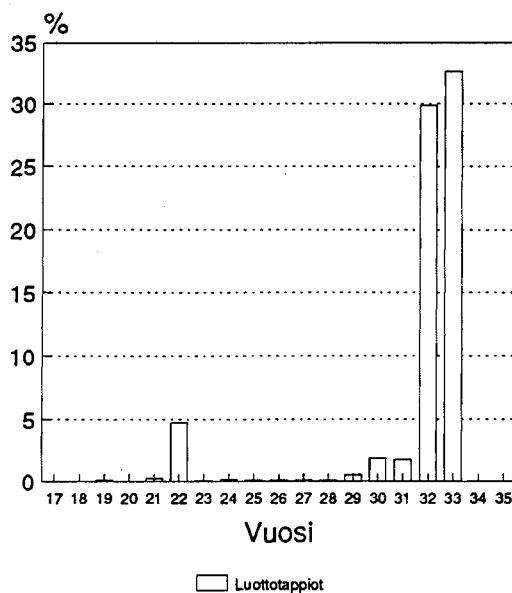
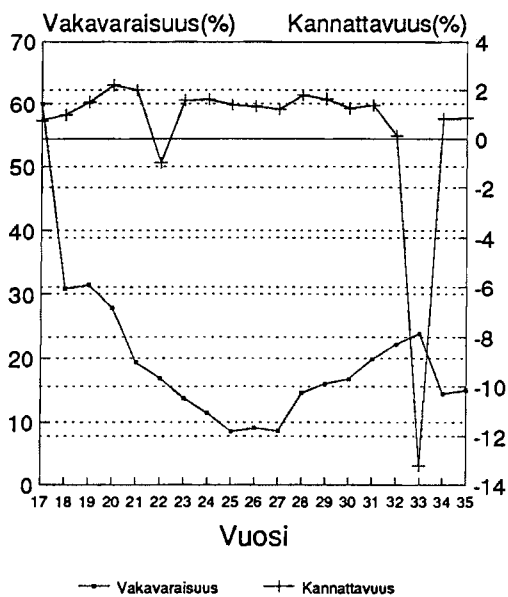

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1916	1,5	1,27	3	0,19
1917	6	3,29	26	1,05
1918	18	5,29	64	1,67
1919	20	3,28	97	1,81
1920	30	3,43	102	1,62
1921	30	3,49	111	1,64
1922	30	3,48	107	1,54
1923	30	3,46	100	1,30
1924	30	3,99	107	1,40
1925	30	3,97	134	1,80
1926	30	3,77	163	1,97
1927	30	3,25	207	2,17
1928	30	2,70	265	2,43
1929	30	2,69	263	2,41
1930	30	2,69	262	2,49
1931	30	2,69	224	2,17
1932	30	3,23	202	2,12
1933	30	3,28	194	2,02
1934	30	4,21	190	1,93
1935	30	4,20	183	1,82

SUOMEN MAATALOUS-OSAKE-PANKKI

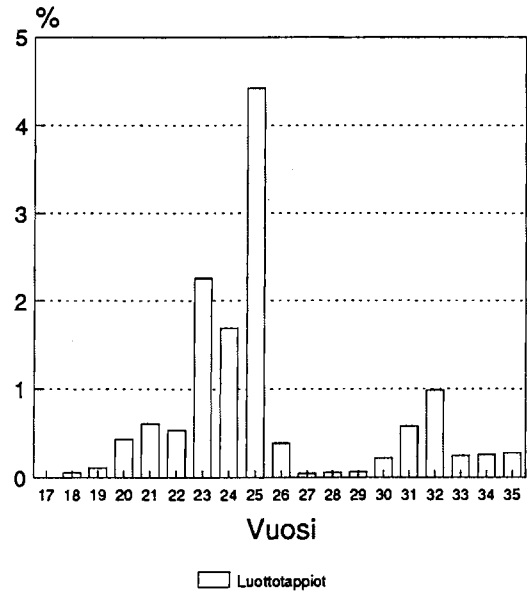
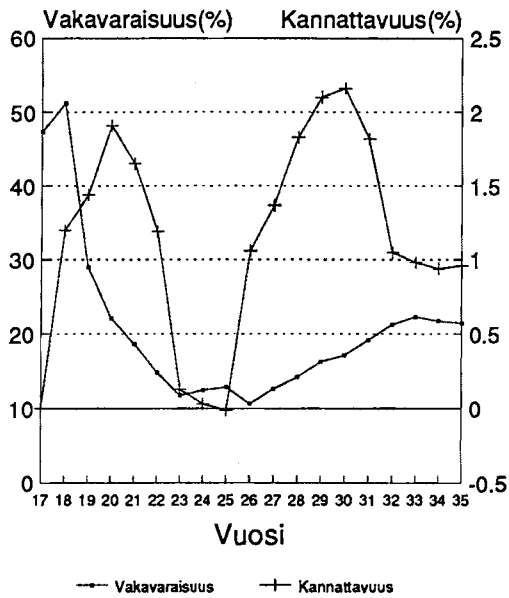
1917 - 1958

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1917	5	2,68	8	0,33
1918	7	1,97	22	0,58
1919	12	1,97	40	0,77
1920	12	1,37	46	0,74
1921	12	1,40	68	1,00
1922	15	1,74	96	1,39
1923	15	1,73	111	1,44
1924	15	1,99	138	1,81
1925	15	1,98	192	2,57
1926	20	2,52	246	2,98
1927	30	3,25	397	4,16
1928	60	5,41	530	4,86
1929	60	5,38	504	4,63
1930	60	5,38	489	4,64
1931	60	5,38	410	3,98
1932	60	6,46	370	3,89
1933	60	6,56	346	3,60
1934	30	4,21	255	2,59
1935	30	4,20	249	2,49

SUOMEN KÄSITYÖLÄIS-OSAKEPANKKI 1917 - 1945

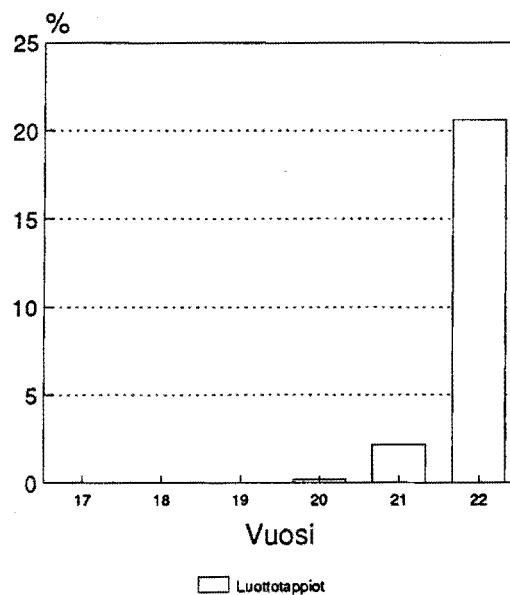
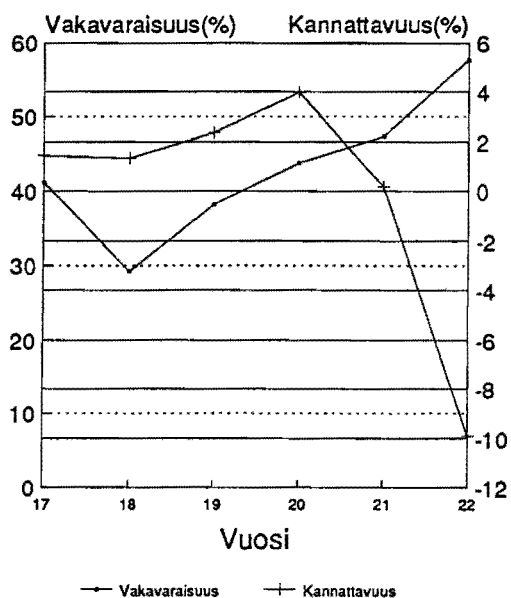

Osakepääoma ja taseen loppusumma (milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1917	2	1,10	4	0,17
1918	8	2,41	17	0,44
1919	11	1,81	44	0,81
1920	11	1,26	58	0,92
1921	11	1,28	70	1,03
1922	11	1,27	89	1,28
1923	11	1,27	113	1,47
1924	11	1,46	107	1,40
1925	11	1,46	103	1,37
1926	11	1,38	113	1,37
1927	11	1,19	127	1,34
1928	17	1,53	144	1,32
1929	17	1,52	132	1,21
1930	17	1,52	128	1,22
1931	17	1,53	119	1,15
1932	17	1,83	111	1,16
1933	17	1,86	106	1,11
1934	17	2,39	111	1,13
1935	17	2,38	113	1,12

LIKEPANKKI OSAKEYHTIÖ

1917 - 1923

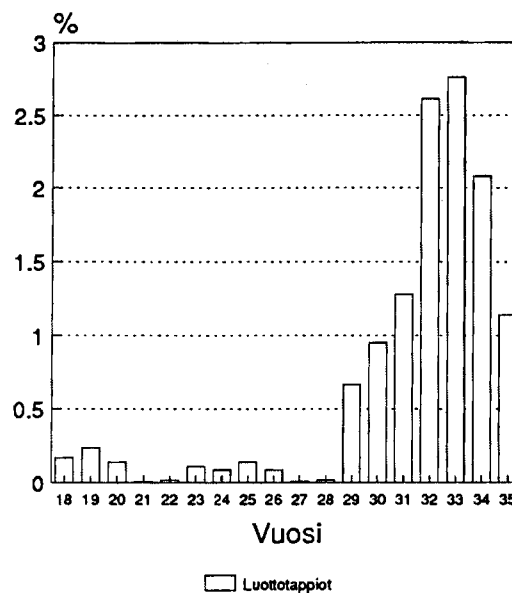
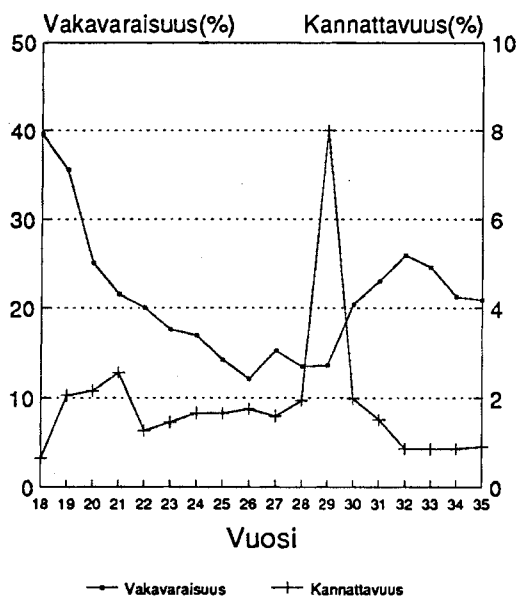

Osakepääoma ja taseen loppusumma (milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1917	3	1,60	7	0,29
1918	6	1,91	23	0,61
1919	14	2,39	41	0,77
1920	20	2,29	54	0,85
1921	20	2,33	50	0,73
1922	20	1,32	41	0,59

POHJOLAN OSAKE-PANKKI

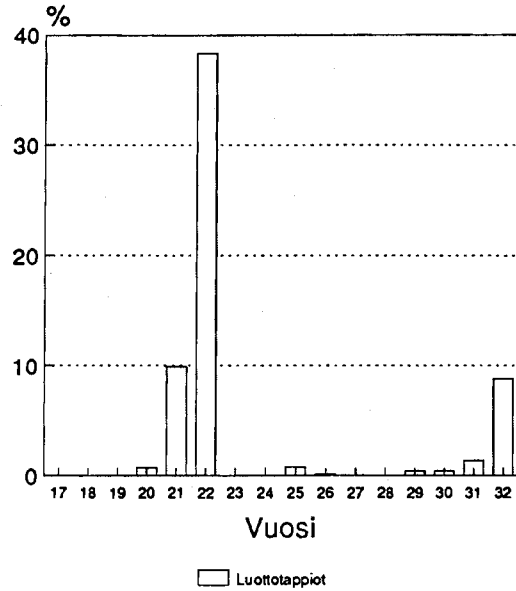
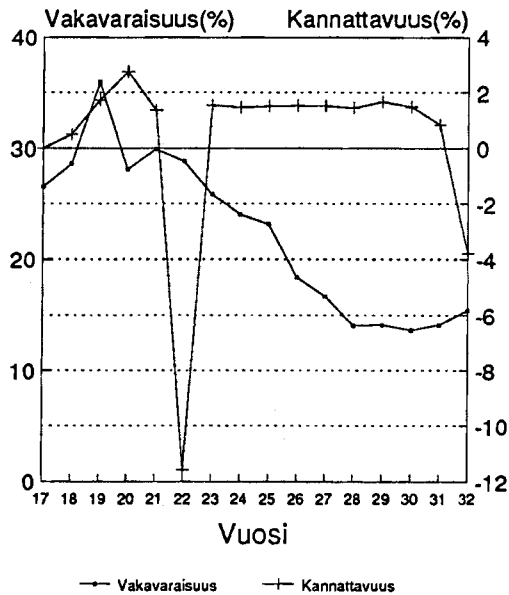
1917 - 1948

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1917	3	1,64	4	0,17
1918	7	2,12	19	0,50
1919	10	1,64	31	0,57
1920	10	1,14	44	0,70
1921	10	1,16	52	0,77
1922	10	1,16	57	0,83
1923	10	1,15	66	0,86
1924	10	1,33	70	0,92
1925	10	1,32	85	1,14
1926	10	1,26	102	1,23
1927	16	1,73	125	1,31
1928	16	1,44	147	1,35
1929	16	1,43	154	1,42
1930	16	1,43	154	1,46
1931	16	1,43	144	1,39
1932	16	1,72	130	1,36
1933	16	1,75	132	1,37
1934	16	2,24	134	1,36
1935	16	2,24	136	1,36

LUOTTO-PANKKI OY

1917 - 1933

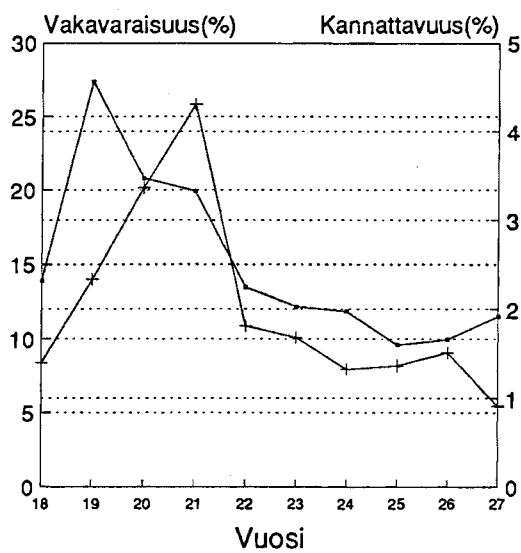
Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1917	3	1,62	11	0,44
1918	9	2,57	33	0,86
1919	12	1,97	43	0,81
1920	16	1,83	71	1,12
1921	16	1,86	69	1,02
1922	16	1,85	71	1,02
1923	16 ¹	1,84	62	0,80
1924	16	2,13	67	0,88
1925	16	2,12	70	0,93
1926	16	2,01	88	1,07
1927	16	1,73	98	1,03
1928	16	1,44	120	1,10
1929	16	1,43	124	1,14
1930	16	1,43	136	1,29
1931	16	1,43	138	1,34
1932	16	1,72	128	1,35

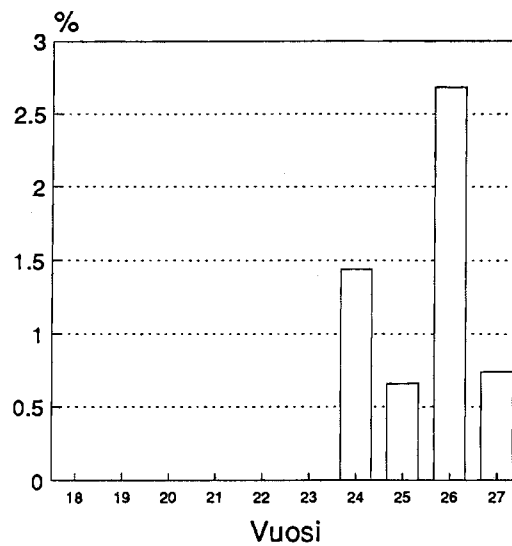
¹ Sis. muiden avulla lisättyä pääomaa vuosina 1923-26.

ETELÄ SUOMEN PANKKI

1918 - 1928

— Vakavaraisuus + Kannattavuus

□ Luottotappiot

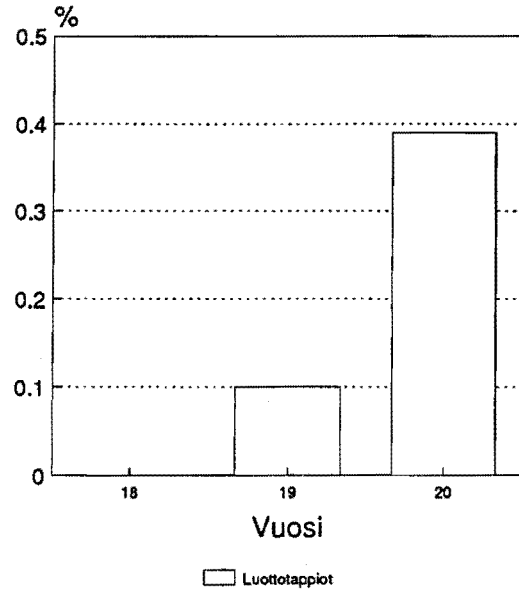
Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1918	2	0,58	14	0,38
1919	4	0,66	19	0,35
1920	4	0,46	25	0,40
1921	4	0,47	28	0,42
1922	4	0,58	47	0,68
1923	8	0,92	85	1,10
1924	9	1,20	127	1,66
1925	12	1,59	164	2,20
1926	16	2,01	205	2,49
1927	16	1,73	188	1,97

HELSINGIN DISKONTTOPANKKI

1918 - 1921

	<u>Vakavaraisuus (%)</u>	<u>Kannattavuus (%)</u>
1918	37,69	0,31
1919	25,48	5,54
1920	47,82	2,37

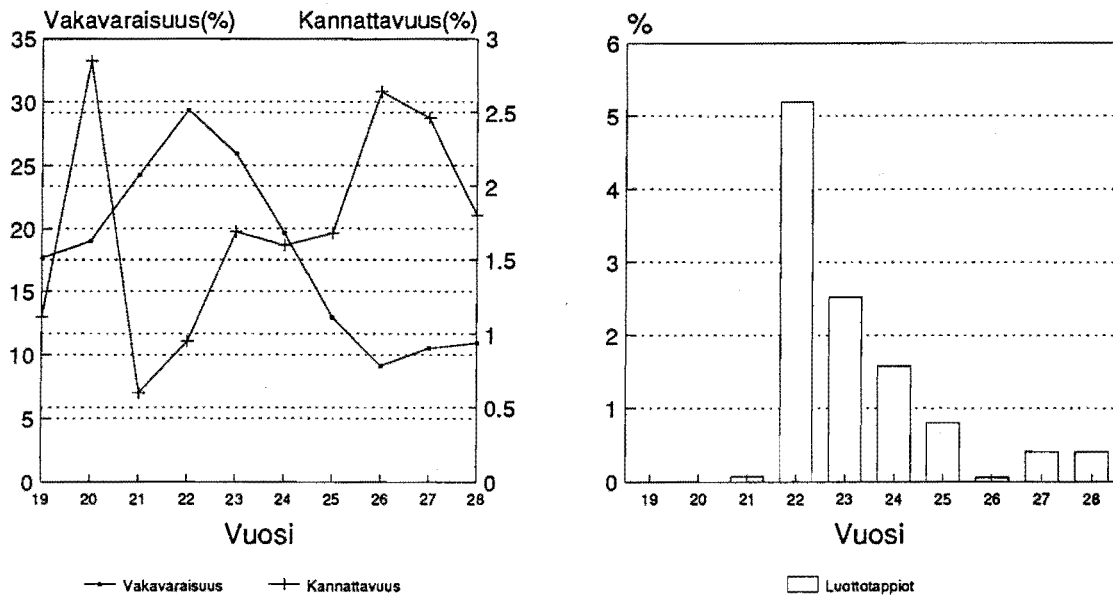

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

<u>Vuosi</u>	<u>Osakepääoma</u>		<u>Taseen loppusumma</u>	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1918	5	1,45	14	0,36
1919	5	0,82	20	0,38
1920	10	1,14	25	0,40

MAAKUNTAIN KESKUS-PANKKI OY

1919 - 1929

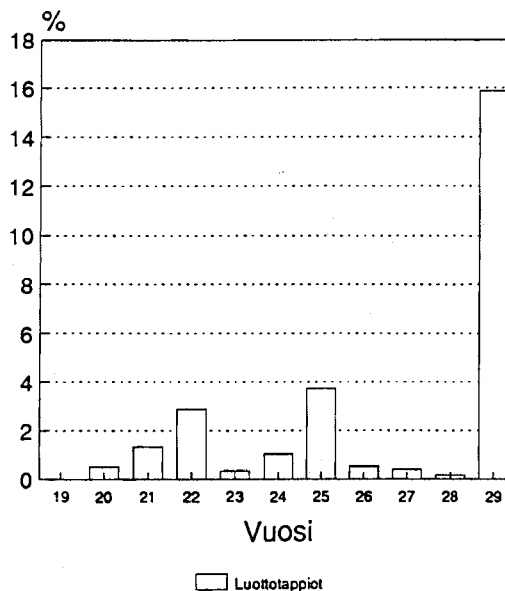
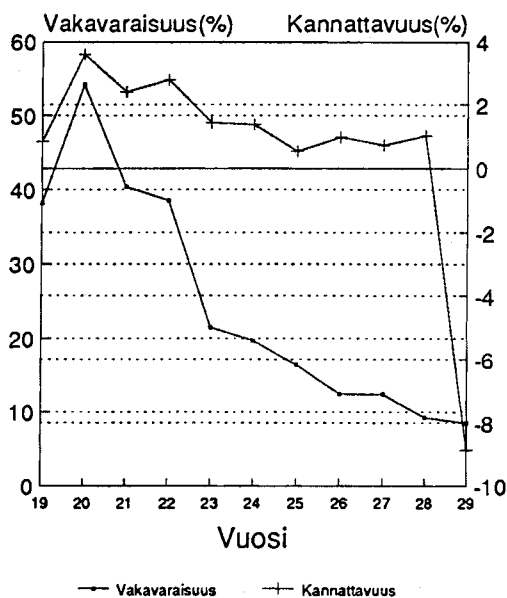
Osakepääoma ja taseen loppusumma (milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1919	10	1,64	57	1,05
1920	16	1,83	74	1,18
1921	16	1,86	68	1,01
1922	16	1,85	58	0,83
1923	16	1,84	66	0,85
1924	16	2,13	88	1,15
1925	16	2,12	135	1,81
1926	16	2,01	202	2,45
1927	20	2,17	249	2,61
1928	20	1,80	279	2,56

POHJOIS-SUOMEN PANKKI

(vuodesta 1923 Atlas Pankki Oy)

1919 - 1930

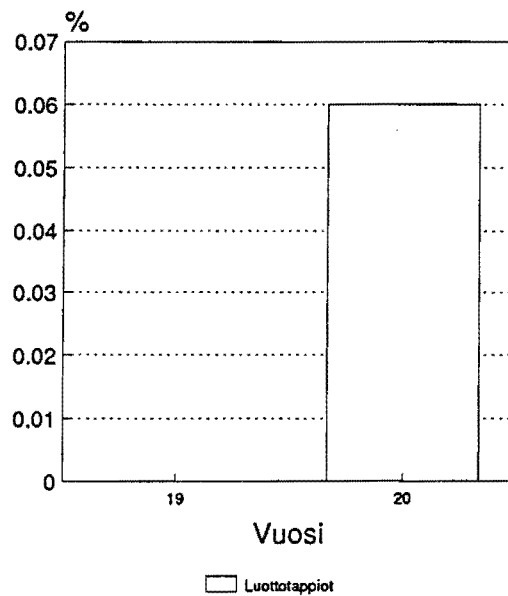
Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1919	6	0,98	16	0,29
1920	6	0,69	11	0,18
1921	6	0,70	15	0,23
1922	6	0,70	17	0,24
1923	6	0,69	30	0,40
1924	6	0,80	34	0,44
1925	6	0,79	41	0,54
1926	6	0,75	55	0,66
1927	6	0,65	92	0,96
1928	12	1,08	152	1,39
1929	12	1,08	167	1,53

SUOMEN TEOLLISUUSPANKKI OY

1919 - 1921

	<u>Vakavaraisuus (%)</u>	<u>Kannattavuus (%)</u>
1919	49,05	2,84
1920	47,88	8,82

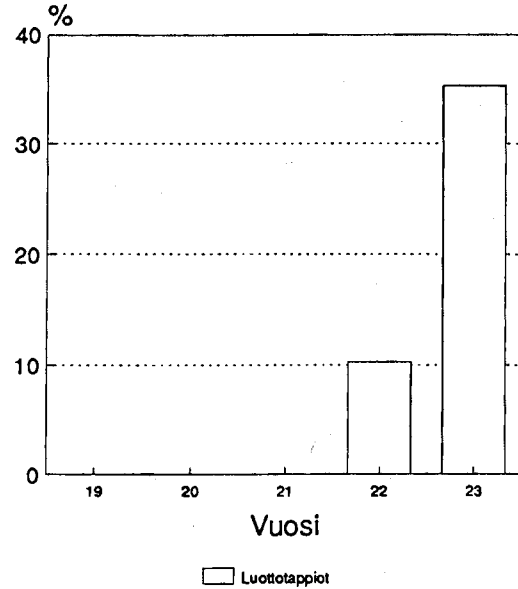
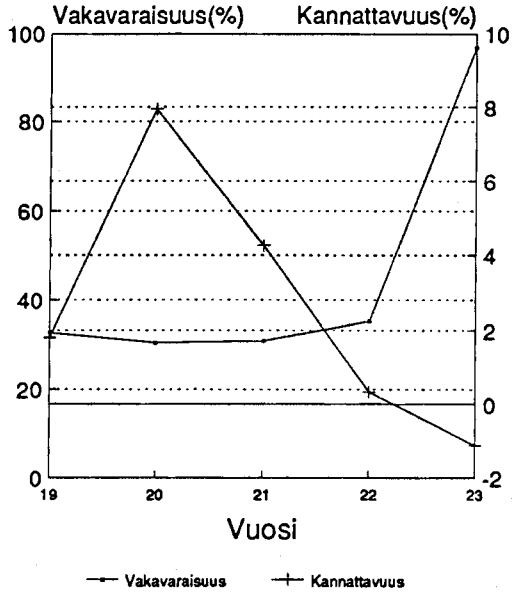

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

<u>Vuosi</u>	<u>Osakepääoma</u>		<u>Taseen loppusumma</u>	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1919	8	1,32	16	0,31
1920	15	1,72	32	0,50

OSAKEPANKKI ULKOMAANKAUPPAA VARTEN

1919 - 1923

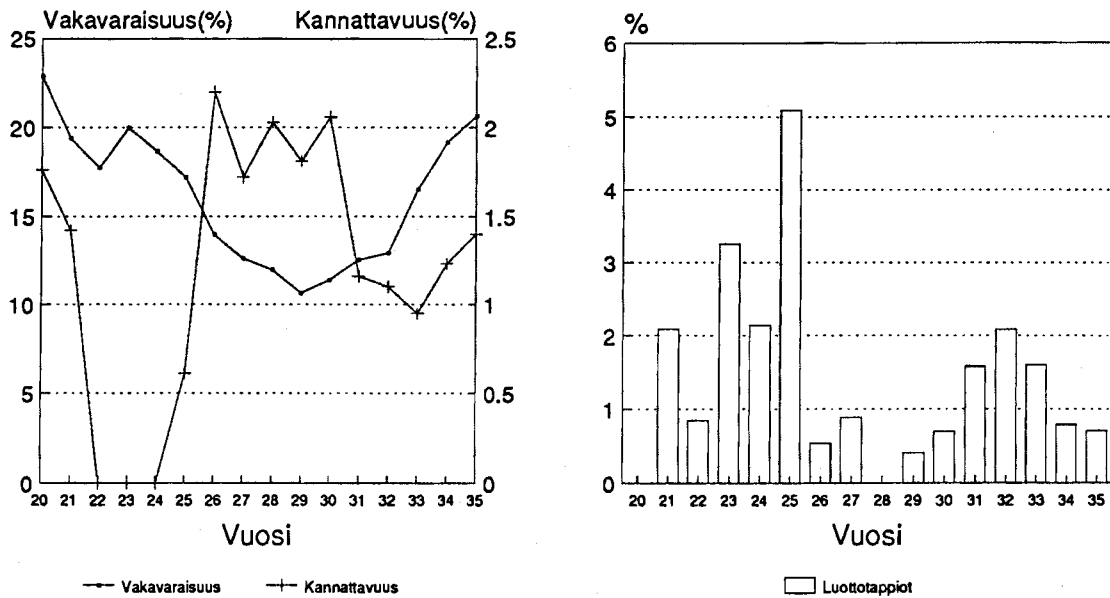

Osakepääoma ja taseen loppusumma (milj. mk / % kaikista pankeista)

<u>Vuosi</u>	<u>Osakepääoma</u>		<u>Taseen loppusumma</u>	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1919	14	2,37	44	0,82
1920	30	3,43	101	1,60
1921	30	3,49	116	1,71
1922	30	3,48	107	1,54
1923	30	3,46	37	0,49

ÅLANDS AKTIEBANK

1919 -

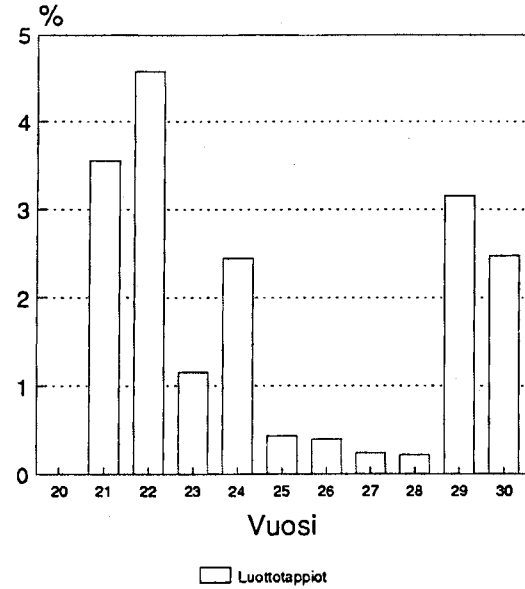
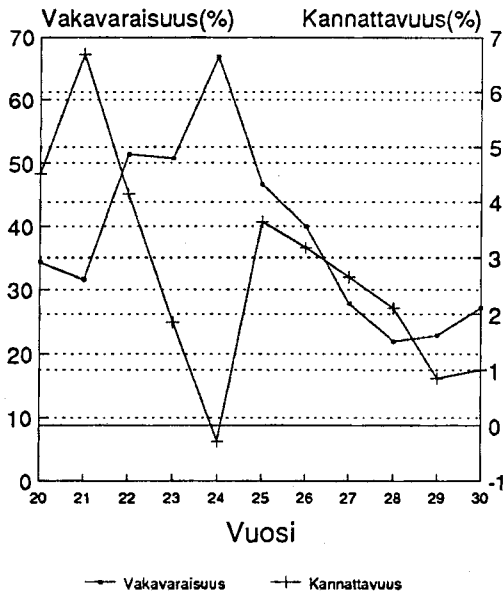

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1920	5	0,52	22	0,35
1921	5	0,58	30	0,44
1922	5 ¹	0,58	28	0,41
1923	5	0,58	25	0,32
1924	5	0,66	27	0,35
1925	5	0,66	29	0,39
1926	5	0,63	36	0,44
1927	5	0,54	42	0,44
1928	5	0,45	46	0,42
1929	5	0,45	55	0,51
1930	5	0,45	55	0,53
1931	5	0,45	55	0,53
1932	5	0,54	55	0,58
1933	7	0,71	54	0,56
1934	9	1,19	57	0,58
1935	10	1,40	61	0,61

¹Sisältää muilta saatua pääomaa vuosina 1922-27.

PALOHEIMO JA K:NI PANKKIOSAKEYHTIÖ
(vuodesta 1923 Suomen Vienti-Pankki Oy)
1920 - 1931

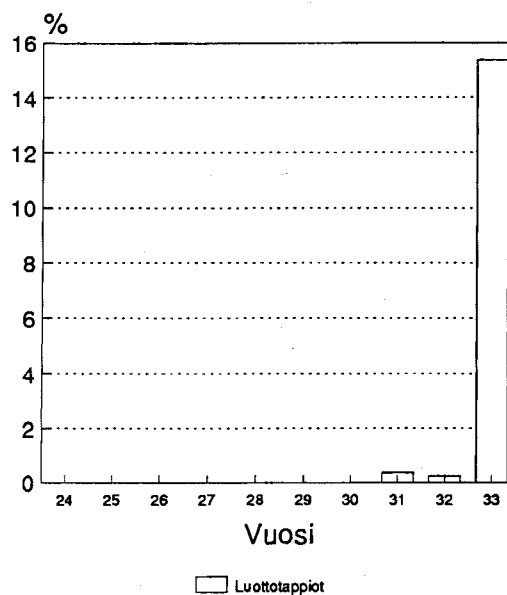
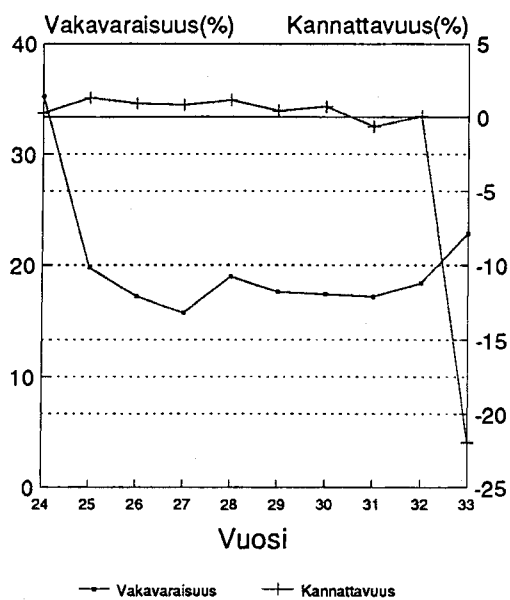

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

<u>Vuosi</u>	<u>Osakepääoma</u>		<u>Taseen loppusumma</u>	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1920	12	1,37	35	0,56
1921	12	1,40	41	0,60
1922	12	1,39	28	0,40
1923	12	1,38	29	0,38
1924	12	1,60	22	0,29
1925	12	1,59	32	0,42
1926	12	1,51	38	0,45
1927	12	1,30	55	0,58
1928	12	1,08	72	0,66
1929	12	1,08	71	0,66
1930	12	1,08	59	0,56

SVENSKA FINLANDS LANTMANNABANK

1923 - 1933

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1923	2	0,21	3	0,04
1924	2	0,27	8	0,11
1925	3	0,40	15	0,20
1926	3	0,38	23	0,28
1927	6	0,65	39	0,40
1928	10	0,90	53	0,49
1929	10	0,90	58	0,54
1930	10	0,90	60	0,57
1931	10	0,90	64	0,62
1932	10	1,08	57	0,60
1933	10	1,09	46	0,48

ETELÄ-POHJANMAAN PANKKI

1929 - 1931

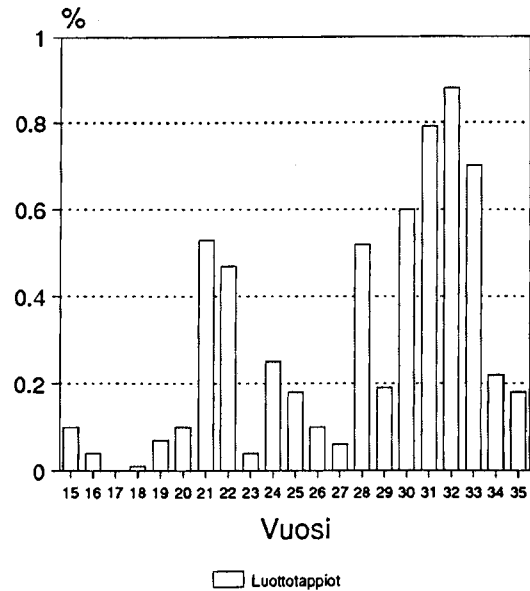
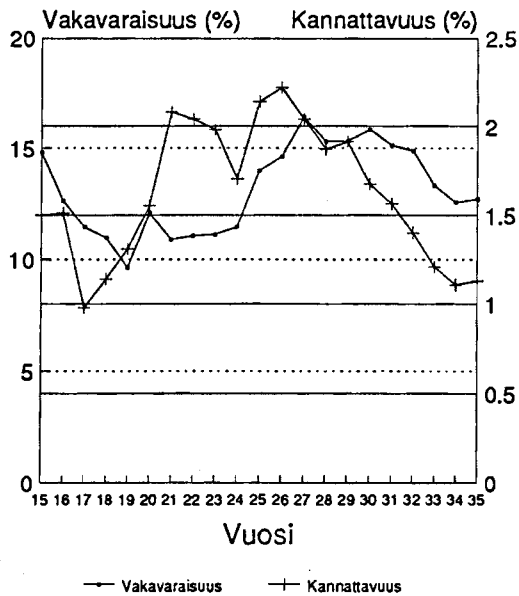
	<u>Vakavaraisuus (%)</u>	<u>Kannattavuus (%)</u>	<u>Luottotappiot (%)</u>
1929	65,86	2,05	0,09
1930	36,02	0,76	-

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

<u>Vuosi</u>	<u>Osakepääoma</u>		<u>Taseen loppusumma</u>	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1929	10 ¹	0,90	15	0,14
1930	10	0,90	29	0,27

¹Osakepääomaa ei koskaan ehditty maksaa kokonaan PTV:n muistutuksista huolimatta.
Näin myös vakavaraisuus on keinotekoinen.

POHJOISMAIDEN YHDYSPANKKI
(vuoteen 1918 käytetty Suomen Yhdyspankin lukuja)
1862 -

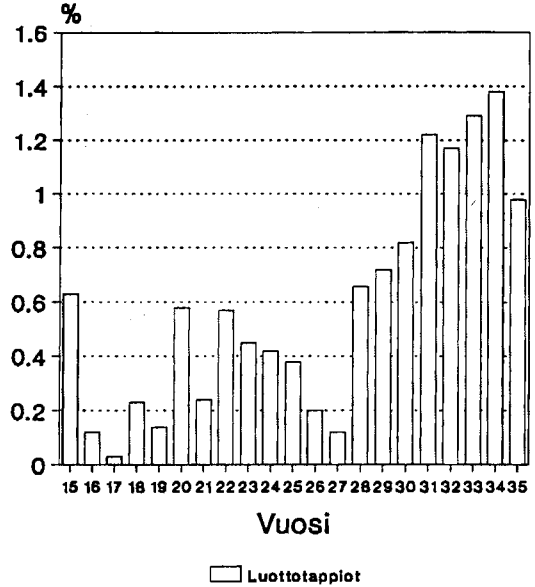
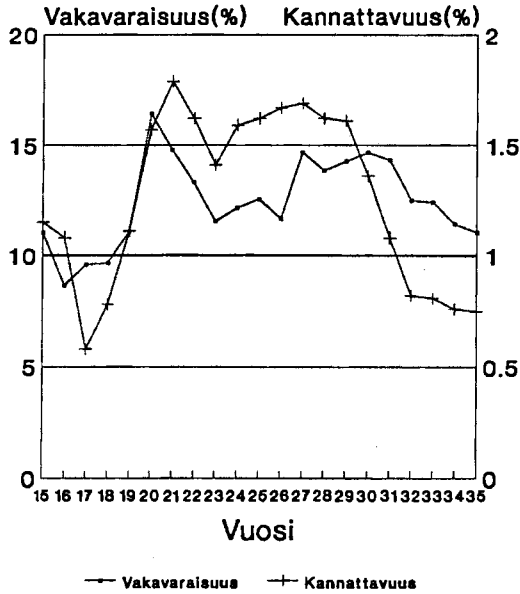

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1915	30	30,14	291	26,24
1916	30	25,35	352	23,81
1917	36	19,74	533	21,34
1918	45	13,04	730	19,18
1919	100	16,42	1 810	33,57
1920	150	17,17	2 114	33,60
1921	150	17,46	2 413	35,59
1922	200	23,17	2 531	36,45
1923	200	23,05	2 654	34,45
1924	200	26,60	2 719	35,50
1925	200	26,46	2 300	30,75
1926	200	25,16	2 289	27,75
1927	240	26,00	2 556	26,78
1928	240	21,62	2 809	25,77
1929	240	21,52	2 847	26,13
1930	240	21,52	2 812	26,67
1931	240	21,52	2 951	28,60
1932	240	25,85	3 019	31,75
1933	240	26,26	3 390	35,29
1934	240	33,67	3 599	36,55
1935	240	33,60	3 574	35,64

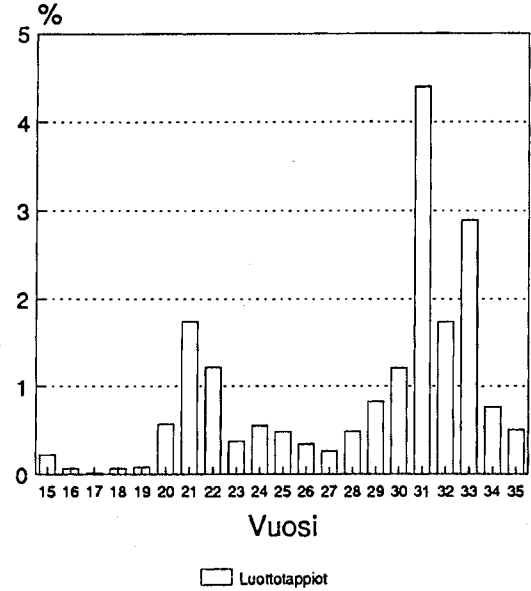
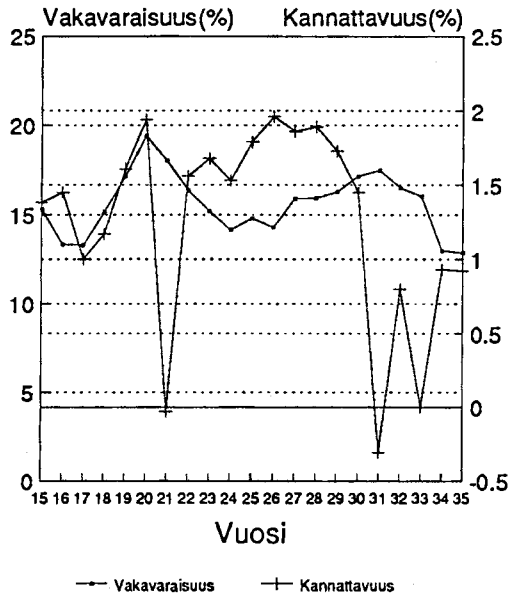
KANSALLIS-OSAKE-PANKKI

1889 -

Osakepääoma ja taseen loppusumma
(milj. mk / % kaikista pankeista)

Vuosi	Osakepääoma		Taseen loppusumma	
	milj. mk	%	milj. mk	%
1915	13	13,06	247	22,28
1916	13	10,99	325	21,98
1917	22	12,07	597	23,92
1918	30	8,69	861	22,62
1919	90	14,78	1 313	24,35
1920	150	17,17	1 457	23,15
1921	150	17,46	1 645	24,26
1922	150	17,38	1 863	26,84
1923	150	17,29	2 190	28,43
1924	150	19,95	2 129	27,80
1925	150	19,84	2 116	28,29
1926	150	18,87	2 352	28,51
1927	200	21,67	2 649	27,76
1928	200	18,02	2 935	26,92
1929	200	17,94	2 942	27,00
1930	200	17,94	2 908	27,59
1931	200	17,94	2 987	28,94
1932	200	21,54	3 427	36,04
1933	200	21,88	3 454	35,96
1934	200	28,06	3 754	38,12
1935	200	28,00	3 887	38,77

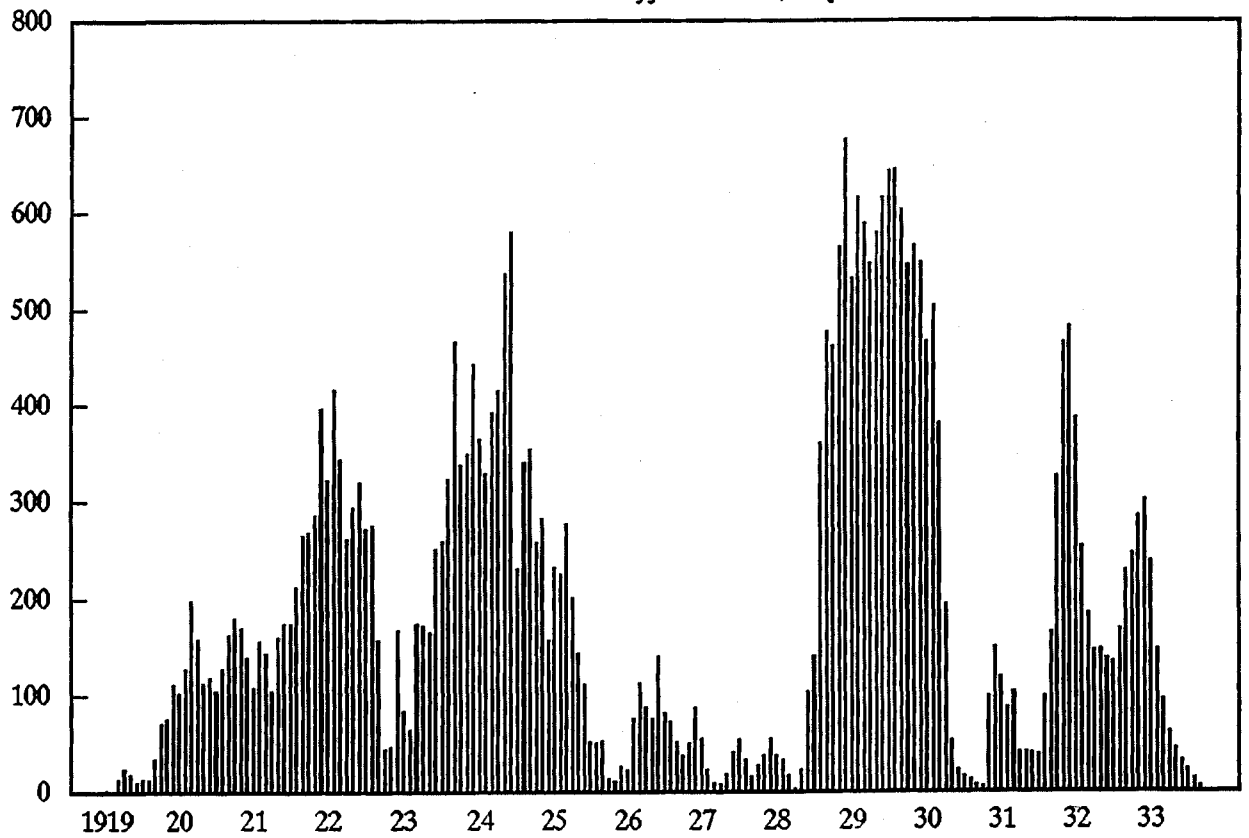
KAIKKI LIIKEPANKKIT

Huom! Poikkeamat trendistä ovat yksittäisten vaikeuksiin joutuneiden pankkien aiheuttamia.

Vuosi	Osakepääoma ja taseen loppusumma	
	Osakepääoma milj. mk	Taseen loppusumma milj. mk
1915	100	1 107
1916	118	1 479
1917	182	2 496
1918	345	3 806
1919	609	5 392
1920	874	6 292
1921	859	6 781
1922	863	6 943
1923	868	7 705
1924	752	7 657
1925	756	7 479
1926	795	8 247
1927	923	9 542
1928	1 110	10 901
1929	1 115	10 894
1930	1 115	10 541
1931	1 116	10 319
1932	928	9 510
1933	914	9 604
1934	713	9 849
1935	714	10 028

LIKEPANKKIEN REDISKONTTAUKSET SUOMEN PANKISSA
tammikuu 1919–syyskuu 1933, milj. mk

Lähde: Vappu Ikonen, Suomen Pankin rahahistoriaprojekti 1992

SUOMEN PANKIN TUTKIMUSOSASTON TYÖPAPEREITA

1992

- 1/92 Rolf Kullberg **A brief history of the Bank of Finland.** 1992. 15 p.
- 2/92 Heikki Koskenkylä **SKOP- ja OKO-pankkien vertailua vuosina 1984–1990.** 1992. 17 s.
- 3/92 Matti Virén **Seigniorage ja Suomen Pankin tulokehitys.** 1992. 23 s. (luottamuksellinen)
- 4/92 Heikki Koskenkylä **Pääomatulojen verouudistus jatkuu: ehdotettu rakenne oikeansuuntainen, mutta taso väärä.** 1992. 13 s.
- 5/92 Heikki Koskenkylä, Kari Pekonen **Miten palkkojen tulisi määräytyä Suomessa?** 1992. 9 s.
- 6/92 Grigory Shagalov **Problems Associated with the Convertibility of the Rouble.** 1992, 10 p.
- 7/92 Vappu Ikonen, Jaakko Autio **J.K. Paasikiven ja lehdistön asenteet syksyn 1931 valuuttakurssiratkaisuun ja pankkikriisiin.** 1992. 16 s.
- 8/92 Mart Sörg **Viron talouden ongelmat ja lähivuosien mahdollisuudet.** 1992. 13 s.
- 9/92 Heikki Koskenkylä **Bankkrisen i de nordiska länderna.** 1992. 17 s.
- 10/92 Matti Virén **Large Bank Notes Dominate Currency Demand.** 1992. 9 p.

1993

- 1/93 Vappu Ikonen **Katsaus Suomen Pankin diskonttokoron asemaan Suomessa 1867–1992.** 1993. 26 s.
- 2/93 Doris Grünwald **Die Bankenkrise in Finnland und anderen nordischen Ländern.** 1993. 22 s.
- 3/93 Sigbjørn Atle Berg **Who was responsible for the Norwegian banking crisis?** 1993. 18 p.
- 4/93 Jukka Vesala **Robert B. Reich.** 1993. 7 s.
- 5/93 Renne Klinge **"Pankkiboomi" Vuosina 1916–1920 perustetut liikepankit ja niiden kohtalot.** 1993. 101 s.